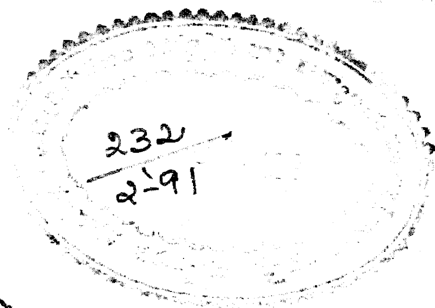
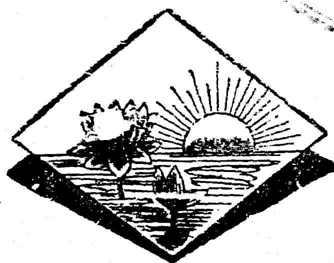
వేదవిజ్ఞానము

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

వెల: 10-00

1985

మొదటి ముద్రణము

విజయదశమి

ప్రతులు: 500

లలితఆర్టుప్రెస్

విశాఖపట్నం-1

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

33 కిర్లంపూడి లేఔటు

వాల్తేరు-3

దొరకుచోటు

వేదము — సత్యాన్వేషణ

వేదములు భగవంతుని నిశ్శ్వాసలవంటివనియు దానికి కర్త అని ఎవఁడును ఉన్నట్లు తెలియుటలేదు గాన అవి అపౌరుషేయములనియుఁ బెద్దలందురు. వేదములు వర్ణాశ్రమ ధర్మములను గూర్చి చెప్పినవి. ఈ వేదములను శ్రుతులు (ధ్యానావస్థలో ఋషులకు వినఁబడినవి.) అనియు అందురు. వీనిని స్మరించి చెప్పఁబడినవి స్మృతులు, ఆ స్మృతులను మనువు ఆపస్తంబుఁడు మొదలగువారు చెప్పిరి. అందులో బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రు లనువర్ణములవారు నల్గురు కలరనియు వారి వారికి వేరువేరు కర్మలున్నవని ఆ ఋషులు చెప్పిరి. వేదములు చదువుట, చదివించుట, యజ్ఞములు చేయుట చేయించుట, దానము చేయుట పుచ్చుకొనుట అను ఆరు కర్మలు బ్రాహ్మణులకుఁ జెప్పఁబడినవి. వేదములు చదువుట, యజ్ఞములు చేయుట, దానమిచ్చుట, యుద్ధముచేయుట, రాజ్యపాలనము అను కర్మలు క్షత్రియులకుఁ జెప్పఁబడినవి. వైశ్యులకు మొదటి మూఁడును వర్తకము చేయుట, పశుపాలన, కృషి కర్మ అని చెప్పఁబడెను. శూద్రులకు సేవ చేయుట వృత్తి అని చెప్పఁబడినది.

యోఽనధీత్య ద్విజో వేద మన్యత్ర కురుతే శ్రమం
స సాన్వయః శూద్రసమః పాత్రతాం న ప్రపద్యతే

తల్లి గర్భమునుండి పుట్టుట, గురువు దగ్గర జ్ఞానము పొందుట (జ్ఞాన జన్మ) అను ఈ రెండుజన్మలు గలవారు ద్విజులనఁబడిరి. వారు బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు అయి యున్నారు. ఆ ద్విజులు అనఁగా బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు వేదము చదువక ఇతరములందు శ్రమ చేసినచో వారును శూద్ర సమానులవుదురని స్మృతి చెప్పుచున్నది. ఆ వేదము కూడ అర్థము సహితముగాఁ జదువకపోయినచో వాఁడు ఎద్దు మొద్దువంటివాఁడు. అర్థజ్ఞానములేని వేదమువలన ఉపయోగము లేదని యాస్కాదులు చెప్పిరి. ఆ బ్రాహ్మణులు కూడ పై కర్మలే చేయవలయునే కాని సేవా వృత్తియు ధన సంచయమును చేయరాదనియు శరీరపోషణముకంటె ఎక్కువ యుంచుకొనరాదనియు స్మృతులు ఘోషించినవి. "సేవా వృత్తిః శ్వ వృత్తిః స్యాత్, శ్వ వృత్తిర్నకదాపిచ" "కృషి కర్మచ కారయేత్" సేవావృత్తి కుక్కవృత్తి

యనియు ఆ వృత్తి యెన్నటికిఁ జేయరాదు. జీవికకు తప్పనిసరియైనచో ఆపద్ధర్మముగా "కృషి కర్మ" మాత్రము చేయింపవలెననియు స్మృతులు ఘోషించినవి. ఇది ప్రాచీన ధర్మము.

ఇదివరలో ఇటువంటి కర్మలు చేయువారున్నను నేడు మాత్రము ఎవరో కొందరె వ్రేళ్ళమీద లెక్కపెట్టఁదగినవారుగనే యున్నారు. పూర్వము చెప్పఁబడిన ధర్మముల ప్రకారము అర్థజ్ఞాన పూర్వకముగా వేదములు చదువక, సేవకవృత్తి చెయుచు ధనసంపాదనము చేయుచుండుటచే వారు వేదధర్మము నుండి భ్రష్టులైనట్లే. కాని నేడు పై ధర్మములు ఆచరించకపోయినను జన్మ చేతనె బ్రాహ్మణులమనుకొనువారిని బట్టి వారివలెనే మేమును ఎందుకు వేదములు చదువరాదు? మాకంటె వారి ఘనత ఏమి? అని నేటివారు చెప్పుచున్నారు. మరియు శూద్రాదులు వేదార్హులు ఎందుకు కారు అని ఈ క్రింది సూక్తులను ప్రమాణముగా చెప్పుచున్నారు.

యథేమాం వాచం కళ్యాణీ మావదాని జనేభ్యః
బ్రహ్మరాజన్యాభ్యాం శూద్రాయచార్యాయ స్వాయ చారణాయ
(యజు. అధ్యా. 26–2)

ఈ కళ్యాణమైన వేదవాక్కును బ్రాహ్మణునకు, రాజునకు, శూద్రునికి, వైశ్యునికి స్వసంబంధియగు వానికి చెప్పితినో అట్లే నీకు చెప్పుచున్నాను" అను సూక్తి యజుర్వేదములోఁ గనిపించుచున్నది. వారివారి ప్రవర్తనను బట్టియు శూద్రాదులు బ్రాహ్మణాదులుగాను, బ్రాహ్మణాదులు శూద్రాదులుగా వవుదురు.

శూద్రో బ్రాహ్మణతా మేతి బ్రాహ్మణశ్చైతి శూద్రతామ్
క్షత్రియాజ్జాత మేవంతు విద్యాద్వైశ్యాత్తథైవచ
(మను. 10– 5)

అని యీ సూక్తి చెప్పుచున్నది.

ధర్మచర్యయా జఘన్యోవర్ణః పూర్వం పూర్వం వర్ణమాపద్యతే జాతివరివృత్తౌ అధర్మ చర్యయా పూర్వోవర్ణో జఘన్యం జఘన్యం వర్ణమాపద్యతే జాతి వరివృత్తౌ (అపస్తంబ)

ధర్మాచరణచే క్రింది క్రింది వర్ణము తనపై పైవర్ణమును పొందును. అధర్మాచరణచేత పైపై వర్ణము తన క్రింది వర్ణమును పొందును అని యాప స్తంబుడు చెప్పెను.

స్వాధ్యాయేన జపైర్హోమై స్త్రైవిద్యేనేజ్యయా సుతైః
మహా యజ్ఞైశ్చ యజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మీయం క్రియతే తనుః

(మను. 2–28)

బాగుగానున్న మంచి చదువుచేత, జపములచేత, హోమములచేత వేద త్రయ పాఠముచేత ఇష్టిచేత, సుతులచేత, మహాయజ్ఞములచేత యజ్ఞములచే ఈ శరీరము బ్రహ్మకు సంబంధించినదిగా అనఁగా బ్రాహ్మణవర్ణమునదిగా చేయ బడుచున్నది అని

న విశేషో స్తి వర్ణానాం సర్వం బ్రాహ్మ్యమిదం జగత్
బ్రహ్మణా పూర్వ సృష్టం హి కర్మభి ర్వర్ణతాంగతం (భారతము)
చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టం గుణకర్మ విభాగశః (గీత)

వర్ణములలో విశేషము లేదు. బ్రహ్మచే సృజింపబడినవి. కర్మలచే అయా వర్ణములైనవి. నాచేత గుణకర్మల విభాగమునుబట్టి నాలుగు వర్ణములు సృజింపఁబడినవి అను సూక్తులను నేటివారు సత్త్వాది గుణములనుబట్టి బ్రాహ్మ ణాదులుగాఁ జేయఁబడిరని చెప్పుదురు. పూర్వులు వారువారుచేసిన సాత్త్వి కాది గుణకర్మలనుబట్టి బ్రాహ్మణాదులుగా సృజించితినని యర్థము చెప్పుదురు. మరియు దీనికి ప్రమాణముగా నిట్లు చెప్పుదురు.

"రమణీయచరణా రమణీయాం యోనిం ప్రపద్యంతే కపూయ చరణాః కపూయాం యోనిం ప్రపద్యంతే శ్వయోనిం వా చండాల యోనింవా"

"మంచి ప్రవర్తనగలవారు మంచిజన్మను పొందుదురు. చెడు ప్రవర్తన గలవారు కుక్కగానో చండాలుడుగానో పుట్టుదురు" అని.

మరియు శస్త్రగురువులు ద్రోణ, కృపాచార్యాదులు యుద్ధముచేసినను బ్రాహ్మణులుగానే పరిగణింపబడిరి. బ్రహ్మ జ్ఞానమున్న జనకాదులు క్షత్రి యులుగాను విదురాదులు శూద్రులుగాను పరిగణింపఁబడిరి.

విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియుఁడైనను శమాది గుణములు పొంది బ్రహ్మర్షి యయ్యెను.

మఱియు వ్యాసమహర్షిచే రచింపఁబడెనని చెప్పఁబడు సిద్ధాంత దర్పణములో నిట్లు చెప్పఁబడెను.

గుణేభ్యో భేదో జాతిక్రియయో కాలానాం (సిద్ధాం. 1-4-12)

గుణములఁబట్టి జాతికి క్రియకు కాలమునకు భేదము కలుగును. శుద్ధ సత్త్వగుణంబుచేత బ్రాహ్మణ జాతియు, సత్త్వము నాశ్రయించిన రజోగుణంబుచేత క్షత్రియజాతియు తమోగుణము నాశ్రయించిన రజోగుణముచేత వైశ్యజాతియు రజోగుణమునాశ్రయించిన తమోగుణముచేత శూద్రజాతియుఁ గలుగును. క్రియలంటే శమ శౌర్య కృషి సేవాదులు. కాలము అంటే సత్య యుగ త్రేతాయుగాదులు.

నోన్మేషశ్చే త్సత్త్వవృత్తేరన్య జాతీయాః (సిద్ధాంత. 1-4- 4. కృత)

సత్త్వాది గుణములు భాసిల్లక శౌర్యాదులు భాసిల్లినచో బ్రాహ్మణ కులమునందుఁబుట్టినను క్షత్రియుఁడేయగును. శౌర్యాదులు భాసిల్లినచో క్షత్రియకులమందు పుట్టినను బ్రాహ్మణుడేయగును. ఇట్లే వైశ్య శూద్రుల విషయమునను గ్రహింపవలెను.

పై వానిని బట్టి చూచినచో ఎవరు ఎట్టివారో తెలిసికొనుటలో చిక్కులు గలుగుటయే యగును. ఒకే కులమునందుఁబుట్టిన వారుగూడ వారి వారి స్వభావములను బట్టి భిన్న జాతీయులు కావలసివచ్చును. లోక వ్యవహారములోఁ గూడ సాంకర్య మేర్పడును.

కాని సాధారణముగా మానవులు తమ తమ తల్లి దండ్రుల గుణకర్మలు గలవారై యుందురు మరియు తమ తల్లిదండ్రుల వృత్తుల ప్రకారము అలవాటుల ప్రకారము నడుచు చుందురు. ఆహార వ్యవహారములు గూడ తల్లి దండ్రులను బట్టి యింటి పరిస్థితులను బట్టి వాని కనుగుణముగానుండును. ఎవరైన నొక్కడు శౌచ వంతుఁడై సాత్త్విక ప్రవృత్తిగల వాఁడైనను కుటుంబము లోని వారందఱు అట్లుండుట లేదు.

తల్లి దండ్రులు వారి బంధువులు శౌచము సాత్త్వికాది గుణములు గలవారైనచో వారి సంతానము కూడ అట్లేయుండును. తల్లిదండ్రులు వారి బంధువులు సాత్త్విక శౌచాది గుణములు లేని వారైనచో వారి సంతానము గూడ అట్లే యుండుట మనము చూచుచున్నాము. కనుక పూర్వులు జన్మను బట్టి కులములు వ్యవహరించుటలోని యాథార్థ్యము కావచ్చును.

ఒక వేళ తల్లి తండ్రులు శౌచాదులు లేని వారైనను ఒకానొకడు సత్త్వాది గుణవంతుడుగా నుండవచ్చును. అట్టివానిని బ్రాహ్మణుని క్రింద గ్రహించి వానికి వేదాదులు బోధింపవచ్చును ఇందుకు విశ్వామిత్రుడు సత్య కామజాబాలుండు మొదలగు వారిచరిత్ర లిందుకు నిదర్శనములు

చలితశ్చైనాన్ స్వధర్మేస్థాపయేత్ (గౌ 11)

స్వధర్మము నుండి పడిన వారిని రాజు వారి వారి ధర్మములలో నుంచుచు నట్లుండనివారిని క్రింది వర్గములలోనికి పంప వలెను

పై పై వర్ణములనబడు వారిలో అధర్మ ప్రవర్తనలును క్రింది వర్ణ ములనబడు వారిలో ధర్మ ప్రవర్తనలును కనబడు చున్నవి.

వైదిక ధర్మము నుండి జారిన బ్రాహ్మణులు చాలమంది వేదములు చదువక సేవక వృత్తిని చేయుచున్నను కొంత వరకు శౌచము సాత్త్విక ప్రవృత్తియు గలిగి యుండుట ఇతరులు చాలమంది అట్లు ఉండకపోవుట నేడు వారి ఆచారవ్యవహారములలోఁగనుపట్టుచున్నది.

పూర్వులు చెప్పిన ప్రకారము ఎనిమిదవ యేటనే సరియైన యాశ్రమ ములకుఁబంపి, బ్రహ్మతత్త్వమును, బ్రహ్మచర్యమునకును గృహస్థాద్యాశ్రమ ములకును ముఖ్యాశయమైన వేద విజ్ఞానమును తెలిపి నిజమైన జ్ఞాను లనుగావించినచో మన భారత సంస్కృతి తిరిగి తల యెత్తుకొని ప్రపంచము నందు గురుస్థానమును పొందఁగలుగును.

ధనములు ఉద్యోగములు ఆశించి బ్రాహ్మణులు పతితులైరి. జీవితములకు జ్ఞానమె లక్ష్యముకాని ధనము ఉద్యోగములు కావని గ్రహించి వానికై ఎగబడ కుందురుగాక. ఇందు వేదములను గూర్చిన వివరణమును, ఆవేదములు చదువు పద్ధతులును వానినర్థము చేసికొనుటకు వైదికవ్యాకరణము నిఘంటు వును చేర్పబడెను. వీనినిగ్రహించి వేదవిజ్ఞానులగుదురుగాక.

ఇట్లు; విధేయుడు

చర్ల గణపతి శాస్త్రి

విషయ సూచిక

వేద విజ్ఞానము

"విదంతి అనేన ధర్మం" దీనిచే జనులు ధర్మమును తెలిసికొందురు కనుక వేదము అని వేదశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి అర్థము. ఇది విదజ్ఞానే అను ధాతువు నుండి ఏర్పడిన రూపము, విద విచారణే (విచారణయందు) "విద సత్తాయాం (ఉనికియందు) విదజ్ఞానే (జ్ఞానమందు) విద్‌ౢ లాభే (లాభమందు) ఏతేషాం ధాతూనాం విషయే వర్తతే యస్మాత్ తతోవేద ఇత్యుక్తః" విద అను క్రియ విచారణ, ఉనికి, జ్ఞానము, లాభము అను అర్థములందు ఉన్నది కాన వేదము అని చెప్పబడినదని శంకర భాష్యము. "ఇష్టప్రాప్త్యనిష్టపరిహారయో రలౌకిక ముపాయంయో వేదయతి సవేదః" ఇష్టము లభించుటకును అనిష్టము పోగొట్టు కొనుటకును అలౌకికమైన యుపాయమును తెలుపునది వేదము.

ప్రత్యక్షేణానుమిత్యా వా యస్తూపాయో న బుధ్యతే
ఏవం విదంతి వేదేన తస్మాద్వేదస్య వేదతా.

ప్రత్యక్షముగాంగాని, అనుమాన ప్రమాణముచేతంగాని దేనికి ఉపా యము తెలియబడదో అది వేదముచేత తెలియబడును. కాన దీనికి వేద మను పేరు వచ్చినది. స్వర్గాదులుగాని పుత్రకామేష్టినిబట్టి పుత్రజననము దర్శ పూర్ణ మాసాది కర్మల ఫలములు పాపపుణ్యములు యజ్ఞాదులవల్ల వచ్చు వర్షాది యోగములు, సోమయాగ వాజసనేయ రాజసూయాదుల వచ్చు పుణ్య ఫలము లును స్వర్గాదులును వేదమువల్ల దెలియనగును. అవి ప్రత్యక్షానుమాన ప్రమాణాదులవల్ల తెలియవు. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణాన వగతార్థ బోధకత్వం వేద త్వం" అని సూక్తి. ఇట్లు చేసినచో స్వర్గము వచ్చును. ఈ కర్మలు చేయక పోయినచో పాపము కలుగును. వృష్టి, పుత్ర స్వర్గాది ఫలములను ప్రత్య క్షానుమానాదులు బోధింపలేవు. "మంత్ర బ్రాహ్మణయోర్వేద నామధేయం" మంత్రభాగములు బ్రాహ్మణ భాగములు వేదములని చెప్పబడునని అపస్తంబ మహర్షి బ్రాహ్మణభాగములు వేదములు కావని దయానందస్వామి.

వేదములెన్ని

అనంతావై అను సూక్తినిబట్టి వేదములు అనంతములు అని తెలియు చున్నది. "భరద్వాజోహత్రిభిరాయుర్భిర్బ్రహ్మచర్యమువాసతం జీర్ణిం స్థవి

రం శయానం ఇంద్ర ఉపవ్రజ్యోవాచ. భరద్వాజ యది చతుర్థమాయుర్ద ద్యాం కిమనేన కుర్యాః. బ్రహ్మచర్య మేవేతేన చరేయమితి హోవాచ. తం హ త్రీన్ గిరిరూపా నజ్ఞాతానివ దర్శయాంచకార, తేషాం హైకైకస్యా న్ముష్టిమాదదే సహోవాచ భరద్వా జేత్యామంత్ర్య వేదావై ఏతే. అనంతా వై వేదాః" ఇతి.

"నీకు నాలుగింతలు ఆయుర్దాయము ఇచ్చినను వేదములను తెలిసికొన లేవు. అవి అనంతములు. అవి గో వేదములు పర్వతములంతటివి, నీవీ మూడు జీవితములలో తెలిసికొన్నది ఈ మూడు గుప్పిడులే అని భరద్వాజునితో ఇంద్రుడనెను. తై. బ్రా. 3-10, 11, 34)

వేదములు మూడు

జ్ఞానప్రదములైన వేదములు అనంతములైనను నేడు బాహ్యరూపముగ చూచినచో అవి మూఁడు. లోకవ్యవహారములో అవి ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వవేదము అని నాలుగు విధములు చెప్పబడినను విషయవిభాగమునుబట్టి చూచినచో అవి మూఁడె అని గ్రహింపవలెను. "త్రయీ వై విద్యా ఋచోయజూంషి సామాని" అని శతపథము (శత. 4-6-7-1) లో చెప్పబడెను. వేదవిద్య ఋక్కులు యజుస్సులు సామములు అని మూఁడు విధములు. వానిని త్రయి అందురు. అని. "ఇతి వేదాస్త్రయ స్త్రయీ" ఇట్లు వేదములు మూఁడు అని యీ విధముగా నిఘంటువులందును చెప్పఁబడెను. కనుక విషయ విభాగమును బట్టి మూఁడు అన్నను బాహ్యరూపమును బట్టి నాలుగు అన్నను విరోధము లేదు.

వేదములు అపౌరుషేయములు

అవి అపౌరుషేయములు అవి ఏ పురుషునిచేతను రచింపఁబడినవి కావు. నిత్యములు. "అనాది నిధనా నిత్యా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా" ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా తతః సర్వాః ప్రవృత్తయః" (మహాభారతము 12-224-55) ఆది అంతములు లేని నిత్యమైన వాక్కు స్వయంభువుచే పైకి వెల్లడిచేయబడినది. అది ఆదిలో దివ్యమైన వేదమయ వాక్కు. దానినుండి సర్వ ప్రవృ

త్తులు బయలుదేరినవి, అని. "తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వ హుతః। ఋచః సామాని జజ్ఞిరే। ఛందాంసి జజ్ఞిరే తస్మా। ద్యజు_స్తస్మా దజాయత" (యజు 31-7) ఆ యజ్ఞమునుండి సర్వ దేవతలను పిలుచు ఋక్కులు, సామములు బయలుదేరినవి. దానినుండి ఛందస్సులు, యజుస్సులు బయలుదేరినవి.

సర్వపుంసా మధ్యయన మధ్యయనాంతర పూర్వకం। సర్వే చయథైవ గురుణా అధీరం తథైవ అధి జిగాంసిరే। నపునః స్వాతంత్ర్యేణ కశ్చిదపి ప్రథమోఽధ్యేతా వేదానామస్తి యః కర్తాస్యా_త్తస్మా దపౌరుషేయాః

(పూ. మీమాంసా వ్యాఖ్య)

పురుషులందరకు అధ్యయనము ఇతరాధ్యయనమె పూర్వముగాఁ గలది. అన్నియు ఎట్లు గురువుచే చదువఁబడెనో అట్లే తెలిసికొనిరి. స్వతంత్రముగా కాదు. ఎవడు వేదములకు కర్తగానుండునో అట్టివాడు వేదాధ్యయనమందు లేడు. కనుక అవి అపౌరుషేయములు" (అని మీమాంస వ్యాఖ్య)

"యో బ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై"

ఎవఁడు పూర్వము బ్రహ్మమును కూర్చెనో యెవడు వేదములను పంపెనో అతనికి నమస్కారము అని.

ఏవం వా అరేఽస్య మహతో భూతస్య
నిశ్శ్వసితమేతత్, యదృగ్వేదో యజుర్వేదః
సామవేదోఽథర్వాంగిరసః" (శత. కా. 14-6-5 బ్రా. 4-4 కం 10)

ఓసీ! మైత్రేయీ! ఈ ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వాంగిరసము. ఈ మహాభూతము (పరమాత్మ) యొక్క నిశ్వాసములు.

"తేభ్య స్తప్తేభ్య స్త్రియో వేదా అజాయంత
అగ్నేఃఋగ్వేదో వాయోర్యజుర్వేదః
సూర్యాత్సామ వేదః" (శతప. కాం. 11-6-5)

ధ్యానించబడిన ఆ వానినుండి వేదములు బయలుదేరినవి. అగ్నినుండి ఋగ్వేదము, వాయుపునుండి యజుర్వేదము, సూర్యునినుండి సామవేదము

కలిగెను, అను సూక్తులనుబట్టి అవి అపౌరుషేయములని తెలియుచున్నది. ఇట అగ్ని వాయు సూర్యపదములు అధిదేవతా పరములు. అనఁగ అగ్నికధిదేవత, వాయువున కధిదేవత, సూర్యునికధిదేవత యగు దేవతలనుండి వ్యక్తమైనవి అనిగాని అగ్నివాయుసూర్యోపాసకులగు మహర్షులచే దర్శింపఁబడినవి అనిగాని చెప్పుకొనవచ్చును. కఠాదిపురుష చరణైః పరం పఠయా ఽధీయమానా కఠశాఖా, ఇతి అభిధీయతే, కఠశాఖీయులచే చదువబడినది. కాన కఠశాఖ అని చెప్పబడినది. కాన అది అపౌరుషేయమె.

వేదములలోని కఠగార్గి అత్రేయి మొదలగు మానవనామములు కథరూపముగా చెప్పబడిన వానిలోని కల్పిత నామములెగాని అసలు ఆ పురుషులున్న తరువాత చెప్పబడినవి కావు. వేదవాణి కల్పిత నామముల ద్వారా ఆఖ్యాయికలు చెప్పి మనుష్యులను సత్ప్రవర్తన గలవారిగా చేయుటకే.

"స్తుత్యర్థ మిహదేవానాం వేదః సృష్టః స్వయంభువా"
దేవతలను స్తుతించునవి మంత్రములు (భారతము 325)

దేవతలను స్తుతించుటకొఱకు వేదము స్వయంభువునిచే వేదము సృష్టింపబడెను అని భావము.

ఋగ్వేదాది విషయ వివరణము

ఋచస్తుతౌ అను ధాతువునుండి ఋక్ అను పదము ఏర్పడినది. అగ్ని ఇంద్రుడు మొదలైన అధిదేవతలను స్తుతించునవి గాన ఋక్కులనఁబడెను. అటువంటి ఋక్కులు గలది ఋగ్వేదము. యజపూజాయాం అను ధాతువునుండి యజుస్సు అను పదము ఏర్పడినది. దేవతలను దర్శపూర్ణ మాసాది యజ్ఞాదులద్వారా పూజించునవి యజుస్సులు. అవి గలది యజుర్వేదము. యజ్ఞాదులందు దేవతాపూజకై ఈ యజుస్సులు ఉపయోగింపబడును. సముముగా ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితాది స్వరములచే సరిగాఁ జక్కగా గానము చేయబడునవి సామములు. అవి గలది సామవేదము. అథర్వవేదము అనబడు వేదములో పైని చెప్పబడిన ఋక్కులు యజుస్సులు, సామములు గలిసియున్నవి. అథర్వుడను ఋషి దర్శించిన మంత్రములుగూడఁ జాల యున్నవి గాన అథర్వవేదమనబడినది. అది వేరే వేదము కాదు. కాని అథర్వఋషి ద్రష్టమగుటచేత అథర్వవేదమని వేరుగా ప్రత్యేకమై వ్యవహరింపబడినది.

మంత్రములు

ఈ ఋక్కులను, యజస్సులను, సామములను మంత్రములందురు. "మననాత్ త్రాయతే యస్మాత్" మననము చేయుటవలన రక్షించునవి గాన మంత్రములని వ్యుత్పత్తి. వీనిని ఛందస్సులని కూడ అందురు. "ఛందాంసి ఛాదనాత్" ఉత్తమ భావములను కప్పునవి కనుక ఛందస్సులైనవి." అని యాస్కముని యనెను.

"మంత్రేభ్యోహి అధ్యాత్మాధీ దైవతాధి యజ్ఞమంతారో మన్యంతే తన్మంత్రత్వం" మననము చేయు మంత్రములవల్ల అధ్యాత్మ అధిదైవత అధియజ్ఞ భావములు మననము చేయబడుచున్నవి. యత్కామ ఋషిర్యస్యాం దేవతా యామార్థ పత్యమిచ్ఛన్ స్తుతిం ప్రయుంక్తే తద్దైవతః సమంత్రో భవతి. (యాస్కుడు) ఏ కోరికగల ఋషి ఏ దేవతనుగూర్చి ప్రయోజనమును గోరి స్తుతించునో ఆ మంత్రము ఆ దేవతకు సంబంధించినదగుచున్నది.

"సాక్షాత్కృత ధర్మాణో ఋషయోబభూవుః। తేఽవరేభ్య అసాక్షాత్కృత ధర్మేభ్య ఉపదేశేన మంత్రాన్ సంప్రదదుః"

ఋషులు ధర్మములను సాక్షాత్కారము చేసికొనిరి. వారు ధర్మములను సాక్షాత్కరింపఁజేసికొనని తక్కువవారికి ఉపదేశముల ద్వారా మంత్రములను ప్రసాదించిరి. (యాస్కముని)

వేదములు స్వతః ప్రమాణములు. అవి పరమేశ్వర నిశ్శ్వసితములు. కాన వానికవే ప్రమాణములు. వానికింకొక దానివల్లఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధింప నక్కరలేదు. వీనినిబట్టి స్మృతి శాస్త్రములకు ఇతిహాసాదులకును ప్రామాణ్యము సిద్ధించును అని పూర్వులు చెప్పిరి.

వేదములర్థసహితముగా చదువవలెను.

"స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః"

స్వాధ్యాయము అనఁగా వేదము చదువదగినది. అను సూక్తియు వేదప్రాశస్త్యమును దెలుపుచున్నది. "నిష్కారణో షడంగో వేదః అధ్యేతవ్యో జ్ఞేయశ్చ" కారణములు లేని (అనఁగా కారణములేవో సరిగా తెలిసికొనలేని) వేదములు, ఆఱు (శిక్ష కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, ఛందస్సు) అంగములతోఁ గూడినది దానిని చదువవలెను.

అర్థపూర్వకముగ తెలిసికొనవలెను.

వేదమును చదువనివాడు శూద్రుడె

యోఽనధీత్య ద్విజోవేద మన్యత్రి కురుతే శ్రమం

స సాన్వయశ్శూద్ర సమః పాత్రతాం నప్రపద్యతే।

ఏ ద్విజుడు వేదమును చదువక ఇతర విషయములందు పరిశ్రమ చేయునో వాడు శూద్రసముడై పాత్రతను పొందడు" అను సూక్తి వేదప్రాశస్త్యమును చెప్పుచున్నది.

"జన్మనా జాయతే శూద్రః కర్మణా జాయతే ద్విజః"

పుట్టుకలో మనుష్యుడు శూద్రుండై పుట్టును. వేదకర్మ జ్ఞానాదులద్వారా రెండవ జన్మను అనఁగ ద్విజత్వమును పొందును. పుట్టిన పిదప గురుకులమందు గురుముఖమున వేదాదులు చదివి ద్విజుఁడు కావలయును. గురుముఖా దనుశూయతే ఇతి అనుశ్రవో వేదః" గురు ముఖముగా శుద్ధముగా సుస్వర యుక్తముగా చదువఁబడును. కనుక వేదము "అనుశ్రవము" అని చెప్పబడెనని వాచస్పతి మిశ్రుడనెను. పూర్వము వేదములు స్వరయుక్తముగ గురుముఖమునుండి నేర్వబడినవి. సంహిత అగ్నిమీడే పురోహితం అన్నది అగ్నింఈడే పురోహితం అన్నది పదము అగ్నిం ఈడే, ఈడే పురోహితం పురోహితం అన్నది క్రమము. ఇది క్రమ జట ఘన అను భిన్నభిన్న ప్రక్రియలతో నేర్చుకొనఁబడు చుండెను. ఉదాహరణములు వీనికి వివరముగా ముందు చూపబడును. గురుముఖమున స్వరయుక్తముగ నేర్చుకొనబడుచు పిదప అర్థము తెలిసికొనఁబడు చుండెను. పాఠకాదుల యలసత్వమును బట్టి క్రమముగా వేదములు అర్థరహితముగాఁ జదువఁబడుచుఁ జివరకు అర్థవిచారణ చేయకపోయినను పాఠమాత్రముచేతనే ఫలితము సిద్ధించునను నమ్మ స్థితి కలిగినది. అర్థవిచారణకే జైమినిమహర్షి పూర్వమీమాంసను రచించెను. ఉవట సాయణాదులు వేదభాష్యములను రచించిరి. యాస్కముని నిరుక్తమును ప్రవచించెను. అర్థరహితముగాఁ జదువువారిని గూర్చి

"పాఠమాత్ర రతాన్ విప్రాన్ వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చయేత్" అర్థము తెలిసికొనకుండ పాఠమాత్రము చేయువారిని మాటలచేతఁగూడ అర్చింపరాదనుపై సూక్తిబయలు దేఱవలసి వచ్చినది. కనుకనే పూర్వ మీమాంసలో వేదము

లోఅర్థము బోధించునది" అను అధికరణము చెప్పవలసి వచ్చినది. కాలక్రమములో వేదములు అసలేపోవు స్థితి రాకుండ స్వరము పోకుండఁజక్కఁగా గురు ముఖమున నేర్చుకొని యింతకాలముదాక వేదములను రక్షించిన వారిని అభినందింపక తప్పదు. అసలు వేదములే పోవునేమో అను భయముచే పారాయణ వలన ఫలము సిద్ధించునని పూర్వులు చెప్పుటలోని రహస్యము. పారాయణ చేయు వారు ఎప్పటికైనను అర్థము తెలిసికొనరా అనియు అర్థము తెలిసికొని వానిలోఁజెప్పబడిన వానిని చేయుకుందురా అని తలచి చెప్పిన భావమును తెలియక పాఠ మాత్రముతోనే సంతృప్తి పొందు స్థితికి సంఘము దిగజాఱిపోయినది కనుకనే

"యథా ఖరశ్చందన భారవాహీ, భారస్యవేత్తా వహి చందనస్య
ఏవంహి శాస్త్రాణి బహూన్యధీత్య, చార్థేషుమూఢాః ఖరవ ద్వహంతి"

మంచి గంధపు చెక్కల బరువును మోయుగాడిద మంచి గందపుచెక్కల స్థితిని తెలియునట్లు చాల శాస్త్రములు చదివి అర్థము తెలియక మూఢులగుచున్నారు అను సూక్తిని చెప్పవలసి వచ్చినది. నిరుక్తములో యాస్కముని ఈ క్రింది విధముగా ననెను.

"స్థాణుర యం భారహారః కిలా భూదధీత్య వేదం, న విజానాతియోఽర్థం, యోఽర్థజ్ఞః ఇత్ (ఏవ) సకలం భద్ర మశ్నుతే"

వేదమును జదివి ఎవఁడు అర్థమును తెలిసికొనఁడో, వాఁడు కేవలము బరువు మోసెడి యెద్దువంటి మొద్దు. అర్థమును తెలిసికొన్న వాఁడె సకల శుభమును పొందును."

"నాకమేతి జ్ఞానవిధూత పాప్మా"

అతడు జ్ఞానముచే పాపమును కడిగివేసికొని స్వర్గమును పొందును. "యద్గృహీత మవిజ్ఞాతం నిగదేనైవ శబ్ద్యతే" గురు ముఖమునుండి గ్రహించి తెలియఁబడనిదై శబ్దమంత్రముచేత ఉచ్చరింపఁబడుచున్నదో అది "అనగ్నావివశుష్కైధో న తత్ జ్వలతి కర్హిచిత్" (నిరుక్తము. 16–6–9) కట్టె ఎండినదైనను నిప్పులేనిచోట వేయఁబడి ఏ మాత్రము మండదు.

"యో హవా అవిదితార్షేయచ్ఛం దోదైవతం బ్రాహ్మణ మంత్రేణ యాజ

యతి వా అధ్యాపయతి వా స్థాణుం వార్ఛతి గర్తం వా పద్యతే పాపీయాన్ భవతి" (తాండవ తలవకార శాఖలు) ఏవఁడైతే ఋషిదృష్టములైన మంత్రములు గం ఛందస్సు బ్రాహ్మణములు గల మంత్రములను అర్థయుక్తముగా తెలియఁడో యజ్ఞము చేయించునో వాఁడు మొద్దు. గర్తమును పొందును, పాపియగును."

ఏవం విదమేవాధ్వర్యుం కుర్వీత, నానేవం విదం; ఏవం విదమేవ హోతారం కుర్వీత, నానేవం విదం; ఏవం విదమే వోద్గాతార కుర్వీత నానేవం విదం; ఏవం విదమేవ బ్రాహ్మణం కుర్వీత నానేవం విదం" ఇట్లు వేదార్థము తెలిసిన అధ్వర్యునినె, హోతనె, ఉద్గాతనె బ్రాహ్మణునినె పెట్టుకొనవలయును. అర్థము తెలియనివానిని ఎపుడును పెట్టుకొనరాదు. (అని వాజసనేయ శాఖ)

"ఉభేకురుతో యశ్చైతత దేవం యాశ్చన వేదయ దేవవిద్యయా కరోతి.... తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" తెలిసినవాఁడును తెలియనివాఁడు ఈ యిద్దఱు కర్మలు చేయుదురు, కని ఏది తెలిసిచేయునో అదే వీర్యవత్తరమగును. కొందఱు మంత్రములు స్పష్టార్థములుగా లేవందురు. అది వేదాపరాధము కాదు. సరిగ తెలిసికొననివానిదే. దారిలోనున్న ఱాతిని చూడక దానిమీఁద పడినచో అది అజ్ఞాని యపరాధమె కాని ఱాతియపరాధము కాదు" (యాస్క. 1-17-10 నిరుక్తము.)

"నాఽవై యాకరణాయ నాఽనుపసన్నాయ నా విదం విదే వా

వ్యాకరణ లక్షణములు తెలియనివానికిని, శ్రద్ధతో తెలిసికొనగోరి శిష్యుడై రానివానికి, ఈ నిరుక్తశాస్త్రము తెలియనివానికిని చెప్పరాదు.

విద్యాహవై బ్రాహ్మణమాజగామ. గోపాయమాం, శేవధిరస్మి

వాగ్దేవత బ్రహ్మవేత్తను సమీపించి, నన్ను రక్షింపుము నేను నిధిని అనెను.

అసూయకాయానృజవేఽయతాయ న బ్రూయాః వీర్యవతీ తథాస్యామ్. నీవు అసూయకలవానికిని ఋజుత్వము లేనివానికిని నియమము పాలించనివానికిని చెప్పకుము. అట్లయినపుడే నేను వీర్యవంతురాల నవుదును అని, సత్యముచెప్పిన సత్యకాముని గురువు నీవు బ్రాహ్మణుడవనెను.

ఋక్, పాదబద్ధా, గీతంతుసామ, గద్యం యజుర్మంత్రః, ఋగ్వేదము పద్యరూపముగావ పాదములుండును. సామగాన రూపమైనది యజుస్సు గద్య రూపము.

"ఏక వింశ త్యధ్వయు క్తమృగ్వేద మృషయో విదుః
సహస్రాధ్యా సామవేదో యజురేక శతాధ్యకం
నవాధ్యాథర్వణో౽న్యేతు ప్రాహుః
పంచదశాధ్యకం."

ఋగ్వేదము ఇరవై యొక్క శాఖలుగలది సామవేదము వేయిశాఖలు గలది యజుర్వేదము నూటఒక్క శాఖలుగలది అథర్వవేదము తొమ్మిదిశాఖలు గలది కొందఱు పదునైదు శాఖలుగలది అందురు. వేదవిషయ విభాగము—

వేదములు సంహితలు బ్రాహ్మణములు అరణ్యకములు ఉపనిషత్తులు అని విషయ విభాగమును బట్టి విభజింపఁబడినవి. సంహితలు అగ్నివరుణేంద్రాది స్తోత్రాది పదములు, బ్రాహ్మణములు దర్శపూర్ణమాసాది యాగాది కర్మ బోధకములు అరణ్యకములు ఉపాసనాది పదములు, ఉపనిషత్తులు అధ్యాత్మ జ్ఞానబోధకములు.

సంహితలు పద, క్రమ, జటా మాలాది రూపముగ గురుముఖమునుండి చెప్పుకొనఁబడెను.

జటామాలా శిఖారేఖా, ధ్వజోదండోరథో ఘనః
అష్టౌ వికృతయః ప్రోక్తాః క్రమపూర్వా మనీషిభిః

క్రమము, జట, మాల, శిఖ. రేఖ ధ్వజము, దండము రథము, ఘనము అని ఎనిమిది సంహితా పాఠములోని పద్ధతులు. వానిని వికృతులందురు. వానిలో జట, దండము అనునవి ముఖ్యములు. ఈ రెండిటిని బట్టి ఇతర వికృతులు వచ్చును. అట్లే వానిని రేఖ, ధ్వజము ననుసరించు ఘనపాఠము జటా దండ ములను అనుసరించును.

పదక్రమ విశేషజ్ఞాః వర్ణక్రమ విచక్షణాః
స్వరమాత్రా విశేషజ్ఞాః గచ్ఛేయురార్య సంపదం

సంహితాపాఠతః పుణ్యం ద్విగుణం పద పాఠతః
త్రిగుణం క్రమపాఠేన జటా పాఠేన షడ్గుణం (వరాహ పురాణము)

పదక్రమ, వర్ణక్రమ విచక్షణులు స్వరమాత్రాభిజ్ఞులు ఆర్యసంపదను పొందుదురు, సంహితా పాఠమువల్ల పుణ్యమును, పదపాఠమువల్ల రెట్టింపు పుణ్యమును క్రమపాఠమువల్ల మూడురెట్లు పుణ్యము జటాపాఠముచేత ఆరురెట్లు పుణ్యము వచ్చును. (వీని వివరముచివర చూపబడును.)

విహితా స్యాననుష్ఠానా న్నిందితస్య చ సేవనాత్
అనిగ్రహాచ్చేంద్రియాణాం నరః పతనమృచ్ఛతి (యాజ్ఞవల్క్య)

వేదవిహిత కర్మలననుష్ఠింపక పోవుటవలనను నింద్యకర్మలు చేయుట వలనను ఇంద్రియములను నిగ్రహింపకపోవుటవలనను నరుడు పతితుడగును.

ఋగ్యజుస్సామాథర్వణ విభాగమును సంహితలు బ్రాహ్మణములు ఆరణ్యకములు ఉపనిషత్తులు అను విభాగమును చేసినవాఁడు కనుక బాదరాయణునికి వేదవ్యాసుడను పేరు వచ్చెను.

విద్యలు – ఋగ్వేదము – ఋక్కులు

మన ప్రాచీనవిద్యలు పదునాలుగు 1 ఋగ్వేదము, 2 యజుర్వేదము, 3 సామవేదము, 4 అథర్వవేదము. ఈ వేదములు నాలుగు. వేదాంగములారు (శిక్ష, కల్పము, జ్యోతిషము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, ఛందస్సు) పది, 11 పురాణములు, 12 న్యాయము, 13 మీమాంస, 14 ధర్మశాస్త్రము అని. మిగిలినవి పై పదునాలుగింటిలో అంతర్భవించును.

1 శిక్ష– అక్షరోచ్చారణ విషయమును, ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితములనెడి స్వరములను తెలుపును. ఇది పాణినిమునిచేఁ జెప్పబడినది.

2 వ్యాకరణము– శబ్దముల సాధుత్వా సాధుత్వములను తెలుపును. పాణిని వరరుచి పతంజలి మహర్షులు వ్యాకరణ కర్తలు.

3 నిరుక్తము– వైదికపదములకు వ్యుత్పత్త్యర్థము. వేదపదనిఘంటువు. మంత్రముల విషయము. దేవతల కృత్యాదులు తెలుపును. దీనిని యాస్కముని రచించెను. దుర్గాచార్యాదులు వ్యాఖ్యాతలు.

4 ఛందస్సు- పద్యలక్షణములుగలది గాయత్ర్యాదుల ఛందో విషయములను తెలుపును. దీనికర్త పింగళుడు.

5 జ్యోతిషము- వైదికయజ్ఞాదుల కాలనిరూపణము చేయునది. దీనికి గర్గాదులు కర్తలు.

6 కల్పము- వైదికకర్మలు ఎట్లు చేయవలెనో తెలుపునది. హోతచేయు పనులను ఆశ్వలాయనాది శ్రౌతసూత్రములు, అధ్వర్యువుచేయవలసినవి బోధాయనాపస్తంబాదుల శ్రౌత సూత్రములు. ఉద్గాతచేయు పనులను లాట్యాయన ద్రాహ్యాయణాది శ్రౌతసూత్రములు తెలుపును.

ఋగ్వేదములోని ఋక్కులను గూర్చి చెప్పుచు నిరుక్త కారుడైన యాస్కమహాముని యిట్లనెను.

"యత్కామ ఋషిర్యస్యాం దేవతాయా మార్థపత్య మిచ్ఛన్ స్తుతింప్రయుంక్తే తద్దైవతః సమంత్రో భవతి" ఏ కోరిక గలిగిన ఋషి ఏ దేవతయందు "ఎవడు ఈ యర్థమునకు ప్రయోజనమునకు ఆధిపత్యమును ప్రభుత్వము కోరుచు ఏ స్తుతినిచేయుదునో" ఆ స్తుతిగలమంత్రము ఆ దైవతముగలదగును అని. ఇంకను ఆ దేవతలను గురించి విస్తరించి యాస్కుడు ఇట్లు చెప్పెను.

దేవతలెందఱు

"తిస్రఏవ దేవతా ఇతి నైరుక్తాః అగ్నిః పృథివీస్థానో వాయుర్వేంద్రోవా అంతరిక్ష స్థానః, సూర్యోద్యుస్థానః" ఇతి.

నిరుక్తకారులు "ముగ్గురే దేవతలు" అని యందురు. అందు అగ్నికి భూమి స్థానము, వాయువునకుగాని, వర్షాదిదేవతయైన యింద్రునికిగాని భూమి పైభాగము స్థానము. సూర్యునికి దివము ఆకాశము స్థానము. అగ్ని మొదలగునవి జడములుకావు అధిదేవతలు. ప్రపంచమునకు భగవంతుడు అధిదేవతయైనట్లు అగ్ని మొదలగువానికి అధిపతులగువారె అధిదేవతలు.

ఏకస్యాత్మనోఽన్యేదేవాః ప్రత్యంగాని భవంతి (నిరుక్త. దైవతము 7) ఒక ఆత్మకు ఇతరదేవతలు అంగములవంటివారు. దేవతలు మహాభాగ్యము గలవారు కనుక ప్రకృతినిబట్టియు ప్రకృతినతిక్రమించిన స్థితిఁబట్టియు చేతనాచేతన వికరణధర్మముగలవారుగాన తన యాత్మను అనేక విధవికారములు గలుగునట్లు చేసికొందురు. ఒకరికొకరు అంగములుగా గూడనందురు. అగ్ని ఇంద్రుడు

సూర్యుడు పరస్పరము ఒకరినొకరు స్తుతించుకొందురు. అంగములను అపేక్షించక ప్రత్యంగములుండవు. కనుక అగ్నీంద్ర సూర్యాత్మకమైన దేవతాత్మకు జాతవేదుడు వాయువు భగుడు మొదలగువారు ప్రత్యంగములు శకునులు మొదలగునవి కూడ ప్రత్యంగములు. అయా గొప్ప యుత్తమ అగ్నీంద్ర సూర్యాద్యంగ ప్రత్యంగభావముచే వ్యూహము ననుభవించుచు ఒక్కడైనను అనేక విధములుగా స్తుతింపఁబడును. దేవతలు మహాభాగ్య యుక్తులగుటచేత సర్వనామములచే స్తుతింపబడుదురు. వారు ఇతరేతరజన్మలకు కారణమై ఒకరి కొకరు ప్రకృతులుగాను, వికృతులుగాను కాగలరు. మనుష్యులలో తండ్రివల్ల ననే పుత్రుడు కలుగును. దేవతలలో అట్లుగాదు, తేజోరూపుడైన అగ్నినుండి సూర్యుడును, సూర్యునినుండి అగ్నియును శక్తిరూపిణియగు నదితినుండి దక్షుడు శక్తుడైన దక్షునినుండి అదితియుకలుగును. వారు సర్వశక్తిమంతులు కర్మఫల సిద్ధికొఱకు లోకమునను గ్రహించుటచే అగ్నివాయు సూర్యులు అగుదురు. తమ యాత్మయే కార్యమును కారణమునుఅగును. ఆత్మనుండి అన్నియు నగుచుండును. ఆత్మయే వీరికి రథము, ఆయుధము, బాణములు అన్నియు. వీరు మహాభాగ్యము ఐశ్వర్యముగలవారుగాన వారొక్కరే అనుకొన్నను అన్ని రూపములు గలవారు కాగలరు. (నిరుక్తము దైవతకాండము 1-7-5- 0, 1 12, 13, 14, 15.)

"ప్రజాపతిస్త్రీన్ మహిమ్నో ఒసృజత అగ్నిం వాయుం సూర్యం" ఇతి (శ్రుతిః) ప్రజాపతి మూడు మహిమలనుండి అగ్నిని, వాయువును, సూర్యుని సృజించెను.

"తాసాంమహాభాగ్యా దేవైకస్యా అతి బహూని
నామధేయాని భవంతి అపి కర్మ పృథక్త్వాత్"

ఆ దేవతలు మహాభాగ్యముకలవారు గనుక ముగ్గురన్నను అనేక నామములు అనేక కర్మలనుబట్టి కలుగును. తమ్ము అనేకముగా విభజించుకొని అన్నియు చేయుగలరు. (నిరుక్త 7-5-4)

"ఇంద్రం మిత్రం వరుణమగ్ని మాహురథదివ్యః సువర్ణో గరుత్మాన్ ఏకం సత్ విప్రాబహుధా వదంతి అగ్నింయమం మాతరిశ్వానమాహుః" (ఋగ్వేదం 2, 3, 22, 6) ఇంద్రునిగా మిత్రునిగా వరుణునిగా అందురు. అతడు దివ్యుడు సువర్ణుడు గరుత్మంతుడు ఒకనినె విప్రులు అగ్నినిగాను యమునిగాను వాయువుగాను చెప్పుదురు.

ఆ ఋక్కులను గురించి యాస్కముని యిట్లనెను.

ఋక్కులెన్ని విధములు

"తాస్త్రివిధా ఋచః, పరోక్ష కృతాః, ప్రత్యక్ష కృతాః ఆధ్యాత్మికశ్చ" ఆ ఋక్కులు మూఁడు విధములై యున్నవి. ఒకటి పరోక్షముగఁ జేయఁబడినవి. రెండు దేవతలను ప్రత్యక్షముచేసికొని చేయఁబడినవి. మూఁడు అధ్యాత్మ విషయములను దెలుపునవి.

తత్ర పరోక్షకృతాః సర్వాభిర్నామ విభక్తిభిర్యుజ్యంతే ప్రథమ పురుషైశ్చాఖ్యాతస్య" అందు పరోక్ష కృత ఋక్కులు అన్ని సుబంత పదములచేత అనఁగా అన్ని విభక్తులచేతను ఆఖ్యాత అనఁగా తిఙంత క్రియా పదములోని ప్రథమ పురుషలచేతఁ గూడియుండును. అని. ఇంక ఆ విభక్తులు గల ఋక్కులు ఈ క్రింది విధముగా యాస్కునిచే నుదాహరింపఁబడినవి.

పరోక్ష కృతఋక్కులు

ఇంద్రో దివ ఇంద్ర ఈశే పృథివ్యాః। ఇంద్రో అపా మింద్ర ఇత్పర్వతానాం, ఇంద్రో వృధా మింద్ర ఇన్మేధిరాణా మింద్రః క్షేమే యోగే హవ్య ఇంద్రః" (ఋ. సం. 8-4-15-5)

ఇంద్రుఁడు దివమునకుఁ బృథివికి ఈశుఁడనుచున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు నీళ్ళకు ఇంద్రుఁడె పర్వతములకు అనఁగా మేఘములకు (పర్వతములు-మేఘములు వైదికనిఘం. 1-10-9) ఇంద్రుఁడు వృద్ధిపొందిన పంచభూతములకు, ఇంద్రుఁడె మేధగలవారికి, ఇంద్రుఁడే క్షేమమందు యోగమందు (ప్రభువగుచున్నాఁడు) ఆహ్వానింపఁదగినవాఁడు. ఈ ఋక్కు ప్రథమా విభక్త్యంతము. ద్వితీయా విభక్తిలో-అగ్ని మీళే, పురోహితం యజ్ఞస్య దేవ మృత్విజం హోతారం రత్నధాతమం. (ఋ. 1, 1, 1, 1.) యజ్ఞమునకుఁ బురోహితుఁడును, దేవుఁడును, ఋత్విక్కును, దేవతలను ఆహ్వానించువాఁడును రత్నములను (రమణీయ వస్తువులను) ధరించువారిలో శ్రేష్ఠుఁడునైన అగ్నిని స్తుతించుచున్నాను. ఇట అగ్నిం అని ద్వితీయా విభక్త్యంతము.

ఇంకొక యుదా:- ఇంద్ర మిద్గాథినో బృహత్ ఇంద్ర మర్కేభి రర్కిణః ఇం ద్రం వాణీ రనూషత" (ఋ. 1-1-13-1) ఇంద్రునినె ఓ గాథులారా! (సామ గానకర్తలగు నుద్గాతలార!) బృహత్సామచేతను, ఇంద్రుని అర్కములచేతను (ఋక్కులచేతను) అర్కులారా! (ఋక్కులుగల హోతలార!) వాణులచేత (యజుర్వాక్కులచేతను) అనుసరించి స్తుతింపుఁడు. ఇక్కడఁ గూడ ఇంద్రం ఇంద్రం అనునది ద్వితీయాంతము.

తృతీయ కుదా:- ఇంద్రే ణై తే గృత్సవో వేవిషాణాః" (ఋ. 5-2-28-5)

చతుర్థికదా:- ఇంద్రాయ సామగాయత (ఋ. 6. 7. 1. 1) ఇంద్రుని కొఱకు సామమును గానము చేయుఁడు.

పంచమికుదా:- నేంద్రా దృతే పవతే ధామ కించన (ఋ. 7. 2-22-1) ఇంద్రు నుండి విడిచి (ప్రాతస్సవ నాదులతో) ఏస్థానముగూడ వెళ్ళదు.

షష్ఠికుదా:- "ఇంద్రస్యను వీర్యాణి ప్రవోచం (ఋ. సం 1. 2. 36. 1) ఇంద్రునియొక్క వీర్యములను శీఘ్రముగా నెక్కువ చెప్పుచున్నాను.

సప్తమి కుదా:- "ఇంద్రే కామా అయంసతే" ఇంద్రునియందు కోరికలు నిబద్ధమై యున్నవి.

ప్రత్యక్షకృత ఋక్కులు- ఇంక ప్రత్యక్షకృతములైన ఋక్కులు మధ్యమ పురుషక్రియలు గలిగి త్వం (నీవు) అను సర్వనామముచేఁ జెప్పఁబడినవి.

" త్వమింద్ర బలా దధి (ఋ. సం. 8-8-1.-2)"
నీవు ఇంద్రా! బలమువల్ల అధికుఁడవై యుంటివి.
"వి న ఇంద్ర మృధో జహి (ఋ. 8-8-10-4)
విశేషముగా మా యొక్క శత్రులను ఇంద్రా! నశింపఁజేయుము.

మఱియు ప్రత్యక్ష కృతములైన ఋక్కులను గూర్చి స్తోత్రము చేయు వారుందురు. పరోక్షకృత ఋక్కులు స్తుతింపఁదగి యుండును.

"మాచిదన్య ద్వి శంసత" (ఋ, 5-7-20-1.)
(ఓ సఖులారా! ఇంద్రస్తోత్తము కంటె) అన్యస్తోత్రమును వివిధముగా శంసించుఁడు.

"కణ్వా అభి ప్రగాయత" (ఋ. 1-3-12-1)

ఓ కణ్వశాఖులారా అంతటను ప్రగానము చేయుండు.
"ప్ర ప్రేత కుశికాశ్చేత యధ్వం" (ఋ. 3-3-21-1)
ఓ కుశిక గోత్రులారా! దగ్గరకు రండు తెలిసికొనుండు.

ఆధ్యాత్మిక ఋక్కులు

మఱి యింక ఆధ్యాత్మిక ఋక్కులు ఉత్తమ పురుష క్రియను గూడి యుండును. 'అహం' నేను అను సర్వనామముతో సంబంధము గలిసి యుండును.

ఉదా:- అహం భువం వసునః పూర్వ్యస్పతి
రహంధనాని సంజనయామి శశ్వతః (ఋ 8-1-5-1)

నేను (ఇంద్రుడను) ధనమునకు ముఖ్యమైన ప్రభువును, నేను శత్రు సంబంధియగు ధనములను కూడ జయింతును.

ఇతివా ఇతిమే మనో గా మశ్వం సనుయామితి
కు విత్ సోమస్య అపామితి (ఋ. 8-6-2 -1)
ఇట్లని నామవస్సు గోవును గుఱ్ఱమును ఇచ్చెదను.
చాల సార్లు నేను సోమము త్రాగితిని.

అహం రుద్రేభిర్వసుభిశ్చరామ్యహ మాదిత్యైరుత
విశ్వేదేవైః అహం మిత్రా వరుణోభా బిభర్మ్య మహ మింద్రాగ్నీ
అహ మశ్వినోభా. (ఋ 8-7-11-1)

"నేను ఏకాదశ రుద్రరూపముగా అష్టవసువుల రూపముగాఁ జరింతును. ఆదిత్యరూపముగా విశ్వదేవ రూపముగాఁ జరింతును. నేను మిత్రావరుణు లిద్దఱను భరింతును. ఇంద్రాగ్నులను భరింతును."

అగ్న్యాది వాయ్వాదులు జడములు కావు

ఈ విధముగా పరోక్ష కృతములైన ఋక్కులును, ప్రత్యక్ష కృతఋక్కులును అధికముగా నున్నవి. ఆధ్యాత్మికములు స్వల్పములు. స్తుతులతోపాటు ఆశీరాదులను ఋక్కులందు చెప్పఁబడినవి. ఆధునికులీ విషయములో ఈ ఋగాదులన్నిటిలోను అగ్న్యాది జడములనుద్దేశించి స్తుతించుటయు వానిని

సంబోధించియు సోమపానాదులకై ఆహ్వానించుటయుఁ జెప్పఁబడినది గదా. ఇట్లు స్తుత్యాదులు చేతనముల విషయమై యుక్తముగాని జడముల విషయమై చేయుట సంభవించుట యెట్లు? ఇది యున్మత్తాదుల పనులుగావా అని యందురు.

అగ్న్యాదులందు దేవుఁడు నిగూఢముగా నున్నాఁడు

ఈ విషయమును గూర్చి పరిశీలింతము. అసలు భారతీయ ఋషుల దార్శనికుల సిద్ధాంతము సర్వము బ్రహ్మమయమని, ఆత్మమయమనియు. చైతన్యమయము కానిది లేదనియె సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, ఇదంతయు బ్రహ్మమె అను నుపనిష్మహా వాక్యమీ సంగతిని తెలుపుచున్నది. "ఈశా వాస్య మిదం సర్వం యత్కించ జగత్యాం జగత్" మారుచున్న యీ జగత్తంతయు ఈశునిచే వ్యాప్యమై యున్నది.

"యోదేవోఽగ్నౌ యోఽప్సుయో విశ్వంభువన మావివేశ
యఓషధీషుయోవనస్పతిషు తస్మై దేవాయ నమో నమః
(శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్. 2-17)

ఏ దేవుఁడు అగ్నియందు, ఏ దేవుఁడు నీళ్ళలోను సమస్త భువనమును ఆవేశించి యుండెనో ఎవఁడు ఓషధులందు వనస్పతులందు ఉండెనో ఆ దేవునికి నమస్కారము నమస్కారము" అనియు శేతాశ్వరోపనిషత్తు చెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టి అగ్న్యాదులందున్న దేవుని స్తుతించినట్లును అట్టి దేవుని పిలిచినట్లును భావింపవచ్చును. లేక దేవుడు నిండియున్న యగ్న్యాదులును దేవతా స్వరూపములె చైతన్యములె గాన వానిని స్తుతించుట ఆహ్వానించుట యుక్తమె అనియును మనము భావింపవచ్చును. మనకు భౌతికేంద్రియములకుఁ గనిపింపని పరమేశ్వరుని గూడ నిట్లే పిలుచుచు మన కోరికలు తీర్చుమని, రక్షింపుమని కోరుచున్నాము గదా.

జడములుగా, దోచు మన శరీరములు గూడ ఆత్మతో నిండి యుండుటచే అవి చైతన్యములుగాఁ దోచు నట్టి పరమేశ్వరాధిష్ఠితములగు భూమ్యాదులును చైతన్యములె. వాని నట్లు తలచి పూజాదులలో సమర్పించుట యుక్తమె.

"ద్వేవావ బ్రహ్మణే రూపే మూర్తంచాఽమూర్తంచ
మర్త్యం చామృతంచ స్థితంచ యచ్చ సచ్చత్యచ్చ, (బృ. 10-2)

బ్రహ్మకు రెండు రూపములు గలవు. మూర్తిగలది మూర్తి లేనిది అని మర్త్యము అమృతము. ఉన్నదియు అది యిదియంతయు బ్రహ్మమే అని దీనిని బట్టి మనము దేనిని జడములనుకొనుచున్నామో అవి జడములు కావని యు వానిలోని నిగూఢమై యున్న దైవతత్త్వమును దెలిసికొనలేకున్నామని తేలుచున్నది. మంత్రద్రష్టలగు ఋషులు అగ్న్యాదులందున్న దైవతత్త్వములను సాక్షాత్కారము చేసికొని వానితో బ్రత్యక్షముగా మానవులతో మాటాడుచున్నట్లు-మాటాడి తత్ఫలితములను బొందిరి.

వేదములు సుస్వరముగా నేల చదువవలెను?
అవిఏల ఫలించుటలేదు?
మంత్రో హీనః స్వరతో వర్ణతోవా మిథ్యాప్రయుక్తో నతదర్థమాహ
సవాగ్వ్రజో యజమానం హినస్తి యథేంద్ర శత్రుః స్వరతోఽపరాధాత్,

మంత్రము స్వరమునుబట్టిగాని వర్ణమును బట్టి గాని సరిగా ప్రయోగింపఁబడకపోయినందువల్ల దానియర్థమును సరిగాఁజెప్పలేదు. అట్లు చెప్పనందువల్ల ఆ అశుద్ధమైన వాక్కు అనెడి వజ్రాయుధము యజమానుని చంపును. ఎట్లనగా, ఇంద్రశత్రువు అను పదము ఋత్విక్కుయొక్క స్వరాపరాధము వల్ల అనిష్టము జరగెను. "ఇంద్రశత్రుర్వర్ధస్వ" ఇంద్రుని శమింపఁజేయువాఁడవై వృద్ధిపొందుము అనుభావముతో నింద్రుని జంపునట్టి పుత్రుని వృత్రుడనువానిని గొనుటకై త్వష్ట ఆభిచారిక యాగమును జేసెను. కాని యిక్కడ ఇంద్ర శత్రుశబ్దములో తత్పురుష సమాసమునుబట్టి అంత్యోదాత్త స్వరను పల్కుటకు బదులు ప్రమాదముచే ఆద్యుదాత్తస్వరము పలుకఁబడెను. అపుడు పూర్వపద ప్రకృతి స్వరముచే శమింపఁజేయువాఁడుగాఁ గల ఇంద్రుడవై వర్ధిల్లుము. అను బహువ్రీహ్యర్థము వచ్చినది. అప్పుడు ఇంద్రుఁడె హింసకుఁడయ్యెను. అని యోగదర్శన ద్రష్టయు మహాభాష్య కర్తయునైన అంతటి పతంజలి యుదాహరించెను. అనఁగా మంత్రములలోఁ జెప్పబడినదిట్లు సరిగా జరగెను. నేఁడు మనము మంత్రములకు చింతకాయలు రాలునా అని పరిహాసముతో మంత్రములను నిందించు స్థితికి వచ్చితిమి. పతంజలి అట్లు ఉదా

హరించుటనుబట్టి సరిగా మననము చేయుటచే మంత్రములు మనలను రక్షించుట యన్నది ప్రత్యక్ష విషయముగా అప్పటి మహర్షుల యనుభవములో నున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. సరే సరిగాఁ జేయనప్పుడు ఫలింపలేదనుటలో అయుక్తమేమున్నది. ఇంతకు మనము పైవానిని బట్టి గ్రహింపవలసిన దేమనఁగా మంత్రములు నేఁడు ఫలింపకపోవుటలో మనదే దోషమని తేలుచున్నది.

ఋషులు మంత్రద్రష్టలు

కనుక మంత్రద్రష్టలు అగ్ని మొదలగువానితో ప్రత్యక్షముగా మాటాడినట్లు ఋక్కులు మనకుఁ దెలుపుచున్నవి. అట్టి ఋక్కులు ఉన్మత్తభాషితములు గావనియు సర్వపదార్థములలో దైవత్వములను ప్రత్యక్షముగా జూచిన మన పూర్వ మహర్షుల మహత్త్వమును దెలిసికొని మనమును ఆ దైవతమహత్త్వమును దెలిసికొని వారి కృపకుఁ బాత్రులము గావలెననియు గ్రహింపవలసియున్నది.

ఈ దృష్టితోఁ జూచినచో మనకు ఋగ్వేదాది విషయముల గొప్పదనము తెలియును. కనుకనే దేవతలను యజ్ఞభుజులని యందురు. వారు యజ్ఞములందలి యాహుతులచే (ఆహ్వానములచే) అచ్చటి యాగశాలలకు వచ్చి యజ్ఞభాగములను గ్రహింతురు. రామాయణములో దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టి యాగము చేసినపుడు యజ్ఞభాగములను గ్రహించుటకు దేవతలు వచ్చి రావణునివల్ల కలుగు బాధలను బ్రహ్మతోను, విష్ణువుతోను జెప్పుకొనుటయు వాస్తవిక విషయములని మనకుఁదెలియును.

దేవతలు నైవేద్యములు తినరు.

సరే ఆ వచ్చిన దేవతలు మనమర్పించు నైవేద్యములను గ్రహింపరేమి అని సందేహము గలుగవచ్చును. "న వై దేవా అశ్నంతి న పిబంత్యేత దేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యంతి" (ఛాందో 3-6)
దేవతలు భుజింపరు త్రాగరు. ఈ నైవేద్యరూపమైన యమృతమును చూచి తృప్తి పొందుదురు." అని ఛాందోగ్యము చెప్పుచున్నది. అనఁగా మనమర్పించునవి వారు తినకయె చూచియె తృప్తి పొందుదురని భావము. మనము

చేయునవి చూతురు, విందురు. కాని మనము చేయు సద సత్కార్యములకుఁ గోపపడక, సంతోషింపక మన కార్యములకుఁ దగిన ఫలితములే యిచ్చెదరని మనము గ్రహింపవలెను. వారు సమవర్తులు, పక్షపాత రహితులు, కృపామయులు.

అగ్నినా రయి మశ్నవత్ పోష మేవ దివే దివే యశసం వీరవత్తమం (ఋ. 1-1-'-3)

అగ్నిచేత మానవుఁడన్నము, ధనము పొందుచున్నాఁడు. పుష్టిని గీర్తిని అతి వీర్యమును రోజురోజు పొందుచున్నాఁడు. అను ఋక్కులో అగ్నివల్ల మానవు డెట్టి గొప్పఁదనము పొందఁగలఁడో చెప్పఁబడినది. అగ్ని అంతటివాఁడు అగ్నిని గుఱించి చెప్పుచు "అగ్నిర్ముఖం ప్రథమో దేవతానాం" (ఐ. బ్రా. 1-4) అగ్ని దేవతలకు ముఖమని దేవతలలో మొదటివాఁడని ఐతరేయబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. " ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదం త్యగ్నిం యమం మాతరిశ్వానమాహుః" (ఋ. 1- 64-46) ఆ యొక్క వస్తువునే (పరమాత్మనే) విప్రులు అనేక విధములుగాఁ జెప్పుదురు. ఆ పరమాత్మనే అగ్నినిగాను, యమునిగాను, వాయువుగాను జెప్పుదురు, అని ఋక్కు చెప్పుచున్నది. "అయంవావ అగ్నిః ప్రజాః ప్రజాపతిశ్చ" (శత. 6-1-2-42) ఈ యగ్నియె ప్రజలను ప్రజాపతియు" అని శతపథ బ్రాహ్మణము. అగ్ని పదమునకు అగ్రేనయతి అగ్రమందు నడుపువాఁడు ఈశ్వరుఁడు అగ్నిదేవుఁడును" అని దానికి వ్యుత్పత్తియు చెప్పుదురు. ఇట్లు అగ్నిలో నిండియున్న దేవత్వమును మన ఋగ్వేదము గీర్తించినది. మన ఋషులు ఆ యగ్నిని దర్శించి స్తుతించిరి. మన వంటి సామాన్య మానవులము అగ్నిని దైవముగా దర్శించకపోయినను అగ్నివి ఆ తేజస్సును మన నిత్యజీవితములో జడముగాఁ దలఁచినను అది సర్వకార్య దక్షమైనదిగాను అది లేకపోయినచో ప్రపంచమంతయు శూన్యమై అంధకార బంధురమైనదిగా మనమును అనుభవములో జూచుచున్నాము. అట్టి సర్వ కార్య దక్షమైన యగ్నిని జడమని మనము దైవముగాఁ దలఁచకపోవుటలో మన యజ్ఞానమే కారణమని చివరకు నొప్పుకొనక తప్పదు.

"ఓం తత్సత్పరమాత్మనే నమః, ఓం శం వరుణః, శంనో భవత్వర్యమా. శం వ ఇంద్రో బృహస్పతిః, శంనో విష్ణురు క్రమః, నమో బ్రహ్మణే, నమస్తే

వాయోత్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి. త్వామే న ప్రత్యక్షం బ్రహ్మ వదిష్యామి. ఋతం వదిష్యామి సత్యం వదిష్యామి. తన్మా మవతు. తద్వక్తార మవతు అవ మమాం అవతు వక్తారం. ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః" ఓంకార స్వరూపమైన పరమాత్మకు నమస్కారము. ఓంకార స్వరూపుఁడైన వరుణుఁడు మాకు శుభ మిచ్చుఁగాక. మాకు అర్యముఁడు (సూర్యుడు) శుభమిచ్చుఁగాక. ఇంద్రుఁడు బృహస్పతియు మాకు శుభమిచ్చెదరు గాక. ఉరు విక్రమముగల విష్ణువు మాకు శుభమిచ్చుఁగాక. బ్రహ్మమునకు నమస్కారము. ఓ వాయువా! నీకు నమస్కారము. నీవే ప్రత్యక్షమైన బ్రహ్మవు. నిన్నే ప్రత్యక్షమైన బ్రహ్మనుగా చెప్పుదును. ఋతమును (ఆచరణమైన సత్యమును) పలుకుదురు. సత్యమును పలుకుదును. అది నన్ను రక్షించునుగాక. అది సత్యము పలుకువానిని రక్షించు గాక. నన్ను రక్షించుఁగాక. సత్యము పలుకువానిని రక్షించునుగాక. ఓం శాంతి శాంతి శాంతి గలుగుఁగాక." అని మహర్షులు శాంతిమంత్రమును గీర్తించిరి. అందు ప్రాణధారకమైన వాయువును పరమాత్మగాఁ గీర్తించిరి. దానిని మనము జడమనుకొన్నను అది మనకు ప్రాణప్రదమై యున్నదే. జడమైన మన శరీరమునకు ప్రాణమిచ్చునట్టి వాయువును జడముగాఁ దలఁచు మన యజ్ఞానమె వెల్లడియగుచున్నది. అందుకనే మన మహర్షులు అగ్న్యాదులను జడమనుకొను మన యజ్ఞానమును పోగొట్టుటకును అగ్నిని వాయువును అన్న ప్పుడీ అగ్నిలోనున్న యధిదేవతను వాయ్వాదులందున్న యధిదేవతనుగాఁ జెప్పినారు. ఋగ్వేదము అగ్నీంద్రాదులను స్తుతింపఁగా యజుర్వేదము యజు స్సులచే (పూజాదులను దెలుపు మంత్రములచే) యజించినది పూజించినది. ఆ పూజయే యజ్ఞమైనది. అగ్న్యాదులను సామవేదము వారి గుణగణాలను గానము చేసినది. అథర్వవేదము మన శుభములకు మార్గము చూపినది.

యజుర్వేదము

"ఇషే త్వో (త్వా-ఊ) ర్జే త్వా" (యజు. 1-1-1-1)
(ఓ మోదుగు కొమ్మా) అన్నముకొఱకు నిన్ను బలమునకు నిన్ను (నఱకు చున్నాను.) మోదుగుచెట్టులో గర్భితమైన అన్న బలాది శక్తులఁజూపి యజుస్సు అగ్న్యాదులను పూజలకు బాహ్యరూపమైన యజ్ఞముచేఁ బూజించుచున్నది. "వాయవః స్థో (స్థ-ఉ) పాయవః స్థ" (ఓ గోవత్సములారా! మీరు లేగడ్డిఁ

దినుటకు మీ తల్లుల దగ్గరనుండి వనమునకు) వెళ్ళుడు. మఱలఁ దిరిగి (యింటికి) రండు. అగ్నీంద్రాదులను గోఘృతాహుతులద్వారా అగ్నిని ముఖముగాఁ జేసికొని యజ్ఞకర్త పిలుచుచుఁ బూజించుచున్నాఁడు. చేతనములైనను అజ్ఞానముచే జడములుగా భావించు వృక్షాదులలో మోదుగు వృక్షము శ్రేష్ఠము. దానిలోని గర్భితమైన అన్నబలాదులను మనము పొందుటకై అగ్నీంద్రాదుల యనుగ్రహమును గోరుచు అగ్నీంద్రాదుల యనుజ్ఞను యజ్ఞమును (దేవపూజను) చేయు యజమానుఁడు యజించుచున్నాఁడు. గోవులు కేవలము "ఆయుర్ఘృతం" నేయియె యాయువు అని చెప్పఁబడు నేయి మనకు మాత్రమె యిచ్చునవి గావు మనద్వారా అగ్నీంద్రాదులకు ఆహుతులను ఇచ్చునవి. అవి క్షీరదాతులు మాత్రమె గావు. అవి హోమధేనువులు, అవి దేవపూజకై పాలు నేయి యిచ్చుచున్నవి. కాన వాని సంతానము గోవత్సలు సుఖముగా జీవించుటకై మనము వత్సములను పచ్చని బయళ్ళకు, వనములకుఁ బంపుచున్నాము. మనము కూడ దేవతల పూజకై ఆహుతులకై (దేవతాహ్వానములకై) సరిపోవు క్షీరములను మాత్రమె గ్రహించుచున్నాము. మనము గోవులను తృణజలాదులద్వారా పోషించుచున్నాము గావ మనమును ఆహుతులకు, మనదధిఘృతములకును దూడపోషణకు హానికలుగనంతమాత్రమె గైకొనుచు ఇంకను వాని యాహారమునకే లోటు వచ్చునో యని వానిని లేతదిమ్మె త్తనిడి సర్వాహార మూలమునగు తృణములతో నిండిన వనములకుఁ బంపి తిరుగ గోమాత దగ్గఱకుఁ దీసికొని వచ్చుచున్నాము. దీనిలో మన పవిత్రహృదయము ఏ ప్రాణికి స్వల్పహింసనుగూడ గోరని మన మనస్సును వ్యక్తమగుచున్నది. కనుకనే "దేవోవః సవితా ప్రార్పయతు శ్రేష్ఠతమాయ కర్మణే" దేవుఁడైన సూర్యుఁడు శ్రేష్ఠతమమైన కర్మకై మిమ్ము ప్రేరణ చేయుఁగాక. అని యజమానుఁడు జడములని యజ్ఞానముచే చరించు మన యజ్ఞానమును పోగొట్టుటకై అఘ్న్యాదులందు దైవత్వమును గ్రహించు మహర్షులు చేతనములైన గోవులతో మాటలాడుచున్నారు. మన భాష గోవులకు అర్థముగాదని మనమనుకొన్నను మన ప్రేమవర్తనఁబట్టి మన భావమును గోమాతలు గ్రహింపకపోవు.

వ్యాసశిష్యుఁడు వైశంపాయనుడు యాజ్ఞవల్క్యాదులగు శిష్యులకు యజుర్వేదమును చెప్పెను. ఒకప్పుడొక కారణముచే కోపగించి గురువు తన వేద

మును తనకిచ్చి వేయుమనగా యాజ్ఞవల్క్యుడు వానిని క్రక్కి వేయగా దేవతలు తిత్తిరి పక్షులై వచ్చి వానిని మరల సమర్పించగా అవి కృష్ణములుకాగా అవి కృష్ణ యజుర్వేదమనబడెను. పిదప దుఃఖించి యాజ్ఞవల్క్యుడు సూర్యునుపాసించి శుక్ల యజుర్వేదమును పొందెను. అది శుక్ల యజుర్వేదము, యాజ్ఞవల్క్యుడు మరల జాబాల గౌధేయ కాణ్వమధ్యంది నాదు లనుస ప్తదశ శిష్యులకుపదేశించెను. అవి 42 శాఖలు. వానిలో మైత్రాయణీయ మాధ్యందినీ కాణ్వ తైత్తిరీయ అను పేరుగల బౌఖ్యా ఆపంస్తంబ అను 5 శాఖలున్నవి.

సామవేదము

అగ్న ఆయా హి పీతయే గృణానో హవ్య దాతవే నిహోతా సత్సి బర్హిషి" (సామ. 1-1-1-1)

ఓ యగ్నీ! సోమపానముకొఱకు రమ్ము. హవ్యభక్షణకై స్తుతింపఁబడుదువు. దేవతలను బిల్చువాఁడవై వచ్చి దర్భలపైని గూర్చుండుము.

త్వ మగ్నే యజ్ఞానాం హో తా విశ్వేషాం హితం దేవేభిర్మానుషే జనే। (సామ. 1-1- -2)

ఓ యగ్నీ సర్వయాగములకు హోతవు (ఆహ్వాన కర్తవు) హితుఁడవు. మానవ జనులకై నీవు దేవతలచే నియోగింపఁబడితివి. సామవేదమునకు 13 శాఖలు గలవు. సహస్రశాఖా ప్రవాదము బహువిధ స్వరాది సంయోగమువలన ఒకే మంత్రమునకును బహువిధ సామశృతివలన గలిగినదే. రాణాయణ, శాట్యముగ్న్యః వ్యాసబాగురి ఔల్కుండి మేల్గులని భానుమానౌ పమన్యవ, కౌరాటి, మశకోగార్గ్య వార్షగణ్య కుదుమ శాలిహోత్ర జైమిని అని వారు సామగానాచార్యులు వానిలో రాణాయణ, కౌథుమి, జైమిని అను మూడు శాఖలు ఇప్పటికిని గలవు.

అథర్వ వేదము

నవాధ్యాథర్వణోఽన్యేతు ప్రాహుః పంచదశాధ్యకం. శంనో మిత్రః శం వరుణః శంనో భవతు అర్యమా శంన ఇంద్రో బృహస్పతిః ఇత్యాదులు.

అధర్వవేదములో తొమ్మిది భేదములున్నవి. పైప్పలదాంత, ప్రదాంత, స్నాత, స్రౌత బ్రహ్మదాబల, శౌనకి దేవదర్శతి, చరణవిద్య అని. ఇన్నిటిలో ఒక శాఖయే ముద్రితము.

అగ్న్యాదులందలి దైవత్యమును ఋషులు దర్శించిరి, ప్రాణులలో నున్న ఆత్మ బాహ్యనేత్రములకుఁ గనిపింపనట్లు అగ్ని జలాదులందున్న దేవ తత్త్వము మన బాహ్యేంద్రియములకు గోచరము కాదు. అట్టి దైవతత్త్వ మును పంచభూతములలో నిగూఢమై యున్నదానిని ఋషులు దర్శించి వారితో ప్రత్యక్షమువలె భాషించిరి.

ఓమ్ ఆపోహి ష్ఠా మయోభువః తా నఊర్జే దధాతన మహే రణాయ చక్షసే యోవశ్శివ తమో రసః తస్య భాజయతేహ నః ఉశతీరివ మాతరః తస్మా అరంగమామ వో యస్య క్షయాయ జిన్వథ. ఆపోజనయథా చ నః (తై. అర. 4-42)

ఓ జల దేవతలారా! సౌఖ్యముచే కూర్చుందురు గాక. మీయన్నరస మనుభవించుటకు రమ్యమైన మీ గొప్పదర్శన భాగ్యము పొందుటకు మమ్ము నిల్పుదురు గాక ప్రేమగల తల్లులవలె మీరు కళ్యాణమైన మీ రసమున కిక్కడ మమ్ముఁ బాత్రులఁ జేయుఁడు. ఆ రసము పొందుటకు మిమ్ము మాటిమాటికి చేరుచున్నాను. జలదేవతలారా! మమ్ము శక్తిమంతులఁ జేయుఁడు.

ఇమం మే వరుణ శ్రుధీహవమద్యా చ మృడయ త్వా మవస్యు రాచకే తత్త్వా యామి.

ఓ వరుణదేవా! ఈ నా యాహ్వానమును వినుము. ఇప్పుడు నన్ను బంధముక్తుని జేయుము. ఆత్మ రక్షణార్థినై నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. (ఇది శునశ్శేపుడు చేసిన ప్రార్థన) ఈ ప్రార్థన విని వరుణుఁడు శునశ్శేపుని బంధముక్తునిఁ జేసెను. (ఋగ్వేద.)

అగ్నే నయ సుపథా రా యే అస్మాన్ విశ్వానిదేవ వయునాని విద్వాన్ యుయోధ్యస్మజ్జుహురాణమేనో భూయిష్ఠాంతే నమ ఉక్తిం విధేమ (ఈశా.)

ఓ యగ్నిదేవా! మమ్ముఁ గర్మఫల భోగరూప ధనముకొఱకు మంచి

మార్గముగుండ నడపుము. నీవు సర్వకర్మలను జ్ఞానములెఱుగుదువు. మేము చేసిన పాపమును పోఁగొట్టుము. నీకు మిక్కిలి నమోవాకములు చేయుదుము.

తమలోని తమ యాత్మలనే చూడలేనివారిది యెట్లు చూడఁగలరు. తమ యాత్మలను చూడఁగల్గినప్పుడీ యగ్న్యాదులను ఎట్లు చూడలేరు. కనుకనే "వాయోత్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి" ఓ వాయువా! నీవే ప్రత్యక్షమైన బ్రహ్మవు" అని ఋషి పలుకుచున్నాఁడు. శరీరమే యాత్మయనెడి అనాత్మ వాదులగు నాస్తికులు చూడలేరు.

యాసాగ్ం రాజావరుణో యాతిమధ్యే సత్యానృతే
అవపశ్యం జనానాం మధుశ్చుత శ్చుచయోయాః
పావకాస్తా న అపఃశ్యం స్యోనాభవంతు

జలములకు రాజైన వరుణుఁడు జనుల సత్యాసత్యముల వివేచనచేయుచు వేనిమధ్య నుండెనో ఆ నీళ్ళు మధువును గురిపించుచు నిర్మలములై పవిత్రము చేయు నీళ్ళు మాకు శుభకరములగు గాక.

జలములలో అంతర్నిహితుఁడై యున్న వరుణదేవుని ఋషి స్తుతించు చున్నాఁడు.

త్వ మగ్నే యజ్ఞానాం హోతా విశ్వేషాం హితం దేవేభి ర్మానుషే జనే"
(సామ వే. 1-1-1-2)

ఓ యగ్నీ! సర్వయాగములకు హోతవు హితుఁడవు. మానవజనులకై నీవు దేవతలచే నియోగింపఁబడితివి. ఓం శం వరుణః శంనో భవత్వర్యమా.

ఈ విధముగా మహర్షులు అగ్న్యాదులను ప్రత్యక్షముగా దర్శించి వారితో మాటాడి వారి కృపకు పాత్రులైరి. ఋషులే గాక కవులుగూడ వృక్షముల లోని దేవతలను దర్శించిరి. అశ్వత్థము వృక్షరాజము శమి (జమ్మి) పరుల కష్టము శమింపఁజేయునది. శకుంతలను భర్తయింటికిఁ బంపుచుఁ గణ్వుఁడు "ఓ వృక్షములారా! శకుంతల భర్తయింటికిఁ బోవుచున్నది" సెలవిండు అని అనును. శకుంతల తాను పెంచిన మొక్కలదగ్గఱకుఁ బోయి "వెళ్ళివచ్చెదను" అని సెలవు తీసికొనును. ఇది కాళిదాస మహాకవి భావన. ఇది యెంతటి భావన. కనుకనే కాళిదాసాదులు కవులలో ఋషులు.

ఈ విధముగా మహర్షులు సమస్త ప్రపంచములోను దైవతత్త్వమును ప్రత్యక్షము చేసికొనిరి.

"అపి హ్యదేవతా దేవతావత్ స్తూయంతే, యథాఽశ్వ ప్రభృతీన్యోషధి పర్యంతాని" దేవతలుగానివి గూడ దేవతలవలె స్తుతింపఁబడును ఎట్లన, అశ్వములు మొదలు ఓషధులుగూడ స్తుతింపఁబడునని యాస్కుఁడు చెప్పెను.
(అధ్యా. పా. 1-404)

తిస్ర ఏవ దేవతా ఇతి నైరుక్తాః
దేవతలు ముగ్గురేయని నిరుక్తజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

అగ్న్యాదుల స్థానము

"అగ్నిః పృథివీస్థానో, వాయుర్వేంద్రోవా అంతరిక్ష స్థానః సూర్యోద్యుస్థానః"
అగ్ని భూమియె స్థానము గలది వాయువుగాని యింద్రుఁడుగాని భూమ్యాకాశముల మధ్య స్థానము గలవాఁడు.

పృథివ్యాం మనుష్యాః పశవో దేవా ఇతి స్థానైకత్త్వం చ సంభోగైకత్వం చ దృశ్యతే. (యాస్క.)

పృథివియందు మనుష్యులు పశువులు దేవులు ఒకే స్థానమందుందురు. సంభోగైకత్వమనఁగ పరస్పరోపకారిత్వను. కాన పృథివియందు మనుష్యులు పశువులు దేవులు ఒకరికొకరు ఉపకారము చేసికొనుచునుందురు. "యథా పృథివ్యాః పర్జన్యేన చ వాయ్వాది త్యాభ్యాం చ సంభోగః" ఎట్లనగా పృథివికి మేఘముతోను వాయు సూర్యులతోను పరస్పరోప కారిత్వము గలదు. "అగ్నినా చేతరస్య లోకస్య" ఇతర లోకమునకు అగ్నితో పరస్పరోప కారిత్వము గలదు.

మఱి దేవతాకారాదులకుగూడ మనుష్యాద్యాకారము లుండును. "పురుష విధాః స్యురిత్యేకం" దేవతలు పురుషులవలె నుండుట యొకటి. "అథాపి పౌరుష విధికై రంగైః సంస్తూయంతే" మఱియు పురుషసంబంధి విధులుగల యంగములతో దేవతలు స్తుతింపఁబడుదురు.

ఋష్వా (దర్శనీయౌ) త ఇంద్ర స్థవిరస్య బాహూ (ఋ. 8-7-31-3)
ఓ యింద్రా! పెద్దవాఁడవైన నీయొక్క బాహువులు దర్శనీయములు.
"ఆద్వాభ్యాం హరిభ్యా మింద్ర యాహి" (ఋ. 2-3-20-1)
ఓ యింద్రా! రెండు గుఱ్ఱములతో రమ్ము" (యాస్క. 7-2-6)

ఈ లోకముతో ప్రాతః సవనముతో వసంతఋతువుతో గాయత్రితో త్రివృత్స్తోమముతో రథంతర సామముతో భక్తిఁ గలన నేర్పడిన సాహచర్యము గలదు.

దేవత	స్థానము	ఆకారము	భక్తి సాహచర్యములు	భార్యలు	చేయుకర్మ	స్తుతించు దేవతలు	పృథ్వి, లోకము ఆయతనాదులు.
అగ్ని జాతవేదుడు వైశ్వానరుడు	భూమి	అనేకాకారములు పురుషాకారము అపురుషాకారము	ఈ లోకము ద్యులోకము ప్రాతః సవనము త్రివృత్స్తోమ రథంతరసామము	అగ్నాయి పృథ్వి ఇల	హవిస్సుదాల్చుట దేవతాహ్వానము	ఇంద్రసోమ వరుణ, పర్జన్యులు ఋతువులు	శరద్ అనుష్టుప్ ఏకవింశ స్తోమము, వైరాజము, పంక్తి
వాయువు ఇంద్రుడు	అంతరిక్షము భూమ్యాకాశ మధ్య		అంతరిక్షము మాధ్యందిన సవనము గ్రీష్మ, త్రిష్టుప్" పంచదశ స్తోము బృహత్	అదితి మొ.	రసాను ప్రదానము వృత్రవధ బలకృతి	అగ్ని సోమవరుణ బృహస్పతి బ్రహ్మణస్పతి విష్ణువాయువులు	హేమంతము త్రిషవణము శాక్వరసోమ
సూర్యుడు	దివము అంతరిక్షముపైని		ఈ లోకము తృతీయ సవనము జగతి సప్తదశ	ఉష, సూర్యా వృషాకపాయి సరయూ మొ దేవపత్నులు	రసాదానము రసధారణ సంవత్సరము	చంద్రుడు వాయు	శిశిరము అతి ఛందస్సు త్రయస్త్రింశత్ స్తోమ
సోముడు	అంతరిక్షము		వైడూర్యస్తోమము			పూషరుద్రులు	దైవతస్తోమము

సిద్ధుడు ప్రవరుని కాళ్ళకు రసము పూయుగా దాని మహిమచే అతడు హిమాలయమునకు పోయెను. అపుడు అక్కడ వరూధిని యను దేవకన్య ప్రవరుని కామించెను. నేను ఏకపత్నీ వ్రతుడను అని ఆమెను తిరస్కరించెను. తన కాళ్ళరసము మంచుచే కరిగిపోగా ఆకాశగమన శక్తి పోయెను. ఆతడు నిత్యాగ్నిహోత్రుడు కాన అగ్నిని స్తుతించెను. ఆ యగ్ని అతనిని ఇంటికి చేర్చెను. ఇది ఆంధ్ర కవితా పితామహుడు అల్లసాని పెద్దన కవి భావన. ఇది ఎంత గొప్పది.

అగ్నీంద్రాదులను దేవతలుగా దర్శించిన మహర్షులచే అగ్నీంద్రాదులను గూర్చిన విషయములు చెప్పఁబడినవి.

అగ్ని

అగ్నికి జాతవేదుఁడు వైశ్వానరుడు అను పేర్లు గలవు అగ్ని భూమి యందుండును. అగ్ని యాకారము పురుషునివలెను తద్భిన్నమువలెను ఉండును. అగ్నికి ద్యులోకముతోను, ప్రాతస్సవన త్రివృత్స్తోమరథంతర సామలతోను గాయత్రితోను భక్తివలన సాహచర్యము గలదు. అగ్నికి అగ్నాయి, పృథివి, ఇల అను భార్యలు గలరు. అగ్ని దేవతలకు హవిస్సిచ్చుచు, దేవతలను బిలుచుచు, ప్రకాశమిచ్చుచునుండును. అగ్నిని ఇంద్రవరుణ సోమపర్జన్యులు స్తుతించు దేవతలు. అగ్నికి శరత్తు, అనుష్టుప్పు, ఏకవింశ స్తోమము వైరాజము అను ఆయతనములు గలవు.

వాయువు, ఇంద్రుఁడు

వాయువు, ఇంద్రుఁడును, అంతరిక్షమున అనఁగా భూమికి ఆకాశమునకు (ఆకాశము అనఁగా మేఘమండలము ప్రాణవాయువు గల భాగము.) మధ్యభాగమున నుందురు. అంతరిక్షలోక, మాధ్యందిన సవన, గ్రీష్మ త్రివృత్స్తోమ, త్రిష్టుప్పు పంచదశ స్తోమములతో భక్తి సాహచర్యము గలదు. అదితి మొదలగువారు భార్యలు. రసము (జలము) నిచ్చుచు వృత్రవధ (మేఘమండల భేదము) చేయుచు బలమిచ్చుచు నుందురు. వాయువును ఇంద్రుని అగ్నిసోమ వరుణ పూష బృహస్పతి పర్వత కుత్స విష్ణులు స్తుతింతురు. హేమంత, పంక్తి ఛందస్సు, త్రిణవసవన శాక్వర సామములు ఆయతనములు. శిశిరము అతిఛందస్సు త్రయస్త్రింశత్స్తోమ దైవతసోమద్యు భక్తులు గలవు.

సూర్యుఁడు

సూర్యుఁడు మేఘమండలముపైని దివమున నుండును. ఇహలోక తృతీయసవన వర్షజగతీ, సప్తదస్తోమ వైరాజములతో సూర్యునికి భక్తి సాహచర్యము గలదు. రసమును (జలమును) తీసికొనుట దానిని ధరించుట సూర్యుని పని. సూర్యుని చంద్ర వాయు సంవత్సర దేవతలు స్తుతింతురు. శిశిరము అతిఛందస్సు, త్రియస్త్రింశస్తోమము దైవతసామము ఆయతనములు.

ఈ విధముగా అగ్న్యాదులను మహర్షులు దర్శించినట్లు యాస్కమహాముని నిరుక్తములో వివరించి యుదాహరణములు చూపెను.

ఈ యింద్రాదుల నుద్దేశించిచేయు యజ్ఞములు హింసాపరములు కావు. అసలు అధ్వర పదమునకు హింస లేనిది. ధ్వరము=హింస అది లేనిది అధ్వరము అని సాయణాదులు చెప్పిరి. "మాహింస్యాత్ సర్వా భూతాని" అన్ని భూతములను హింసింపరాదు. అనియు వేదములు ఉద్ఘోషించుచున్నవి. మనుష్యులు పరమేశ్వరుని కర్పించు నైవేద్యాదులు, వారివారికి దొరకు నాహారములను బట్టియు. వారివారికిష్టమైన వానిని బట్టియు కొన్ని హింసామయ యజ్ఞములు పూర్వము జరగెడివందురు. మఱియు యజ్ఞములలోఁ జేయు హింస హింస కాదనియు నందురు. అశ్వమేధాది యాగములను రాజులు చేయువారు. వారు మాంసాహారులు గనుక వారట్లు చేయుట తటస్థించినది. యదన్నః పురుషస్తదన్నాస్తస్య దేవతాః (రామాయణము) ఋత్విక్కులు, బ్రాహ్మణులు గదా వారట్లు చేయించిరని విమర్శగూడ గలదు. ఆలంభమను పదమునకు హింస యర్థము చెప్పుదురు. కాని ఆలంభపదమునకు 'పొందుట' అని యర్థమును సాయణాచార్యులుగూడఁ జెప్పిరి.

ఈ యజ్ఞాదులెట్లు చేయవలయును? వాని ఫలితములను విషయములను గూర్చి ఆపస్తంబాది శ్రౌత సూత్రములలో వివరించఁబడినది. ఏ మంత్రమును ఉచ్చరించి యే కర్మ చేయవలయునో అందు వివరించఁబడినవి. పుత్రకాములు వర్షాదికాములు ఏ యజ్ఞములు చేయవలయునో ఆ విషయములు బ్రాహ్మణ గ్రంథములందును జెప్పఁబడినది.

ఆహుతులవల్ల వర్షాదులు కలుగును.

అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిః సమ్యగాధిత్య ముపతిష్ఠతే
అదిత్యా జ్జాయతే వృష్టి వృష్టేరన్నంతతః ప్రజాః

అగ్నియందు ప్రేల్చఁబడిన యాజ్యాహుతి సరిగా సూర్యునిఁ జేరును. ఆ సూర్యునినుండి వర్షము వచ్చును. ఆ వర్షమువలన అన్నము (ఆహారము) పుట్టును. దాని తరువాత ప్రజలు అనఁగాఁ బ్రాణులు పుట్టునని మనుస్మృతి చెప్పుచున్నది. ఈ విషయమునే భగవద్గీత యిట్లు చెప్పుచున్నది.

"అన్నాద్భవంతి భూతాని పర్జన్యాదన్న సంభవః
యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః (భగ. 3–14)

అన్నమువలన ప్రాణులు పుట్టుచున్నవి. మేఘమువల్ల అన్నము కలుగును. యజ్ఞమువల్ల మేఘము పుట్టును. యజ్ఞము కర్మవలనఁ బుట్టును.

ఏవం ప్రవర్తితం చక్రం నాను వర్తయతే హయః
అఘాయురింద్రియారామో మోఘం పార్థ సజీవతి (భగ. 3–16)

ఇట్లు ప్రవర్తించిన చక్రమును ఎవఁడు త్రిప్పఁడో వాడు పాపయుక్తమైన యాయువు గలవాఁడై ఇంద్రియ సుఖములందు నిమగ్నుఁడై వాఁడు వ్యర్థముగా జీవించును. అని స్మృతి భగవద్గీతలు యజ్ఞములు అవశ్యాచరణీయములుగాఁ జెప్పుచున్నది. ఇట్లు స్మృతులు ఘోషించిన ప్రకారముచేయక పోవుటచే అనావృష్ట్యతి వృష్టులు కలుగుచున్నవని మనము గ్రహింపవలయును. దిలీపుఁడు వసిష్ఠునితో నిట్లు అనును.

హవి రావర్జితం హోత స్త్వయా విధి వదగ్నిషు
వృష్టి ర్భవతి సస్యానా మవగ్రహ విశోషిణాం (రఘు. 1–62)

ఓ హోతా! విధి యుక్తముగా అగ్నులందు హోమము చేయఁబడిన హవిస్సే యనావృష్టిచే నింకిన సస్యములకు వర్షమగుచున్నది" అని కాళిదాసు వర్ణించెను.

తవ మంత్రకృతో మంత్రై ర్దూ రాత్ప్ర శమితారిభిః
ప్రత్యాదింశ్యంత ఇవమే దృష్టలక్ష్య భిదః శరాః (రఘు. 1–61)

"మంత్రద్రష్టలైన నీయొక్క పరోక్షములో నున్న శత్రువులను శాంతపఱచు–మంత్రములచే–ప్రత్యక్షముగానున్న లక్ష్యమును భేదించు నాశరములు నిరాకరింపఁబడుచున్నవిపలె నున్నవి" అని కాళిదాసు మంత్ర ప్రభావమును సత్యముగా వర్ణించెను.

దుదోహ గాంస యజ్ఞాయ సస్యాయ మఘవాదివం
సంపద్వినిమయే నోభౌద దధతుర్భువన ద్వయం (రఘు. 1–26)

యజ్ఞమునకై దిలీపుఁడు భూమియనెడు గోవు పిదికెను. ఇంద్రుడు సస్యములకై దివమనెడి గోవును పిదికెను. తమకున్న సంపదలను మార్చుకొనుచు ఇద్దఱు రెండు లోకములను (భూమి స్వర్గ లోకములను) ధరించిరి.

ఋగ్వేదాదులకు శాఖాదులు
(శౌనకునిచేఁ జరణవ్యూహములోఁ జెప్పఁబడినవి)

వేదము	శాఖలు	బ్రాహ్మణములు	ఆరణ్యకములు	ఉపనిషత్తులు
ఋగ్వేదము	1 శాకల 2 బాష్కల 3 ఆశ్వలాయన 4 సాంఖ్యాయన 5 మాండూకాయన 6 శాఖలు లోపించెను	1 ఐతరేయ 2 శాంఖ్యాయన (కౌషీతకి) 3 పైంగిరాహస్యము 4 సాత్యాయనము	ఐతరేయారణ్యకము కౌషీతకి ఆరణ్యకము	ఐతరేయోపనిషత్తు 2 కౌషీతకి ఉపనిషత్తు
శుక్ల యజుర్వేద సంహిత లేక వాజసనేయ సంహిత (సూర్యుడు వాజి అయి చెప్పినది.)	మాధ్యందిన శాఖ కణ్వశాఖ కపిష్ఠల శాఖ	శతపథ బ్రాహ్మణము	బృహదారణ్యకము	ఈశావాస్యోవ నిపత్తు బృహదారణ్యకోపనిషత్తు
కృష్ణ యజుర్వేదము లేక తైత్తిరీయ సంహిత	తైత్తిరీయ శాఖ మైత్రాయణీ శాఖ కఠశాఖ	1 వల్లభి 2 సత్యాయన 3 మైత్రా కృష్ణయజుర్వేద బ్రాహ్మణము=	తైత్తిరీయారణ్యము	తైత్తిరీయోపనిషత్తు 2 మైత్రాయణీయోపనిషత్తు కఠోపనిషత్తు
సామవేదము= కౌథుమ సంహిత	కౌథుమశాఖ రాణాయనీయ జైమిని	తలవకార తాండ్య, షడ్వింశ సామవిధాన	ఛాందోగ్యారణ్యము జైమినీయారణ్యక	కేనోపనిషత్తు ఛాందోగ్యోపనిషత్తు జైమినీయోపనిషత్తు
అథర్వ వేదము శౌనకీ శాఖ	పిప్పలాద శాఖ	గోపథ బ్రాహ్మణము		ముండకోపనిషత్తు మాండూక్యము ప్రశ్న

కల్పసూత్ర గ్రంథాలు

సూత్ర గ్రంథం	ప్రాచీన విభాగము	నవీన విభాగము	మంత్ర ద్రష్ట లగు ఋషులు	దేవతలు
	అష్టకములు 8	మండలములు 10	గృత్సమద,	ఇంద్ర సూర్య
ఆశ్వలాయన	అధ్యాయ	అనువాక	విశ్వామిత్ర	మరుత్తులు
శ్రౌత సూత్ర	ములు 64	ములు 85	వామదేవ అత్రి	వరుణ విష్ణు
	వర్గములు	సూక్తములు	భరద్వాజ	అదితి పూష
	100 పైగా	1018	వసిష్ఠాదులు	అశ్వినీ కుమార
	ఋగ్వేద మంత్రములు			రుద్ర పర్జన్య
		105859		
ఆపస్తంబ		పదములు		మిత్ర
బౌధాయన		153826		సవితృ
హిరణ్యకేశి		అక్షరములు		వివస్వ మొ.
భారద్వాజ		432000		
మానవ				

సామవేదములోని పూర్వార్చికములు అగ్న్యాదిపర్వము తై దున్నవి. ఉత్తరార్చికములు దశరాత్ర, సంవత్సరసత్ర ప్రాయశ్చిత్త క్షుద్రాద్యనుష్ఠానములున్నవి. సంగీతమునకీ వేదము మూలము.

సామవేదములో

కౌథుమ సంహితకు మశక కల్పసూత్రము, లాట్యాయన శ్రౌత సూత్రము, రాణాయణీయ సంహితకు ద్రాహ్యాయణ శ్రౌతసూత్రమును గలవు.
అథర్వవేదమునకు వైతాయన కల్పసూత్రము గలదు.

హోత, అధ్వర్యు, ఉద్గాత, బ్రహ్మల కృత్యములు

ఋక్కులచే (ఋగ్వేదముచే) స్తుతించుచు దేవతలను ఆహ్వానించువాఁడు హోత. యజ్ఞములలో యజుస్సులచే (యజుర్వేదముచే) దేవతలను పూజించుచు యజ్ఞము చేయించువాఁడు అధ్వర్యువు. యజ్ఞములో సామగానముచే (సామవేదముచే) మంత్రములను జదువువాఁడు ఉద్గాత. యజ్ఞకార్యములను జూచువాఁడు బ్రహ్మ. ఇతఁడు అధర్వవేద మంత్రములచే చేయును.

ఋగ్వేదములోని విషయ విభాగము

ప్రతివేదము సంహిత–బ్రాహ్మణము–ఆరణ్యకము–ఉపనిషత్తులు అని నాలుగు విధములుగా వ్యాసభగవానునిచే విభజింపఁబడినదని యిదివఱకుఁ జెప్పియుంటిమి.

వేదములోని భాగమె బ్రాహ్మణము విధి బోధకము. "మంత్రబ్రాహ్మణయోర్వేద నామధేయం" (ఆప. శ్రౌ. సూ. 24-1-31)

మంత్రములకు అనఁగా సంహితకు బ్రాహ్మణములకు వేదమని పేరు అని ఆపస్తంబుఁడనెను. "మంత్రబ్రాహ్మణం వేదమిత్యాక్షతే" (బౌ. గృ. 2-6-3) మంత్రములు బ్రాహ్మణములు వేదమందురు అని "బ్రాహ్మణం బ్రహ్మసంఘాతే వేదభాగే నపుం నకం." (మే. కో.)

విధి మంత్రయో రేకార్థ్యమైక శబ్ద్యాత్. (పూ. మీ. 2-1-30) ఒకే శబ్దముచే బోధింపఁబడుటవలన విధి (బ్రాహ్మణ) మంత్రములకొకే యర్థము అని జైమిని. "మంత్రాశ్చ బ్రాహ్మణం చ వేదః" (పూ. మీ. 1-2-33) మంత్రములును బ్రాహ్మణమును వేదమె అని శబరస్వామి.

ఈ విధముగా సంప్రదాయజ్ఞులందఱు మంత్రములను, బ్రాహ్మణములనుగూడ వేదమనియె వ్యవహరించిరి. దయానంద సరస్వతియు వీరి యనుయాయులును దీనిని అంగీకరింపలేదు. బ్రాహ్మణములలో యజ్ఞయాగాది విషయములు వర్ణాశ్రమాది వ్యవస్థయును చెప్పఁబడి యుండుటచేతను అది వారికిష్టము లేకపోవుటచేతను వారంగీకరింపక యజ్ఞయాగాది బోధక భాగమునకు ఇతరమైన యర్థములు చెప్పుట సంభవించినది.

ఋగ్వేదములోని విషయాదులు

1వ	మండలములో అనేక ఋషులు దర్శించిన మంత్రములు గలవు.				1976
2	”	గృత్సమదుడు వారి కుటుంబమువి			429
3	”	విశ్వామిత్రుడు	”		617
4	”	వామదేవుడు	”	”	586
5	”	అత్రి	”	”	727
6	”	భరద్వాజుడు	”	”	765
7	”	వసిష్ఠుడు	”	”	841
8	”	కణ్వుడు	”	”	1726
9	”	అనేక ఋషులు	”	”	1754

మొత్తము సూక్తములు 10 8 మంత్రములు 10586 గలవు. 2.0 సూక్తములలో ఇంద్రుడు 200 సూక్తములలో అగ్ని 100 పైగా సోముడు స్తుతింపబడిరి.

కృష్ణ యజుర్వేదములోని విషయాదులు

దర్శపూర్ణ మాసాశ్వమేధ వాజపేయ యాగాదివిషయములు విధివరములు

సామవేదములో

1549 మంత్రములు గలవు. సోమయాగ సంబంధమైనవి. ఋగ్వేదములోనివె చాలవరకు రాగయుక్తముగా గానము చేయబడినవి. 75 మాత్రము క్రొత్తవి.

అథర్వ వేదములో

రక్షః పిశాచాదులను పోగొట్టునవి గలవు. స్తంభన మారణాభిచారికాదులు అనేక విషయములు గలవు. 13వ భాగము వివాహ మంత్రములు ఇవి చాలవరకు ఋగ్వేదములోనివె. 15వ భాగము వేదాంత విషయము. 16, 17 భాగములు శపథ ప్రాయములు. 18వ భాగము ఋగ్వేదములోనివి అవరకర్మ బోధకములు. 19, 20 భాగములు ఇంద్రస్తోత్ర వరములు. చాలవరకు ఛందఃపరములు, కొంత ఋగ్వేద భాగము గలదు.

వేదానుక్రమణికలలో ఋగ్వేదాదులలోనున్న విషయముల సూచికలు కలవు.

ఋగ్వేద బ్రాహ్మణ విషయములు

ఐతరేయ బ్రాహ్మణములు ఎనిమిది పంచికలు, 40 అధ్యాయములు 285 ఖండములు గలవు. ఆరు పంచికలలో సోమయాగము నిరూపింపఁ బడినది. మిగిలిన రెండు పంచికలలో రాజ్యాభిషేక కథనము గలదు.

యజుర్వేద సంహితలోని విషయములు దర్శపూర్ణమాస తత్కామ్యేష్టులు 2 సోమయాగము 4 వైశ్వదేవము 5 అగ్ని చయనము 6 రాజసూయము 7 అశ్వమేధము 8 చాతుర్మాస్యాతి రాత్రాది యాగవిషయములు.

యజుర్వేద బ్రాహ్మణ విషయములు

మాధ్యందినశాఖ శతపథబ్రాహ్మణములో 14 కాండములు 100 అధ్యాయములు 68 ప్రపాఠకములు 438 బ్రాహ్మణములు 7624 ఖండికలు గలవు.

1వ కాండలో దర్శపూర్ణమాస యాగము

2వ కాండలో అగ్నిహోత్రము, పిండ పితృయజ్ఞము దాక్షాయణ యజ్ఞము, నవాన్నేష్టి చాతుర్మాస్యలు.

3, 4 కాండలలో సోమయాగము.

5వ కాండలో వాజపేయ రాజసూయ యాగములు

6, 7, 8, 9, 10 కాండలలో చయనము

11వ కాండలో పశు బంధము, పంచమహా యజ్ఞములు మిత్రవిందేష్టి, దర్శపూర్ణమాసాది శేషమును

12వ కాండలో ద్వాదశాహ సత్రము, సంవత్సర సత్రము, సౌత్రామణీ.

13వ కాండలో అశ్వమేధము, పురుషమేధము, సర్వమేధము, పితృమేధము.

14వ కాండలో ప్రవర్గ్యము, బృహదారణ్యకమును, కణ్వశాఖ శతపథబ్రాహ్మణములు 17 కాండములు 104 అధ్యాయములు 435 బ్రాహ్మణములు 6806 ఖండికలును గలవు.

1వ కాండలో అగ్నిహోత్రము, పిండపితృయజ్ఞ దాక్షాయణీయము చాతుర్మాస్యలు.

2వ కాండలో దర్శపూర్ణ మాసేష్టి

3వ కాండలో అగ్నిహోత్రార్థ వాదము, దర్శపూర్ణ మాసార్థవాదము.
4వ కాండలో సోమయాగము
5వ కాండలో సోమయాగ శేషము
6వ కాండలో వాజపేయము
7వ కాండలో రాజసూయము
8వ కాండలో ఉఖా సంభరణము
9, 10, 11, 12 లలో చయనము
13వ కాండలో ఆధాన కాలము, పధికృత్తు, శంయువాకము, పత్నీ సంయాజములు, పశుబంధము.
14వ కాండలో సౌత్రామణీ
15వ కాండలో అశ్వమేధము
16వ కాండలో ప్రవర్గ్యము
17వ కాండలో బృహదారణ్యకము

తైత్తిరీయారణ్యకములో 3 అష్టకములు (కాండలు) 28 ప్రపాఠకములు 35 అనువాకములు గలవు.

సామవేదములో

1 తాండ్యబ్రాహ్మణములో 25 ప్రపాఠకములు, 347 ఖండములున్నవి. సాయణాచార్యులు ప్రపాఠకమును అధ్యాయమనెను. ఇందు అగ్నిష్టోమ సంస్థగల జ్యోతిష్టోమము మొదలుకొని వేయి వత్సరములకొఱకు గల సోమ యాగములన్నియుఁ జెప్పఁబడెను.

2 షడ్వింశ బ్రాహ్మణములో 5 ప్రపాఠకములు 48 ఖండములు గలవు.
3 మంత్ర బ్రాహ్మణములు 2 ప్రపాఠకములు 16 ఖండములు
4 దైవత బ్రాహ్మణము 3 ఖండములు 62 కండికలు. ఇందులో ఛందస్సుల వర్ణన గలదు.
5 ఆర్షేయ బ్రాహ్మణములో 3 ప్రపాఠకములు 82 కండికలు ఇందులో సామల ఆర్షానుక్రమణీ
6 సామవిధాన బ్రాహ్మణములో 3 ప్రపాఠకలు 25 ఖండికలు ఇందు అభిచారాది కర్మల వర్ణన.

7 సంహితోపనిషద్బ్రాహ్మణములో 1 ప్రపాఠకము 5 ఖండములు
8 వంశ బ్రాహ్మణములో 3 ఖండములు ఇందు సామవేదాచార్యుల వంశ పరంపర
9 జైమినీయ బ్రాహ్మణములో 1182 ఖండములు. తలవకార బ్రాహ్మణమని దానికి నామాంతరము గలదు.
10 జైమినీయార్షీయ బ్రాహ్మణములో 84 ఖండములు.

అథర్వ వేదములో

అథర్వ వేదములో మోహన, మారణ ఉచ్చాటనాభి చారికాదులు వివాహాది క్రియలు మంత్రములు గలవు. 20 కాండలు 34 ప్రపాఠకలు 1116 అనువాకాలు 731 సూక్తములు 5846 మంత్రాలు గలవు. ఇందులో 1200 ఋగ్వేదములోనివే.

గోపథ బ్రాహ్మణము 1 పూర్వభాగము 2 ఉత్తర భాగము
పూర్వ భాగములు 5 ప్రపాఠకులు

ఈ గ్రంథములలో పేరుకు లభించు బ్రాహ్మణములు
1 చరక బ్రాహ్మణము 2 శ్వేతాశ్వర బ్రాహ్మణము 3 కారక బ్రాహ్మణము 4 మైత్రాయణీయ బ్రాహ్మణము 5 జాబాల బ్రాహ్మణము 6 ఖాండికేయ బ్రాహ్మణము 7 ఔఖేయ బ్రాహ్మణము 8 హారిద్రవిక బ్రాహ్మణము 9 ఆహ్వరక బ్రాహ్మణము 10 కంకతి బ్రాహ్మణము 11 గాలవ బ్రాహ్మణము 12 తుంబు బ్రాహ్మణము 13 ఆరుణేయ బ్రాహ్మణము 14 పైంగాయని బ్రాహ్మణము 15 సౌలభ బ్రాహ్మణము 16 శైలాలి బ్రాహ్మణము 17 పరాశర బ్రాహ్మణము 18 మాషశరావి బ్రాహ్మణము 19 కాపేయ బ్రాహ్మణము 20 అన్వాఖ్యాన బ్రాహ్మణము 21 భాల్లవి బ్రాహ్మణము 22 శాట్యాయన బ్రాహ్మణము 23 కాలబవి బ్రాహ్మణము 24 కారూకి బ్రాహ్మణము.

వీనిపేర్లే గాని ఇవి లభించుట లేదు.

ఈ వేదములను గూర్చి తెనుగు భాగవతమిట్లు చెప్పుచున్నది. (భాగ 12–32)

బ్రహ్మ తన వదన చతుష్టయంబువలన వేద చతుష్టయంబు కలుగఁజేసె నంత నతని పుత్రులగు బ్రహ్మవాదులా వేదంబు లం దుపదిష్ట ప్రకారంబుగా

నభ్యసించి యాక్రమంబున వారలు తమ శిష్య పరంపరలకు నుపదేశించి రిట్లు వేదంబులు సమగ్రింబులుగాఁ బ్రతి యుగంబున మహర్షులచే నభ్యసింపఁ బడియెనట్టి వేదంబుల సమగ్రింబుగఁబఠియింప నశక్తులగు వారలకు సహాయంబు చేయుటకై ద్వాపర యుగాదియందు భగవంతుడు సత్యవతీదేవి యందుఁ బరాశరమహర్షికి సుతుండై యవతరించి యావేదరాశింగ్రమమ్మున ఋగ్యజుస్సామాథర్వంబులన నాలుగు విధంబులుగ విభజించి పైల వైశంపాయన, జైమిని, సుమంతులనియెడి శిష్యవరులకుఁ గ్రమంబున నావేదంబుల నుపదేశించెనందుఁ బైలమహర్షి చేకొన్న ఋగ్వేదంబనంతంబులగు ఋక్కులతోఁ జేరి యుండుటంజేసి బహ్వృచశాఖయని చెప్పంబడునంత నా పైలుఁ డిందుప్రమితికి బాష్కలునకు నుపదేశించె తన బాష్కలుండు సంహితం జతుర్విధంబులు గావించి శిష్యులగు బోధ్యుండు యాజ్ఞవల్క్యుండుఁ బరాశరుండు నగ్నిమిత్రుండు ననువారికి నుపదేశించె నింద్ర ప్రమితి తన సంహిత మాండూకేయుండు దేవమిత్రుండను వానికింజెప్పి నతనికి సౌభర్యాదిశిష్యులనేకులై ప్రవర్తిల్లి రంత సౌభరిసుతుండు శాకల్యుండు తానభ్యసించిన శాఖలైదు విధంబులుగ విభజించి వాత్స్యుండు మౌద్గల్యుండు శాలీయుఁడు గోముఖుండు శిశిరుండు అనెడు శిష్యులకుపదేశించె నంత జాతుకర్ణియను వానికి వారుపదేశింప నతండు బలాకుండు పైంగుండు వైతాళుఁడు విరజుండును వారి కుపదేశించె నదియునుంగాక మున్ను వినిపించిన బాష్కలుని కుమారుండైన బాష్కలి వాలఖిల్యాఖ్య సంహితను బాలాయని గార్గ్యుండు, కాసారుండను వారలకుఁ జెప్పెని ట్లెఱుంగున బహ్వృచ సంహితలనేక ప్రకారంబులంబూర్వోక్త బ్రహ్మర్షులచే ధరియింపఁబడె యజుర్వేద ధరుండగు వైశంపాయనుని శిష్య సంఘంబు నఖిల క్రతువుల నాధ్వర్య కృత్యంబుచేఁ దేజరిల్లిరి. మఱియు నతని శిష్యుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యుండు గుర్వపరాధంబు చేసిన నా గురువు కుపితుండై యధీతవేదంబుల మరలందనకిచ్చి పొమ్మనిన నతండు దాను జదివిన యజుర్గణంబును తత్తదుక్తక్రమంబునఁ గ్రక్క నవి రుధిరాక్తంబగు రూపంబుఁ దాల్చిన యజుర్గణాధిష్ఠిత దేవతలు తిత్తిరిపక్షులై వానిని భుజియించిరి. దానంజేసి యా శాఖలు తైత్తిరీయంబులయ్యెనంత నిర్వేదియగు నా యాజ్ఞ వల్క్యుండు అపరిమిత నిర్వేదంబునొంది యుగ్ర తపంబున సూర్యుని సంతుష్టునింగావింప నతండు సంతసిల్లి హయరూపంబు దాల్చి

యజుర్గణంబునతని కుపదేశించెఁ గావున నది వాజసనేయ శాఖయని వాక్రుచ్చఁబడెనంత నా యజుర్గణంబు కాణ్వమాధ్యంది నామములచే నభ్యసింపఁబడి నిట్లు యజుర్వేదంబు లోకమునఁ బ్రవర్తిల్లె. సామవేదాధ్యేతయగు జైమిని మహర్షి తన సుతుండగు సుమంతునికి నుపదేశించెనతండు సుకర్ముండను తన తనయునకుఁ దెలిపె నతఁడా వేదమును సహస్రశాఖలుగా విభజించి కోసలుని కుమారుండగు హిరణ్య నాభునికిని దన కుమారుండగు పౌష్పంజి యనువానికి నుపదేశించెనంత వారిరువురు బ్రహ్మవేత్తలగు నావంత్యులు నుదీచ్యులు ననునేనూర్గురికి నుపదేశించి వారిని సామవేదపారగులం గావించిరిట్లు సామవేదంబు లోకంబున వినుతిచెందె. మఱియు నథర్వవేత్తయగు సుమంత మహర్షి దానిం దనశిష్యునకుపదేశింప నతండు వేదధర్ముండు పథ్యుండు అను శిష్యులకుపదేశించె నందు వేదధర్ముండనువాఁడు శౌల్కాయని, బ్రహ్మబలి, నిర్దోషుండు పిప్పలాయనుండు అను వారలకును, బభ్యుండనువాఁడు కుముదుండు, శునకుండు జాబాలి బభ్రువు అంగిరసుఁడు సైంధవాయనుండను వారలకు నుపదేశించి ప్రకాశంబు నొందించె నిత్తెఱంగున నథర్వ వేదంబు వృద్ధినొందె.

ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదార్థ ముపబృంహయేత్

బిభేత్యల్ప శ్రుతాద్వేద మామయం ప్రహరేదితి

(సాయన ఋగ్వేదపీఠిక)

ఇతిహాస పురాణములచేత వేదమును వివరింప వలె "నన్ను వీఁడు ప్రహరించు" నని అల్పజ్ఞుని నుండి వేదము భయపడు చున్నది. అను సూక్తి గలదు. ఇతిహాసాములలో వివరించి చెప్పఁబడిన కథలను సూచించు భాగములు వేదములలోఁగనుపట్టుచున్నవి. వానిని సామాన్యులకుఁదెలుపుటకై పురాణములు ప్రవర్తిల్లించినవి మంత్రద్రష్టలగు మహర్షులు సర్వమును అధి భౌతికాధ్యాత్మికాధి దైవిక రూపత్రివిధ దృష్టులతోఁదిలకించిరి. వేదములు శ్రుతులు అవి మహర్షులకు ధ్యానావస్థలో శ్రుతములైనవి అనఁగా వినఁబడినవి గాన శ్రుతులయినవి. శ్రుతములైన శ్రుతులననుసరించి స్మరించుటవల్ల స్మృతులయినవి, అస్మృతులె పురాణములు ధర్మశాస్త్రములు. వేదములనుండి

కేవలము ధర్మములను యజ్ఞయాగాది క్రతువులనే గాక అందు సూచింపబడిన కథలను ఆధారముగాఁ జేసికొని వాల్మీకి వ్యాసులు పురాణకథలను రచించిరి. వేదార్థోప బృంహణముగా రామాయణమును వ్రాసినట్లు వాల్మీకి చెప్పెను.

వామనావతార కథ

ఇదం విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేథా నిదధే పదం
సమూహళ్హ మస్య పాంసురే (ఋ. 1-2-7-17)

ఈ విశ్వమును వ్యాపించి విష్ణువు మూడు విధములుగా తన పదమును ఉంచెను (విక్రమించెను.) ధూళిధూసరిత ప్రదేశమందు ఈ విష్ణువు యొక్క పదము స్థిరముగా నుండెను.

త్రీణి ప్రదా విచక్రమే విష్ణు ర్గోపా అదాభ్యః
అతోధర్మాణి ధారయన్ (ఋ- -2-7-18)

విష్ణువు మూఁడు అడుగులు విక్రమించెను. రక్షకుఁడు కనుకధర్మములను ధరించుచుండెను.

"ఈ విధముగా విష్ణువు మూఁడు అడుగులు సమస్త లోకములందుంచి (విక్రమించి) రక్షకుఁడై ధర్మములను ధరించెను" అని ఋగ్వేదములో సూచన ప్రాయముగా చెప్పబడిన దానిని గ్రహించి వామనావతార కథను వ్యాసమహర్షి రచించెను.

"క్షితిం పదై కేన బలేర్విచక్రమే
నభః శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః
పదం ద్వితీయం క్రమత స్త్రివిష్టపం
నవై తృతీయాయ తదీయ మణ్వపి. (భాగ 8, 21. 33)

విష్ణువు ఒక యడుగుతో బలిచక్రవర్తి భూమిని, శరీరముచేత ఆకాశమును బాహువులచేత దిక్కులను వ్యాపింపగా ఇట్లు క్రమముగా త్రిలోకమును రెండవ పదమైనది. మూఁడవ యడుగునకుఁ గొంచెముగూడ చోటు లభింపలేదు. ఈ విధముగా భాగవతములో వామనావతార కథకు ఋగ్వేదములోని కాణ్వుఁడగు మేధాతిథిచే దృష్టమగు 2 వ సూక్తములోని 1-6 వ 2వ

ధ్యా 7వ వర్గములోని విషయము అధారమైనది. పరమాత్మ సర్వ వ్యాపకుఁడని ఆధ్యాత్మి కర్థము గ్రహింపవలెను.

శునశ్శేఫకథ

ఆజీగర్తియైన శునశ్శేఫునిచే దర్శింపఁబడిన ఋగ్వేద సూక్తిలో

శతంతే రాజన్ భిషజః సహస్రముర్వీ
గంభీరా సుమతిష్టేఅస్తు
బాధ స్వ దూరే నిఋతిం పరాచైః కృతం
చిదేనః ప్రముముగ్ధ్యస్మత్, (ఋగ్వే. 1-2- 4-9)

ఓ వరుణరాజా! నీకు నూరుగురు వేలు వైద్యులు గలరు. భూమి గంభీర మైనది. నీకు సుమతిగలుగుఁగాక పరాజయములచేత మృత్యువును క్రిందఁబడవేయుము మా పాపములను బోగొట్టుము.

తత్త్వాయామి బ్రహ్మణావందమాన స్తదాశాస్తే
యజమానో హవిర్భిః అహేడమానోవరుణేహ
బోధ్యురు శంసమాన ఆయుః ప్రమోషీః

కనుక నిన్ను ఎక్కువ యాచించు చున్నాను. మంత్రముచే నమస్కరించుచున్నవాఁడనై ప్రార్థించుచున్నాను. యజమానుఁడు హవిస్సులచే అనాదృతిచేయఁడు ఇక్కడ తెలిసి ఓ బృహస్తోత్రా! మా ఆయువు పోగొట్టకు

తిదిన్నక్తం తద్దివా మధ్యమాహు స్తదయం
కేతో హృద ఆవిచేష్టే। శునశ్శేపో
యమహ్వ ద్గృభీతః సో అస్మాన్ రాజవరుణో ముమోక్తు
(ఋగ్వే 1-2-14-12)

ఆ రాత్రే ఆ పగలే ఆవరుణస్తుతిని ఆచార్యులు చెప్పెదరు ఆవరుణస్తుతిలోని ప్రజ్ఞ హృదయమున వెడలును. శునశ్శేపుఁడు (శునః = సుఖమైన, శేప = కాంతిగలవాఁడని వ్యుత్పత్తి) ఏవరుణుని పిలిచెనో ఆవరుణుని బంధములనుండి విముక్తులను జేయునుగాక.

శునశ్శేఫో హ్యహ్వ ద్గృభీ తస్త్రి ష్వాదిత్యం
ద్రుపదేషు బద్ధః। అపైనం రాజా వరుణః

సస్పృత్యాద్విద్వాం అదబ్ధో విముమోక్తు పాశాన్

మూఁడు స్తంభములలో బద్ధుఁడైన శునశ్శేపుని రక్షకై వరుణుఁడు విడిచిపుచ్చుఁగాక. విద్వాంసుఁడు అప్రతి హత శక్తియై పాశములనుండి ముక్తుని జేయుగాక.

ఈ కథే వాల్మీకి రామాయణములో నిట్లు చెప్పఁబడినది. "అంబరీషుఁడను రాజు యజ్ఞము చేయుచుండెను అతని యజ్ఞ పశువును ఇంద్రుఁడు హరించెను. అపుడు విప్రుడు రాజుతో నీవు యజ్ఞపశువును రక్షింపవలసినవాఁడవు రక్షింపవైతివి. నీవు యజ్ఞపశువును తీసికొని రమ్మనెను. అప్పుడే రుచి కుఁడను బీదబ్రాహ్మణుని దగ్గఱకు వెళ్ళి నీవు నీ కొడుకును యజ్ఞపశువుగా విక్రయించినచో నీకు నూఱువేల గోవులిచ్చెదననెను. తండ్రి పెద్దకొడుకు నివ్వననెను, తల్లి చిన్న కొడుకు నివ్వననెను. అపుడు మధ్యవాఁడు శునశ్శేపుడిది తెలిసికొని రాజుతో నేను యజ్ఞపశువుగా వచ్చెదను" మా తండ్రికి గోవులిమ్మని అతనితో వెళ్ళెను. దారిలో మేనమామయగు విశ్వామిత్రుఁడు గనిపింపఁగా తన సంగతి విశ్వామిత్రునితోఁ చెప్పెను. విశ్వామిత్రుడు తన పుత్రులను యజ్ఞపశువుగా వెళ్ళమనఁగా వారు నిరాకరింపగా వారిని "మీరు శవ మాంస భోజనులై తిరుగుఁడు" అని విశ్వామిత్రుఁడు శపించి రెండు మంత్రములను శునశ్శేపునికిఁ జెప్పి జపింపమనెను. అట్లు శునశ్శేపుడు జపింపఁగా ఇంద్రుఁడు ఇంద్రుని తమ్ముఁడును సంతోషించి రాజునకు యజ్ఞఫలమును శునశ్శేపునికి దీర్ఘాయువును ఇచ్చిరి" అని. (రామా. బాల. 62 సర్గ.) ఇదే గాకుండ అజీగర్తుడు తన కొడుకు శునశ్శేపుని హరిశ్చంద్రుని కమ్మినట్లు ఆ శునశ్శేపుఁడు బ్రహ్మను మంత్రములతో స్తుతింపఁగా బ్రహ్మవచ్చి శునశ్శేపుని బంధముక్తుని గావించినట్లును కథ గలదు. పై కథలకు ఈ ఋగ్వేదములోని పై మంత్రములే ఆధారము. ఇది ఆధి భౌతికార్థము.

ఆధ్యాత్మికార్థము

శునశ్శేపుఁడనఁగా సుఖరశ్మి రూపుఁడైన జీవుఁడు అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయరూప త్రివిధ బంధముక్తులచే బద్ధుఁడై ముక్తికొఱకు వరుణుని (దేవుని) ప్రార్థించి ముక్తుడయ్యెనన్నది యాధ్యాత్మికార్థము.

వృత్రి కథ

ఇంద్రస్యను వీర్యాణి ప్రవోచం యానిచకార ప్రథమాని వజ్రీ
అహన్నహిమన్వప స్తతర్ద ప్ర వక్షణా అభినత్ పర్వతానాం
(ఋగ్వే. 1-1-36౫6-1)

ఏ ప్రధానములైన వీర్యములను వజ్రియైన యింద్రుఁడు చేసెను. అవి చెప్పెదను. మేఘమును గొట్టెను. పిదప నీటిని భూమిపైఁ బడవైచెను. పర్వతములోఁ బ్రవహించు నదులను విరివిగాఁ జేసెను.

అహన్నహిం పర్వతే శిశ్రియాణం త్వష్టాస్మై వజ్రం స్వర్యంతతక్ష
వాశ్రా ఇవ ధేనవః స్యందమానా అంజః సముద్ర మవజగ్మురాపః
(ఋ. గ్వే. 112-3౮-2)

పర్వమును ఆశ్రయించిన మేఘమును ఇంద్రుఁడు హింసించెనో త్వష్ట వీనికై దివ్య వజ్రమును సానపట్టెను. ప్రవహించు నీళ్ళు సముద్రమును ఋజుమార్గముగా అంబా అని యఱచుచు గోవులవలెఁ జేరినవి.

అహన్ వృత్రం వృత్రతరం వ్యంసమింద్రో వజ్రేణ మహతావధేన
స్కంధాంసీవ కులిశేనా వివృక్ణాహి శయత ఉపపృక్ పృథివ్యాః

ఇంద్రుఁడు వృత్రుని మిగుల నావరించిన మేఘరూప వృత్రాసురుని వజ్రముచే గొప్పదెబ్బతో భుజములు తెగినవానినిగాఁ గొట్టెను. వజ్రముచేఁ దెగఁగొట్టఁబడిన చెట్టు మొదళ్ళవలె వృత్రుఁడు భూమిక్రిందఁ బడెను.

అపాద హస్తో అపృతన్యదింద్రమాస్య వజ్రమధిసానౌ జఘాన్
వృష్ణో వధ్రిః ప్రతిమానంబు భూషన్ పురుత్రా వృత్రో అశయద్వ్యస్తః

కాళ్ళు చేతులు లేనివాడయ్యును వృత్రుఁడు ఇంద్రునితో యుద్ధము చేయగోరిన ఇంద్రుఁడు ఆ వృత్రుని చఱియ వంటి వక్షస్థలమున వజ్రముతో గొట్టెను. పుంస్త్వము లేనివాఁడయ్యు అవృత్రుఁడు పుంస్త్వము గలవానిని ననుకరించెను. కాని యింద్రుఁడు వానిని గొట్టగా విక్షిప్తాంగుడయి భూమిపయిఁ బడెను.

నీ చావయా అభవద్వృత్ర పుత్రేంద్రో అస్యా అవవధర్జభార
ఉత్తరాసూరధర పుత్ర ఆశీద్దానుః శయే సహవత్సావ ధేనుః

వృత్తుని తల్లి క్రింద శాఖలవంటి బాహువులు గలదై యుండెను. ఇంద్రుడు ఈ తల్లిని క్రిందుగా వజ్రముతో గొట్టెను. అపుడా రాక్షసుని తల్లి పైనుండెను. కొడుకు వృత్రుఁడు క్రిందనుండెను. దూడతోఁ గూడిన ఆవువలె కొడుకు వృత్రునితోఁ గూడిన రాక్షసి యుండెను.

అతిష్ఠంతీనా మనివేశ నానాం కాష్ఠానాం మధ్యే నిహితం శరీరం
వృత్రస్యనిణ్యం విచరంత్యాపో దీర్ఘతమ ఆశయదింద్ర శత్రుః

చలించుచు నివాసములేని జలముల మధ్య వృత్రుని శరీరము గూఢమై యుండెను. అక్కడ నీళ్ళు ఆక్రమించి తిరుగుచున్నవి. ఆ యింద్రశత్రువు దీర్ఘనిద్ర పొందెను. ఇట్లే వృత్రునిగూర్చి ఇంకను ఆయా మంత్రములలోఁ గలదు. (ఋగ్వే. 1–2–36–10)

ఇంకను వృత్రానుచరులు ఆక్రమింపగా వారిని ఇంద్రుడు జయించినట్లును గలదు. ఈ పై ఋగ్వేదభాగములో ఆవతించిన మేఘము వృత్రాసురుడుగా పోల్చబడెను. ఇంద్రుడు వర్షాధి దేవత. కాన ఆ మేఘమును ఛిన్నముచేసి ప్రపంచమున నదులుగా విభజించెనని ఆధిదైవికార్థము గలదు. ఇదే కారణమున వృత్రాసురుని ఇంద్రుడు చంపిన కథగా వర్ణింపబడెను. త్వష్ట్ర ప్రజాపతిచే హోమగుండమునుండి పుట్టింపఁబడినట్లు అందుఁ గలదు. ఈ విషయమున నిరుక్తములో ఇట్లు చెప్పబడెను. "వృత్రోమేఘ ఇతి నైరుక్తాః" త్వాష్ట్రోఽసుర ఇతి ఐతిహాసికాః, ద్వయోః సంగ్రామః శ్రూయతే. ద్వయోః కః సమాధిః" ఉచ్యతే అపాం జ్యోతిషశ్చ వైద్యుతస్య మిశ్రీభావః యుద్ధ రూపేణ కల్పన యా యుద్ధవర్ణా భవంతి, నహ్యత్ర యథా భూతం యుద్ధమస్తి నహీంద్రస్య కేచన శత్రవః సంతి,"

వృత్రుడు మేఘమని నిరుక్త విదులు, త్వష్ట కుమారుఁడైన అసురుడని ఐతిహాసికులు, ఇద్దరకు యుద్ధము వినబడుచున్నది. దీనిభావమేమి చెప్పుదుము. నీటికి విద్యుత్సంబంధియగు జోతిస్సునకు మిశ్రభావము ఈ యుద్ధ

ము గాకల్పింప బడినది. ఇక్కడ నిజముగా యుద్ధములేదు. ఇంద్రునికె వరును శత్రువులు లేరు," అని,

ఇంకను ఋగ్వేదములో అయిదవ మండలములో శ్యావాశ్య రాజు రథ వీతి కూతుల కథ వర్ణింపబడినది.

యమీ యముల సంవాద కథ

ఋగ్వేద 10 వ మండలములో యమితన సోదరుడైన యముని వివాహ మాడగోరగా అది తప్పని సంభాషణ సుందరముగా వర్ణింప బడినది. ఇది ఆధ్యాత్మికము. మధ్య స్థానమందున్న యముడు మాధ్యమిక వాక్కును తన్నుండి విభజించుకొన్న దానినిగా చేసికొని అనును. లోకోపకారముకై "నీవె నీ ఆత్మ జ్ఞానమును ప్రకాశమునె ప్రవేశింపుము" అని

సూర్యాసోముల వివాహము

సోమునితో సూర్యకు వివాహమును అశ్వినీ కుమారులు చేయించుటం ఇందులో వివాహ పద్ధతి తెలుపు మంత్రములు గలవు.

ఊర్వశీ పురూరవుల కథ

ఋగ్వేదములో 10 మండలములు 5 మంత్రములో ఊర్వశీ పురూరవుల కథ సంభాషణమును ఉన్నది.

ఊర్వశీ వియోగములో పురూరవుని వేదనలో ఊర్వశిని పురూరవుడు చెట్టు చేమలలో వెదకు కథ ఇది ఐతిహాసికము ఆధ్యాత్మముతో అంత రిక్ష లోకమునకు అధిపత్నియైన ఊర్వశి ఉదక దానముచేయుటకు మేఘముల నుండి మెఱపుగా నయి ఉదకములిచ్చి సస్యాభి వృద్ధికరమగుచున్నది.

వృషాకపి కథ

ఋగ్వేద పదవ మండలములో 86 సూక్తములో వృషాకపి కథ అస్పష్ట ముగా నున్నది.

ఇట్లే ఇంకను కొన్ని కథలు వేదములందు సూచన ప్రాయముగా నున్నవి.

ఇట్లు వేదవిజ్ఞానమును గూర్చి ప్రస్తుతము కొంత సంగ్రహముగ పరి చయము చేయబడినది. ముందు సంపుటములలో విస్తరించి సమగ్రముగ చూపబడును. * * *

ఋగ్వేద మంత్రములు

చదువు రీతులు

ఎనిమిది వికృతులు

ఋక్కులుగాని యజుస్సులుగాని సామలుగాని కలిపి చదువుటను సంహిత యందురు.

(1) సంహితా పాఠము

ఓషధయః సం వదంతే సోమేన సహరాజ్ఞా
యస్మైకృణోతి బ్రాహణ స్తం రాజన్ పారయామసి

పదచ్ఛేదముచేసిన మంత్రపాఠము

ఓషధయః, సం, వదంతే, సోమేన, సహ, రాజ్ఞా,
యస్మై, కృణోతి, బ్రాహ్మణస్, తం, పారయామసి.

ఇది పదవిభాగముచేసిన సంహితలేని పాఠము.

(2) పదపాఠము

1 ఓషధయః 2 సం 3 వదంతే 4 సోమేన 5 సహ 6 రాజ్ఞా 7 యస్మై 8 కృణోతి 9 బ్రాహ్మణః 10 తం 11 రాజన్ 12 పారయామసి.

(3) క్రమపాఠము

క్రమముగా రెండు పదములను పఠించుట. దీనిని యోగరూఢ సంహిత అందురు. క్రమమువల్ల స్మృతికి లాభము కలుగును. 1, 2, 3, మొదలగు అంకెలు మంత్రములోని పదములవరుస సంఖ్యను తెలుపును.

ఓషధయః	సం	సం	వదంతే	సోమేన	సహ	సహ	రాజ్ఞా
1	2	2	3	4	5	5	6
రాజ్ఞేతి	రాజ్ఞా	యస్మై	కృణోతి	కృణోతి	బ్రాహ్మణః	బ్రాహ్మణ	
6	6	7	8	8	9	9	
స్తం	తం	రాజన్	రాజన్	పారయామసి	పారయామసీతి	పారయామసి	
10	10	11	11	12	12	12	

4 పంచ సంధులు

అనుక్రమశ్చోత్క్రమశ్చ, వ్యుత్క్రమోఽభిక్రమ స్తథా
సంక్రమశ్చేతి పంచైతే, జటాయాం కథితాః క్రమాః

అనుక్రమము ఉత్క్రమము వ్యుత్క్రమము అభిక్రమము సంక్రమము అని జటలో ఈ యైదుక్రమములు చెప్పఁబడినవి.

క్రమము= 1-2; 2, 3. ఉత్క్రమము 2, 2; 3, 3.
వ్యుత్క్రమము 2, ; 3, 2. అభిక్రమము 1, 1; 2, 2;
సంక్రమము 1, 2; 2, 3.

క్రమము ఉత్క్రమము వ్యుత్క్రమము అభిక్రమము సంక్రమము
1, 2 2, 2 2, 1 1, 1 1, 2

ఓషధయః సం। సం సం। సమోషధయః। ఓషధయః ఓషధయః। ఓషధయః సం।
1 2 2 2 2, 1 1 1 1 2

సం వదంతే। వదంతే వదంతే। వదంతే సం। సం సం। సం వదంతే।
2 3 3 3 3 2 2 2 2 3

వదంతే సోమేన। సోమేన సోమేన। సోమేన వదంతే। వదంతే
3 4 4 4 4 3 3

వదంతే। వదంతే సోమేన। సోమేన సహ। సహ సహ। సహ సోమేన।
3 3 4 4 5 5 5 5 4

సోమేన సోమేన। సోమేన సహ। సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞా రాజ్ఞా। రాజ్ఞా
4 4 4 5 5 6 6 6 6

సహ। సహ సహ। సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా।
5 5 5 5 6 6 6

తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి (ఋ. అ. 3–4–10 సం 30, 62 10, అనుదానికి పంచసంధులు.

తత్సవితుః। సవితుస్సవితుః। సవితు స్తత్। త త్తత్। తత్సవితుః। సవితుర్వరే, ణ్యం। వరేణ్యం వరేణ్యం। వరేణ్యం సవితుః। సవితుః సవితుః। సవితుర్వరే ణ్యం। వరేణ్యం భర్గః। భర్గో భర్గః। భర్గో వరేణ్యం। వరేణ్యం వరేణ్యం। వరేణ్యం

భర్గః। భర్గో దేవస్య। దేవస్య దేవస్య। దేవస్య భర్గః। భర్గో భర్గః। భర్గో దేవస్య దేవస్య ధీమహి। ధీమహి ధీమహి। ధీమహి దేవస్య। దేవస్య దేవస్య। దేవస్య ధీమహి। ధీమహీతి ధీమహి। ఇట్లే ముందును,

వికృతుల లక్షణములు

తైత్తిరీయే సమామ్నాయే, వ్యాసేనైవ మహర్షిణా
జటాద్యా వికృతీరష్టౌ, లక్ష్యంతే నాతి విస్తరమ్।
జటామాలా శిఖారేఖా, ధ్వజో దండోరథో ఘనః
అష్టౌ వికృతయః ప్రోక్తాః క్రమపూర్వా మహర్షిభిః॥

తైత్తిరీయ సమామ్నాయమందు వ్యాసమహర్షిచేత జట మొదలైన ఎనిమిది వికృతులు అతి విస్తరముగాకుండ లక్షింపబడినవి. జట, మాల, శిఖ, రేఖ, ధ్వజము, దండము, రథము, ఘనము అని ఎనిమిది వికృతులు క్రమపూర్వముగా మహర్షులచేఁ జెప్పఁబడినవి. అందు జటాదండములు ముఖ్యములు. ఈ రెండిటివల్లనే మిగిలిన వికృతులు పుట్టుచున్నవి. అందు జటను శిఖ అనుసరించును. అట్లే దండమును మాల, రేఖ, ధ్వజము, రథము అనుసరించును. జటాదండములను ఘనము అనుసరించును.

1 జట

మొదటి జట లక్షణము

అనులోమ విలోమాభ్యాం త్రివారం హి పఠేత్ క్రమమ్।
విలోమే పదవత్సంధిః, అనులోమే యథాక్రమమ్॥

అనులోమ విలోమములుగా క్రమమును మూఁడుసార్లు పఠింపవలెను. విలోమములో పదమువలె సంధియగును. అనులోమములో క్రమమునను సరించి యుండును.

రెండవ జట లక్షణము

క్రమే యథోక్తే పదజాతమేవ, ద్విరభ్యసేదుత్తరమేవ పూర్వం
అభ్యస్య పూర్వేచ తథోత్తరే పదేఽవసానమేవంహి జటాభిధీయతే

ఇదివరకుఁ జెప్పబడిన క్రమములో ఉత్తరపదమునే ముందుగా రెండు సార్లు అభ్యసింపవలెను. మొదటిది అభ్యసించి అట్లే ఉత్తర పదమందు అవసానము చేయవలయును. ఇట్లైనచో జట అని చెప్పబడును.

జట= అనులోమము 1-2 కలిపి విలోమము. 2-1 కలిపి అనులోమము.
(క్రమము 1, 2 కలిపి వ్యుత్క్రమము, 2, 1 కలిపి సంక్రమము 1, 2)

జటా పాఠము

ఓషధయస్ సం, సమోషధయ ఓషధయస్ సమ్॥ సం వదంతే,
1 2 2 1 1 1 2 3
వదంతే సం, సం వదంతే॥ వదంతే సోమేన, సోమేన వదంతే
3 2 2 3 3 4 4 3
వదంతే సోమేన॥ సోమేన సహ సహ సోమేన సోమేన సహ॥ సహ
3 4 4 5 5 4 4 5 5
రాజ్ఞా రాజ్ఞా సహ సహ రాజ్ఞా॥ రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా॥ యస్మై కృణోతి
6 6 5 5 6 6 6 7 8
కృణోతి యస్మై యస్మై కృణోతి॥ కృణోతి బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణః
8 7 7 8 8 9 9
కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణః॥ బ్రాహ్మణ స్తం తం బ్రాహ్మణో
8 8 9 9 10 10 9
బ్రాహ్మణ స్తం॥ తం రాజన్ రాజం స్తం తం రాజన్॥ రాజన్॥
9 10 0 11 11 10 10 11 11
పారయామసి పారయామసి రాజన్ రాజన్ పారయామసి॥ పారయామసీతి
12 12 11 11 12 12
పారయామసి॥

2 మాల

పుష్పమాల క్రమమాల అని మాల రెండు రకములు

క్రమమాల లక్షణము

బ్రూయాత్ క్రమవిపర్యాసా వర్ధర్చస్యాదితోఽంతతః
అంతంచాదిం నయే దేవం క్రమమాలేతి గీయతే।

పగము ఋక్కుకు మొదట చివర క్రమవిపర్యాసములను చెప్పవలెను. ఇట్లే చివర మొదట నడవవలెను. అపుడు క్రమమాల అని చెప్పబడును.

ఓషధయః సం రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా సం వదంతే రాజ్ఞా సహ వదంతే
1 2 6 6 2 3 6 5 3
సోమేన సహ సోమేన
సోమేన సహ। సోమేన వదంతే। సహ రాజ్ఞా। వదంతే సం। రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా
4 5 4 3 5 6 3 2 6 6
సమోష ధయః। యస్మై కృణోతి। పారయామసీతి పారయామసి
2 1 7 8 12 12
కృణోతి బ్రాహ్మణః పారయామసి రాజన్ బ్రాహ్మణ స్తం రాజం
8 9 12 11 9 10 11
స్తం తం రాజన్ తం బ్రాహ్మణః రాజన్ పారయామసి బ్రాహ్మణః
10 10 11 10 9 11 12 9
కృణోతి పారయామసీతి పారయామసి కృణోతి యస్మై
8 12 11

* క్రమమాల

ఓషధయః సం 1 — 2 రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా
సం వదంతే 3 — 4 రాజ్ఞా సహ
వదంతే సోమేన 5 — 6 సహ సోమే
సహ రాజ్ఞా 7 — 8 సోమే న వదంతే
సహ రాజ్ఞా 9 — 10 వదంతే సోమేన
రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా 11 — 12 సమోషధయః

యస్మై కృణోతి 13 — 14 పారయామసీతి పారయామసి
కృణోతి బ్రాహ్మణః 15 — 16 పారయామసి రాజన్
బ్రాహ్మణ స్తం 17 — 8 రాజం స్తం
తం రాజన్ 9 — 20 తం బ్రాహ్మణః
రాజన్ పారయామసి 2 — 22 బ్రాహ్మణః కృణోతి

పారయామసీతి పారయామసి 23 24 కృణోతి యస్మై
• ఇక్కడ క్రమమాలలోని పదక్రమము అంకెలచే చూపబడెను.

(క్రమమాల)

(ఆదితోఽంతతః)=(అంతంచాదింన యేత్)	(ఆదితోఽంతతః)=(అంతంచాదింన యేత్)
1) 1 ఓషధయః సం-రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా 6	2) 7 యస్మై కృణోతి-పారయామసితి పారయామసి 12
2 సం వదంతే-రాజ్ఞా సహ 5	8 కృణోతి బ్రాహ్మణః-పారయామసి రాజన్ 11
3 వదంతే సోమేన-సహసోమేన 4	9 బ్రాహ్మణ స్తం-రాజం స్తం 10
4 సోమేన సహ-సోమేన వదంతే 3	10 తంరాజన్-తం బ్రాహ్మణః 9
5 సహ రాజ్ఞా-వదంతే సం 2	11 రాజన్ పారయామసి-బ్రాహ్మణః కృణోతి 9
6 రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా-సమోషదయః 1	12 పారయామసీతి పారయామసి-కృణోతి యస్మై 7

పుష్పమాల

మాలామాలేవ పుష్పాణాం పదానాం గ్రంథిర్పి హి ప్రా
ఆ వర్తంతే త్రయ స్తస్యాం, క్రమ వ్యుత్క్రమ సంక్రమాః

పువ్వులమాలవలె పుష్పమాల యుండును. అది పదములను గ్రుచ్చును. దానియందు క్రమము వ్యుత్క్రమము సంక్రమము ఈ మూడు తిరుగుచుండును. జటవలె పుష్పమాల యుండును. । అక్కడ ప్రతిపదమున విరామము. ఇతి అనివేయుట విశేషము. కొందరును పుష్పమాలయందు "ఇతి" అన్నది పదసంధి స్థానములో వేయుదురు. ఎట్లన- "సమోషదయ" ఇతి "సమ్ ఓషధయః" బ్రాహ్మణ స్తం ఇతి "బ్రాహ్మణః తమ్" "రాజం స్తం" ఇతి రాజన్ తమ్. మొదలగునవి.

(క్రమము) విరామము	(వ్యుత్క్రమము) విరామము	(సంక్రమము)
1 ఓషధయః సం	సమోషధయః	ఓషధయః సం ఇతి విరామము
2 సం వదంతే	వదంతే సం	సం వదంతే " "
3 వదంతే సోమేన	సోమేన వదంతే	వదంతే సోమేన " "
4 సోమేన సహ	సహ సోమేన	సోమేన సహ " "
5 సహ రాజ్ఞా	రాజ్ఞా సహ	సహ రాజ్ఞా " "
6 రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా		
7 యస్మై కృణోతి	కృణోతి యస్మై	యస్మై కృణోతి " "
8 కృణోతి బ్రాహ్మణః	బ్రాహ్మణః కృణోతి	కృణోతి బ్రాహ్మణః " "
9 బ్రాహ్మణ స్తం	తం బ్రాహ్మణః	బ్రాహ్మణ స్తం " "
10 తం రాజన్	రాజం స్తం	తం రాజన్ " "
11 రాజన్ పారయామసి	పారయామసి రాజన్	రాజన్ పారయామసి " "
12 పారయామసీతి పారయామసి.		

3 శిఖ

వదో త్తరాం జటామేవ శిఖామార్యాః ప్రచక్షతే
పదములుపైని ఉన్న జటనే శిఖగా ఆర్యులందురు.

ఓషధయః	సం	సమోష	ధయః	ఓషధయః	సం	వదంతే	సం
1	2	2	1	1	2	3	2
వదంతే	వదంతే	సం	సం	వదంతే	సోమేన	వదంతే	సోమేన
3	3	2	2	3	4	3	4
సోమేన	వదంతే	వదంతే	సోమేన	సహ	సోమేన	సహ	సహ	సోమేన
4	3	3	4	5	4	5	5	4
సోమేన	సహ	రాజ్ఞా	సహ	రాజ్ఞా	రాజ్ఞా	సహ	సహ	రాజ్ఞా
4	4	5		6	6	5	5	6
రాజ్ఞేతి	రాజ్ఞా।						
6	6						

యస్మై కృణోతి కృణోతి యస్మై యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణః
7 8 8 7 7 8 9

కృణోతి బ్రాహ్మణః బ్రాహ్మణః కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణస్ తం
8 9 9 8 8 9 10

బ్రాహ్మణ స్తం తం బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణ స్తం రాజన్ తం
9 10 10 9 9 10 11 0

రాజన్ రాజం స్తం తం రాజన్ పారయామసి రాజన్ పారయామసి
11 11 10 10 11 12 11 12

పారయామసి రాజన్ రాజన్ పారయామసి పారయామసీతి పారయామసి।
12 11 11 12 12 12

4 రేఖ

క్రమాద్ ద్విత్రి చతుష్పంచ పదక్రమ ముదాహరేత్
పృథక్ పృథక్ విపర్యస్య లేఖామాహుః పునః క్రమాత్

క్రమముగా రెండుమూడు నాలుగేసి పదక్రమమును ఉదాహరింపవలెను. వేరువేరుగా విపర్యయమునకు మరల క్రమముగా ఉదాహరింపవలయును. దానిని రేఖ అందురు.

పూర్వార్థమునకు

2 (రెండు పదాలు) = ఓషధయః సం। సమోషధయః। ఓషధయః సం॥
3 (మూడు పదాలు) సం వదంతే సోమేన। సోమేన వదంతే సం। సం వదంతే॥
4 (నాల్గు పదాలు) వదంతే సోమేన సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞా సహ సోమేన వదంతే।
వదంతే సోమేన సోమేన సహ। సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞేన రాజ్ఞా।

ఉత్తరార్థమునకు

2=యస్మై కృణోతి। కృణోతి యస్మై। యస్మై కృణోతి॥
3=కృణోతి బ్రాహ్మణ స్తం। తం బ్రాహ్మణః కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః॥

4=బ్రాహ్మణ స్తం రాజన్ పారయామసి। పారయామసి రాజం స్తం బ్రాహ్మణః బ్రాహ్మణ స్తం॥ తం రాజన్। రాజన్ పారయామసి। పారయామసీతి పారయామసి

మంత్రమునకంతటికిఁ గాని.

2 (రెండు పదాలు)= ఓషధయః సం। సమోషధయః। ఓషధయః సమ్॥

3 (మూడు పదాలు)= సం వదంతే సోమేన। సోమేన సం వదంతే। సం వదంతే॥

4 (నాల్గు పదాలు)= వదంతే సోమేన సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞా సహ సోమేన వదంతే। వదంతే సోమేన॥

5 (అయిదు పదాలు)= సోమేన సహ రాజ్ఞా యస్మై కృణోతి। కృణోతి యస్మై రాజ్ఞా సహ సోమేన। సహ రాజ్ఞా॥

6 (ఆరు పదాలు)= సహ రాజ్ఞా యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణ స్తం తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై రాజ్ఞా సహ। సహ రాజ్ఞా॥

7 (ఏడు పదాలు)= రాజ్ఞా యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణ స్తం రాజన్ పారయామసి॥ పారయామసి రాజం స్తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై రాజ్ఞా। రాజ్ఞా యస్మై॥ యస్మై కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణ స్తం। తం రాజన్ రాజన్ పారయామసి। పారయామసీతి పారయామసి।

5 ధ్వజము

బ్రూయాదాదేః క్రమం సమ్య గంతాదుత్తారయేద్యది
వర్గేచ బుద్ధ్యాయత్ర పఠనం స ధ్వజః స్మృతః

వర్గమందుఁగాని బుక్కునందుఁగాని మొదటినుండి క్రమముగా చక్కగా చివరవరకు ఎక్కడ ఉత్తరించబడునో అది ధ్వజమనబడెను.

(మొదటినుండి క్రమము)	(చివరివరకు ఉత్తరించుట)
1 ఓషధయః సం	2 పారయామసీతి పారయామసి
3 సం వదంతే	4 రాజన్ పారయామసి
5 వదంతే సోమేన	6 తం రాజన్

7 సోమేన సహ
8 బ్రాహ్మణ స్తం
9 సహ రాజ్ఞా
10 కృణోతి బ్రాహ్మణః
11 రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా
12 యస్మై కృణోతి
13 యస్మై కృణోతి
14 రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా
15 కృణోతి బ్రాహ్మణః
16 సహ రాజ్ఞా
17 బ్రాహ్మణ స్తం
18 సోమేన సహ
19 తం రాజన్
20 వదంతే సోమేన
21 రాజన్ పారయామసి
22 సం వదంతే
23 పారయామసీతి పారయామసి
24 ఓషధయః సం

ఇందు విశేషము

1 ఇక్కడ ధ్వజము చదువు క్రమము అంకెలతో చూపబడినది.

2 ఒక్కొక్క మంత్రమునకు ఒక్కొక్క ధ్వజము కలుగును. అట్లే అయిదు ఆరు, ఏడు సంఖ్యగల మంత్రములకు వర్గములకును ఇట్లే ధ్వజమగును. అందు వర్గము మొదటనున్న రెండు పదములకు వర్గము చివరనున్న పదములు రెట్టింపుగా నున్నదానితో ఇతి పదములు సంబంధించియుండును.

ఎట్లనగా "అగ్నిమీళే".... ఆగమనీతి ఆగమత్ అని మొదటి వర్గమునకు ఋగ్వేదమునకు ధ్వజము తెలియదగినది.

6 దండము

క్రమము క్త్వా విపర్యస్య పునశ్చ క్రమము త్తరమ్
అర్ధర్చాదేవ ముక్తోఽయం క్రమ దండోఽభిధీయతే।

క్రమము చెప్పి మరల విపర్యయమునకు ఉత్తరక్రమమును చెప్పి సగము ఋక్కునుండి ఇట్లు క్రమము చెప్పినచో దండమనబడును.

పూర్వార్ధమునకు

2 = ఓషధయః సం॥ సమోషధయః 3 = ఓషధయః సం। సం వదంతే।
వదంతే సమోషధయః॥ 4 = ఓషధయః సం। సం వదంతే సోమేన।

సోమేన సహ। సహ సోమేన వదంతే సమోషధయః॥

5 = ఓషధయః సం। సం వదంతే వదంతే సోమేన। సోమేన సహ సహ సోమేన వదంతే। సమోషధయః॥

6 = ఓషధయః। సం వదంతే। వదంతే సోమేన। సోమేన సహ సహ రాజ్ఞా। రాజ్ఞా సహ సోమేన వదంతే సమోషధయః। ఓషధయః సం। సం వదంతే। వదంతే సోమేన। సోమేన సహ సహరాజ్ఞా॥ రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా।

ఉత్తరార్థమునకు

2 = యస్మై కృణోతి॥ కృణోతి యస్మై।

3 = యస్మై కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై॥

4 = యస్మై కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణ స్తం। తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై

5 = యస్మై కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణ స్తం। తం రాజన్। రాజం స్తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై।

6 = యస్మై కృణోతి। కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణ స్తం। తం రాజన్। రాజన్ పారయామసి।

పారయామసి రాజం స్తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై యస్మై కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణ స్తం। తం రాజన్ రాజన్ పారయామసి। పారయామసీతి పారయామసి।

7 రథము

పాదశోఽర్ధర్చశోవాపి పహోక్త్యా దండ వద్రథః

పాదములచొప్పునఁగాని పగము బుక్కులచొప్పునఁగాని దండమువలె కూడ చెప్పుటచేత రథమగును. రథము మూడు విధములు. రెండు చక్రములు గలది మూడు చక్రములు గలది నాలుగు చక్రములు గలది యని. అందు రెండు చక్రములు గల రథము పగము బుక్కునుండి యగును. మూడు చక్రములుగల రథమైతే ప్రతిపాదమందు సమానపాద సంఖ్యలతోగూడిన గాయత్రీ ఛందస్సుగల దాని మంత్రమునకే యగును. నాలుగు చక్రములు గల రథమైతే పాదములఁబట్టియే యగును.

1 రెండు చక్రములుగల రథము. (సగము ఋక్కునుండి)

పూర్వార్థము — ఉత్తరార్థము

(1) 1 ఓషధయః సం। యస్మై కృణోతి (మొదటి ఒక పాదక్రమము)
సమోషధయః। కృణోతి యస్మై (వ్యుత్క్రమము)

(2) 1 ఓషధయః సం। యస్మై కృణోతి (రెండవ ద్విపాత్క్రమము)
2 సం వదంతే। కృణోతి బ్రాహ్మణః వ్యుత్క్రమము
వదంతే సమోషధయః। బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై

(3) 1 ఓషధయః సం। యస్మై కృణోతి (మూడవ త్రిపాత్క్రమము)
2 సం వదంతే। కృణోతి బ్రాహ్మణః " వ్యుత్క్రమము
3 వదంతే సోమేన। బ్రాహ్మణస్తం "
సోమేన వదంతే సమోషదయః। తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై

(4) 1 ఓషధయః సం। యస్మై కృణోతి (నాల్గవ చతుష్పాత్క్రమము)
2 సం వదంతే। కృణోతి బ్రాహ్మణః "
3 వదంతే సోమేన। బ్రాహ్మణస్తం "
4 సోమేన సహ। తం రాజన్ "
సహ సోమేన వదంతే సమోషధయః "
రాజంస్తం బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై వ్యుత్క్రమము

(5) 1 ఓషధయః సం। యస్మై కృణోతి (అయిదవ పంచపాత్క్రమము)
2 సం వదంతే। కృణోతి। బ్రాహ్మణః "
3 వదంతే సోమేన। బ్రాహ్మణస్తం "
4 సోమేన సహ। తం రాజన్ "
4 సహ రాజ్ఞా। రాజన్ పారయామసి
రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా। పారయామసీతి పారయామసి। సమాప్తి

2 రెండు చక్రములు గల రథము

అగ్నిమీళే పురోహితం యజ్ఞస్యదేవ మృత్విజమ్
హోతారం రత్నధాతమమ్. (ఋ. 1-1-1)

అయం దేవాయ జన్మనేస్తోమో విప్రేభిరాసయా

అకారి రత్నధాతమః (ఋ. 1-20-1)

రెండు మంత్రములును కూడఁగలిపి చెప్పుటచేత అది రెండు విధములుగా విభజింపఁబడుచున్నది" అందు మొదటిది.

1 అగ్నిమీళే। అయందేయాయ ఈళేఽగ్నిం। దేవాయాయం

2 అగ్నిమీళే। ఈళే పురోహితం॥ అయం దేవాయ దేవాయజన్మనే॥ పురోహిత మీళేఽగ్నిం। జన్మనే దేవాయాయం॥

3 అగ్నిమీళే। ఈళేపురోహితం। పురోహితం యజ్ఞస్య॥ అయందేవాయ। దేవాయ జన్మనే। జన్మనేస్తోమః॥ యజ్ఞస్య పురోహితం మీళేఽగ్నిం। స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

4 అగ్నిమీళే। ఈళే పురోహితం। పురోహితం యజ్ఞస్య। పురోహితమితి పురః హితం। యజ్ఞస్య దేవం॥ అయం దేవాయ। దేవాయ జన్మనే। జన్మనే స్తోమః। స్తోమో విప్రేభిః॥
దేవం యజ్ఞస్య పురోహితమీళేఽగ్నిం॥ విప్రేభిః స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

5 అగ్నిమీళే। ఈళే పురోహితం। పురోహితం యజ్ఞస్య। పురోహితమితి పురః హితం। యజ్ఞస్య దేవం। దేవమృత్విజం। అయం దేవాయ। దేవాయ జన్మనే। జన్మనే స్తోమః। స్తోమో విప్రేభిః విప్రేభిరాసయా॥
ఋత్విజం దేవం యజ్ఞస్య పురోహితమీళేఽగ్నిం। ఆసయా విప్రేభిః స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

6 అగ్నిమీళే ఈళే పురోహితం। పురోహితం యజ్ఞస్య। పురోహితమితి పురః హితం। యజ్ఞస్య దేవం। దేవమృత్విజం॥
అయం దేవాయ। దేవాయ జన్మనే। జన్మనే స్తోమః। స్తోమో విప్రేభిః విప్రేభిరాసయా। ఋత్విజమితి ఋత్విజం। ఆసయేత్యాసయా॥

7 హోతారం రత్నధాతమం। అకారి రత్నధాతమః॥
రత్నధాతమం హోతారం। రత్నధాతమోఽకారి॥
హోతారం రత్నధాతమం। అకారి రత్నధాతమః॥
రత్నధాతమమితిరత్న ధాతమం। రత్నధాతమ ఇతి రత్న ధాతమః॥

3 రెండు చక్రముల రథము

ఇదివరలో చెప్పబడిన మంత్రములనుకలిపి చెప్పుటచే రెండు చక్రముల రథమగును. దానికి రెండవ పద్ధతి ఎట్లనఁగా— ఋ. 1-1-1

1 అగ్నిమీళే। అయం దేవాయ॥ ఈళేఽగ్నిం। దేవాయాయం॥

2) 1 అగ్నిమీళే। అయందేవాయ॥ 2 ఈళే పురోహితం। దేవాయ జన్మనే॥
3 పురోహిత మీళేఽగ్నిం। జన్మనే దేవాయాయం॥

3) 1 అగ్నిమీళే। అయం దేవాయ॥ 2 ఈళే పురోహితం। దేవాయ జన్మనే॥
3 పురోహితం యజ్ఞస్య। జన్మనే స్తోమః॥ యజ్ఞస్య పురోహితమీళేఽగ్నిం
స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

4) 1 అగ్నిమీళే। అయం దేవాయ॥ 2 ఈళే పురోహితం। దేవాయ జన్మనే॥
3 పురోహితం యజ్ఞస్య। జన్మనే స్తోమః పురోహితమితి పురః హితం॥
4 యజ్ఞస్య దేవం। స్తోమో విప్రేభిః॥ దేవం యజ్ఞస్య పురోహితమీళేఽగ్నిం
విప్రేభిః స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

5) 1 అగ్నిమీళే। అయం దేవాయ॥ 2 ఈళే పురోహితం। దేవాయ జన్మనే॥
3 పురోహితం యజ్ఞస్య। జన్మనే స్తోమః॥ పురోహితమితి పురః హితం॥
4 యజ్ఞస్య దేవం। స్తోమో విప్రేభిః॥ 5 దేవ మృత్విజం। విప్రేభిరాసయా
ఋత్విజం దేవం యజ్ఞస్య పురోహితమీళేఽగ్నిం॥
ఆసయా విప్రేభిః స్తోమో జన్మనే దేవాయాయం॥

6) 1 అగ్నిమీళే। అయం దేవాయ॥ 2 ఈళే పురోహితం। దేవాయ జన్మనే
3 పురోహితం యజ్ఞస్య। జన్మనేస్తోమః పురోహితమితి పురః హితం॥
4 యజ్ఞస్య దేవం। స్తోమో విప్రేభిః॥ 5 దేవ మృత్విజం। విప్రేభిరాసయా॥
6 ఋత్విజమిత్యృత్విజం। ఆసయే త్యాసయా॥

7) 1 హోతారం రత్నధాతమం అకారి రత్నధాతమః
రత్నధాతమం హోతారం రత్నధాతమోఽకారి
హోతారం రత్నధాతమం అకారి రత్నధాతమః
రత్నధాతమమితి రత్నధాతమం రత్నధాతమ ఇతి రత్నధాతమః॥

4 మూఁడు చక్రముల రథము

విష్ణోః కర్మాణి పశ్యతయతో వ్రతాని పస్పశే ఇంద్రస్య యుజ్యం సఖా
(ఋ. 1-22-19)

ఈ త్రిపద గాయత్రీ ఛందస్సుగల మంత్రమునకు ప్రతిపాదమందు సమాన మైన పదసంఖ్యలు గలుగుటవల్ల మూడుచక్రముల రథమగుచున్నది. ఎట్లనగా—

మొదటి పాదము	రెండవ పాదము	మూడవ పాదము	
1) 1 విష్ణోః కర్మాణి	యతో వ్రతాని	ఇంద్రస్య యుజ్యః	మొదటిక్రమము
2 కర్మాణి విష్ణోః	వ్రతాని యతః	యుజ్య ఇంద్రస్య	వ్యుత్క్రమము
2) 1 విష్ణోః కర్మాణి	యతోవ్రతాని	ఇంద్రస్య యుజ్యః	రెండవక్రమము
2 కర్మాణి పశ్యత్	వ్రతాని పస్పశే	యుజ్యః సఖా	"
3 పశ్యతు కర్మాణి విష్ణోః।	పస్పశేవ్రతాని యతః।	సఖాయుజ్య ఇంద్రస్య—	వ్యుత్క్రమము

మొదటి పాదము విష్ణో కర్మాణి। కర్మాణి పశ్యత। పశ్యతేతి పశ్యత-సమాప్తి
రెండవ " యతో వ్రతాని। వ్రతాని పశ్పశే। పస్పశ ఇతి పస్పశే "
మూడవ " ఇంద్రస్య యుజ్యః। యుజ్యః సఖా। సఖేతి సఖా "

5) నాలుగు చక్రముల రథము

నాలుగు చక్రముల రథము నాలుగుపాదముల మంత్రమునకు పాదము లను బట్టి యగును. ఎట్లనఁగా—

1 పా.	2 పా.	3 పా.	4 పా.	
1) 1 ఓషధయః సం।	సోమేన సహ।	యస్మై కృణోతి।	తం రాజన్	1 క్రమము
2 సమోషధయః।	సహ సోమేన।	కృణోతి యస్మై।	రాజం స్తం-	వ్యుత్క్రమము
2) 1 ఓషధయః సం।	సోమేన సహ।	యస్మై కృణోతి।	తం రాజన్	2 క్రమము
2 సం వదంతే।	సహరాజ్ఞా।	కృణోతి బ్రాహ్మణః	రాజన్ పారయామసి	"

వదంతే సమోషధయః రాజ్ఞా సహసోమేన బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై
పారయామసి రాజం స్తం వ్యుత్క్రమము

1 పా. ఓషధయః సం సం వదంతే వదంత ఇతి వదంతే సమాప్తి
2 పా. సోమేన సహ సహ రాజ్ఞా రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా "
3 పా. యస్మై కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణః బ్రాహ్మణ ఇతి బ్రాహ్మణః "
4 పా. తం రాజన్ రాజన్ పారయామసి పారయామసీతి పారయామసి "

8 ఘనము

ఘన నాలుగు విధములు. ఘన ఘన వల్లభము. ఇవి మరల ఒక్కొక్కటి రెండు విధములు.

1 మొదటి ఘన లక్షణము

అంతాత్క్రమం పఠేత్పూర్వ, మాది పర్యంత మానయేత్
ఆదిక్రమం నయే దంతం, ఘనమాహుర్మ నీషిణః

పూర్వార్థము చివరనుండి మొదటివరకు చదువవలెను. మరల మొదటి నుండి చివరవరకు చదువవలెను. ఉత్తరార్థము చివరనుండి మొదటువరకు చదువవలెను. దీనిని ఘన అందురు.

పూర్వార్థము చివరనుండి మొదటవరకు—

1) రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా। సహ రాజ్ఞా। సోమేన సహ। వదంతే సోమేన సం వదంతే ఓషధయః సం

2) ఉత్తరార్థము– చివరనుండి మొదటువరకు—
పారయామసీతి పారయామసి రాజన్ పారయామసి తం రాజన్ బ్రాహ్మ
ణస్తం కృణోతి బ్రాహ్మణః యస్మై కృణోతి

మొదటినుండి చివరవరకు—

కృణోతి బ్రాహ్మణః బ్రాహ్మణస్తం తం రాజన్ రాజన్ పారయామసి పారయామసీతి పారయామసి

2 రెండవ ఘన లక్షణము

శిఖాముక్త్వా విపర్యస్య తత్పదాని పునః పఠేత్
అయం ఘన ఇతి ప్రోక్త ఇత్యష్టౌ వికృతీః పఠేత్

శిఖను చెప్పి విపర్యయములోని పదములను మరల పఠింపవలెను. ఇది ఘన అనబడెను. ఇట్లు ఎనిమిది వికృతులను చదువవలెను.

1

శిఖాపాఠము దాని విపర్యయము దానిలోని పదముల మరల పఠించుట

ఓషధయః సం సమోషధయ। ఓషధయః సంవదంతే। వదంతే సమోషధయః ఓషధయః సం వదంతే

సంవదంతే వదంతేసం సంవదంతే సోమేన సోమేన వదంతేసం సంవదంతే సోమేన వదంతే సోమేన సోమేన వదంతే వదంతే సోమేనసహ సహసోమేన వదంతే వదంతే సోమేన సహ సోమేనసహ సహసోమేన సోమేన సహరాజ్ఞా రాజ్ఞా సహసోమేన సోమేన సహరాజ్ఞా సహరాజ్ఞా రాజ్ఞాసహ సహరాజ్ఞా రాజ్ఞేతి రాజ్ఞా॥

2

యస్మై కృణోతి కృణోతి యస్మై యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణః కృణోతి యస్మై యస్మై కృణోతి బ్రాహ్మణః

కృణోతి బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణః కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణస్తం తం బ్రాహ్మణః కృణోతి కృణోతి బ్రాహ్మణ స్తం

బ్రాహ్మణ స్తం తం బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణ స్తం రాజన్ రాజం స్తం బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణ స్తం రాజన్

తంరాజన్ రాజం స్తం తం రాజన్ పారయామసి పారయామసి రాజం స్తం తం రాజన్ పారయామసి

రాజన్ పారయామసి పారయామసి రాజన్ రాజన్ పారయామసి పారయామసీతి పారయామసి

ఘన పాఠము

రెండవ ఘనకు ఇంకొక యుదాహరణము

(1 శిఖాపాఠము 2 దాని విపర్యయము 3 వాని పదములను మరల పాఠము ఘన)

గాయంతి త్వా గాయత్రిణోఽర్చంత్యర్క మర్కిణః
బ్రహ్మాణస్త్వా శతక్రత ఉద్వంశమివ యేమిరే (ఋ. 1-19-1)

1 మొదటి సగము

1 గాయంతిత్వా, త్వాగాయంతి, గాయంతిత్వా, గాయత్రిణో; గాయత్రిణస్త్వా గాయంతి। గాయంతిత్వా గాయత్రిణః

2 త్వాగాయత్రిణో, గాయత్రిణస్త్వా, త్వాగాయత్రిణోఽర్చంత్యో; ర్చంతి గాయత్రిణస్త్వా త్వాగాయత్రిణోఽర్చంతి

3 గాయత్రిణోఽర్చంత్యో, ఽర్చంతి గాయత్రిణో, గాయత్రిణోఽర్చంత్యర్క మర్కమర్చంతి గాయత్రిణో। గాయత్రిణోఽర్చంత్యర్కమ్

4 అర్చంత్యర్క మర్క మర్చంత్యర్చమర్కిణో; ర్కిణోఽర్కమర్చంత్యర్చం త్యర్క మర్కిణః

5 అర్కమర్కిణోఽర్కిణోఽర్క మర్కమర్కిణః॥ అర్కిణ ఇతి అర్కిణః॥

2 రెండవ సగము

1 బ్రాహ్మణస్త్వా, త్వా బ్రాహ్మణో, బ్రాహ్మణస్త్వా, శతక్రతో శతక్రతోత్వా బ్రాహ్మణో, బ్రాహ్మణస్త్వా శతక్రతో॥

2 త్వాశతక్రతో, శతక్రతోత్వా త్వా శతక్రత, ఉదుచ్ఛతక్రతోత్వా త్వాశత క్రత ఉత్॥

3 శతక్రత ఉదుచ్ఛతక్రతో, శతక్రత శతక్రతో ఇతి శతక్రతో ఉద్వంశమివ

4 ఉద్వంశమివ, వంశమివో దుద్వంశమివ, యేమిరే; యేమిరే వంశమివో దుద్వంశ మివ యేమిరే

5 వంశమివ యేమిరే, యేమిరే వంశమివ, వంశమివ యేమిరే॥ వంశమివేతి వంశమ్ ఇవ। యేమిరే ఇతి యేమిరే॥

పంచసంధులు కూడిన ఘనపాఠము

(ఘన వల్లభము)

పద ద్వయము, క్రమము, ఉత్క్రమము, వ్యుత్క్రమము, అభిక్రమము, సంక్రమములచేత పంచసంధి పాఠమగును. అనులోమ విలోమములచేత జటాపాఠము కలుగును. జటతోఁగూడ ఉత్తరపద పాఠముచేత శిఖాపాఠమగును. క్రమము చెప్పి విపర్యయమునకు, మరలను క్రమ

పాఠము చేయగా ధ్వజమగును. జటాదండములచేత ఘనపాఠము సిద్ధించును. ఇది యంతయు పంచసంధులతోఁ గూడిన ఘనపాఠమందు ఘనవల్లభమందు సముచ్చయముచే సరిపడును. పంచసంధులతోఁ గూడిన- అంతమునుండి ఆదివరకు, ఆదినుండి అంతమువరకు పాఠముచే రెండవ ఘనపాఠము సిద్ధించును.

పరామే యంతి ధీతయో గావో నగవ్యూతీరను।
ఇచ్ఛంతీ రురు చక్షసమ్॥ (ఋ. 15-16)

1 పరామే। మేమే। మేపరా। పరా పరా। పరామే॥ పరామే, మేపరా, పరామే యంతి; యంతిమే పరా, పరామే యంతి॥

2 మే యంతి। యంతి యంతి। యంతిమే। మేమే। మే యంతి॥ మేయంతి, యంతిమే, మే యంతి, ధీతయో, ధీతయో యంతిమే। మే యంతి ధీతయః॥

3 యంతి ధీతయః। ధీతయో ధీతయః। ధీతయో యంతి। యంతి యంతి। యంతి ధీతయః॥ యంతి ధీతయో। ధీతయో యంతి; యంతి ధీతయో, గావో; గావోధీతయో యంతి। యంతి ధీతయో గావః॥

4 ధీతయో గావః। గావోగావః। గావోధీతయః। ధీతయో ధీతయః॥ ధీతయో గావః। ధీతయో గావః। గావో ధీతయః। ధీతయో గావోనః, న గావో ధీతయో, ధీతయో గావోనః॥

5 గావోన। నన। నగావః। గావోగావః। గావోన। గావో నన గావోన। గావోన గవ్యూతీః గవ్యూతీర్నగావో। గావోన గవ్యూతీః॥

6 న గవ్యూతీః గవ్యూతీర్న గవ్యూతీః। గవ్యూతీర్న। నన। న గవ్యూతీః న గవ్యూతీః। గవ్యూతీర్న। న గవ్యూతీ రన్వను గవ్యూతీర్న। న గవ్యూతీరను॥

7 గవ్యూతీరను। అన్వను। అనుగవ్యూతీః। గవ్యూతీర్గవ్యూతీః। గవ్యూతీరను। గవ్యూతీరన్వను గవ్యూతీర్గవ్యూతీర్ను॥ అన్విత్యను॥

8 ఇచ్ఛంతీ రుప చక్షసం। ఉరుచక్ష సమురుచక్షసం। ఉరుచక్ష సమిచ్ఛంతీః। ఇచ్ఛంతీ రిచ్ఛంతీః। ఇచ్ఛంతీ రురు చక్షసం।
ఇచ్ఛంతీ రురుచక్షస మురుచక్షస మిచ్ఛంతీ-రిచ్ఛంతీ రురుచక్షసం॥ ఉరు చక్షసమిత్యురు చక్షసం॥

పంచసంధులు గల జటాపాఠము

పంచసంధులు గల పాఠము	జటాపాఠము

1 పరామే। మేమే। మేపరా। పరాపరా। పరామే॥ పరామే, మేపరా, పరామే॥

2 మేయంతి। యంతియంతి। యంతిమే। మేమే। మేయంతి। మేయంతి। యంతిమే। మేయంతి॥

3 యంతి ధీతయః। ధీతయో ధీతయః। ధీతయోయంతి। యంతి యంతి। యంతి ధీతయః॥ యంతి ధీతయో ధీతయో యంతి। యంతి ధీతయః॥

4 ధీతయో గావః। గావోగావః। గావో ధీతయః। ధీతయో ధీతయః। ధీతయో గావః॥ ధీతయో గావో। గావో ధీతయో। ధీతయో గావః॥

5 గావోన। నన। నగావః। గావోగావః। గావోన। గావోన। నగావో। గావోన।

6 న గవ్యూతీః। గవ్యూతీర్గవ్యూతీః। గవ్యూతీర్న। నన। నగవ్యూతీః॥ నగవ్యూతీర్గవ్యూర్నన గవ్యూతీః॥

7 గవ్యూతీరను, అన్వను, అనుగవ్యూతీః, గవ్యూతీర్గవ్యూతీః, గవ్యూతీరను॥ గవ్యూతీరన్వను గవ్యూతీర్గవ్యూతీరను॥ అన్విత్యను॥

8 ఇచ్ఛంతీ రురుచక్షసం, ఉరుచక్షసమురుచక్షసం, ఉరుచక్షసమిచ్ఛంతీః, ఇచ్ఛం తీరిచ్ఛంతీః, ఇచ్ఛంతీ రురు చక్షసం॥ ఇచ్ఛంతీ రురుచక్షస ఉరుచక్షసమిత్యు రుచక్షసం॥

ఇట్లే పంచసంధులు గల అన్ని వికృతులు గూడ వేదవేత్తలచేత చదువఁబడుచున్నవి.

ఇక్కడ ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వవేదము ఎంతెంతవరకు చదువవలయునో వాని విషయమిట్లు చెప్పుదురు.

ఋగ్వేదస్తు ఘనాంతః స్యాద్యజుర్వేదో జటాంతకః
సామవేదః పదాంతఃస్యాత్సంహితాంతస్త్వ థర్వణః

"ఋగ్వేదమును ఘన చివరవరకును, యజుర్వేదమును జట చివరకును సామవేదమును పదము చివరవరకును, అథర్వవేదమును సంహితవరకును జదువవలయును" అని.

పదక్రమ జటా ఘనధ్వజ రథాది భేదైర్యుతా।
శ్రుతిః ప్రథిత లక్షణా స్ఫురిత పంచక్రమా॥

(పారిశిక్షా వ్యాఖ్యాత చక్రపండితుడు)

పదము, క్రమము, జట, ఘన, ధ్వజము, రథము మొదలగు భేదములతోగూడి ప్రసిద్ధ లక్షణములుగ శ్రుతి స్ఫురించిన అయిదుక్రమములు గలదై యుండును.

పదక్రమ విశేషజ్ఞో, వర్ణక్రమ విచక్షణః,
స్వరమాత్రావిశేషజ్ఞో, గచ్ఛేదార్యస్య సంపదమ్.

పదక్రమ విశేషజ్ఞుడు వర్ణక్రమము తెలిసినవాడును స్వరమాత్రవిదుడు ఆర్య గౌరవమును పొందును.

సంహితా పాఠతః పుణ్యం ద్విగుణం పదపాఠతః,
త్రిగుణం క్రమపాఠేన, జటాపాఠేన షడ్గుణమ్.

(వరాహ పురాణము)

సంహితా పాఠమువల్ల పుణ్యమును, పదపాఠమువల్ల రెట్టింపు పుణ్యమును, క్రమపాఠమువల్ల మూడురెట్లు పుణ్యమును, జటాపాఠముచేత ఆరురెట్లు పుణ్యమును పొందుదురు.

స్వరము

మంత్రములలో ఎక్కడెక్కడ ఉదాత్తము, అనుదాత్తము స్వరితము పలుకవలయునో గురుముఖముగనే తెలిసికొని పలుకవలయును. పాణిని తన వ్యాకరణములో స్వర ప్రక్రియలో ప్రాతిపదికలలో ధాతువులలో సమాసాదులలో ఎట్లు స్వరములు ఉండవలయునో చెప్పెను. అది ఆ వ్యాకరణమును బట్టిగాని తెలిసికొనవలయును.

పాణిని మహర్షి లౌకిక శబ్దములకును వైదిక శబ్దములకును వ్యాకరణము వ్రాసెను. సామాన్యముగా అందరును లౌకిక శబ్దములను గూర్చి వ్రాసిన వ్యాకరణమునే చదువుదురు, కాని వైదిక ప్రక్రియను చదువరు. భట్టోజి దీక్షితులు పాణినిని అనుసరించి వైదికములకుఁ గూడ వ్యాఖ్య వ్రాసెను. ఆ భట్టోజీ దీక్షితుల కౌముదిలోని వైదిక ప్రక్రియ ననుసరించి మంత్రార్థము తెలిసికొనుటకు వీలుగా టిప్పణి రూపములో వైదికపద వ్యాకరణ నియమములు ఇచ్చట స్థూలముగా చూపబడినవి.

అంతవై–ఉ = అంతవా ఉ

ఉభౌ–ఉ = ఉభా ఉ

1 తజ్రిణ–శన్ధిహి = వజ్రిఞ్ఛన్ధిహి

తత్–శయోరాః = తచ్ఛంయోరాః

పరిపన్న సంధి

2 త్వమ్–హ = త్వాంహ

3 అంతః పార సంధి

అర్వాజ్-శశ్వతమ్ = అర్వాజ్ఛశ్వతమ్

4 అప్రాట్-స = అప్రాట్త్స్వ

5 తాన్–పమ్ = తాంస్త్పమ్

6 పునానః–యంతి = పునానా యంతి

బ్రహ్మణః–పతే = బ్రహ్మణస్పతే

సహః–కరమ్ = సహస్కరమ్

వయః–కరత్ = వయస్కరత్

అపసః–పారే = అపస్పారే

సుపేశసః–కరతి = సుపేశసస్కరతి

హవిః–కృణు = హవిష్కృణు

హవిః–పాంతమ్ = హవిష్పాంతమ్

మహాన్–ఇంద్రః = మహాం ఇంద్రః

దస్యూన్–యోనౌ = దస్యూంర్యోనౌ

వాచః–పతి = వాచస్పతి

ఇః–కృధి = ఇస్కృధి

శశ్వతః–కః = శశ్వతస్కః

తవసః–కృతాని = తవసస్కృతాని

ఆవిః–కర్త = ఆవిష్కర్త

జ్యోతిః–కర్తా = జ్యోతిష్కర్తా

జ్యోతిః–పశ్యంతి = జ్యోతిష్పశ్యంతి

ఉత్పణీన్–హతమ్ = ఉత్పణీంర్హతమ్

పణీన్–వచోభిః = పణీంర్వచోభిః

సఖీన్-యాన్= సఖీంర్యాన్ రశ్మీన్-ఇవ -రశ్మీంరివ
వంధూన్-ఇమాన్-వంధూంరిమాన్
పురు-చంద్రం - పురుశ్చంద్రమ్ పృథు-చంద్ర - పృథుశ్చంద్రమ్
అధ-చంద్ర - అధిశ్చంద్రమ్ హరి-చంద్ర - హరిశ్చంద్రః
వన్-సదమ్ - వనర్షదమ్ మిత్రా-వయమ్ - మిత్రవయమ్
అసురా-యా - అసుర యా దేవా-నిష్కృతమ్-దేవ నిష్కృతమ్
చక్షుర్వరుణా-సుప్రతీకమ్ - చక్షుర్వరుణ సుప్రతీకమ్
దుస్-స్వప్నమ్ - దుష్వప్న్యమ్

వేదమందు సర్వకాలములు వికల్పముగా నుండును

1 నభస్వత్, అంగిరస్వత్, మనుష్వత్
పై వానియందు వత్ అన్నది తుల్యార్థకము

2 వృషణ్వసు-వృషః వర్షకమైన వసు గలది
వృషణశ్వః-వృషభము ఎద్దుగా గలవాఁడు

3 అయ స్మయః-అయోమయాదులు సాధువులు

4 ఋక్వా- ఋక్కుతో సమానమైనది.

5 ప్రవలా మొదలయిన ఉపసర్గలు ధాతువులతో కలిసి కాక విడిగా ఎడముగాఁ గూడ నుండవచ్చును.

ఉదా: ఆ దేవో యాం భుగావనా వివశ్యన్
హరిభ్యాం యాహ్యోక ఆ. ఆ మంద్రై రింద్రః హరిభిర్యాహి.
ఆయాతి ఆయాహి అని కలిపి అర్థము చెప్పుకొనవలెను.

6 జుహోతిక్రియకు కర్మయందు తృతీయ ద్వితీయలు వాడవచ్చును.
హవిషా విధేమ ఇట హవిస్సును అని యవాగ్వా అగ్నిహోత్రం జుహోతి అనుచోట యవాగువును అని యర్థము. అగ్నికొరకు ఎది హోమము చేయ బడునో అది యగ్నిహోత్ర శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి.

7 చతుర్థి అర్థములో బహుళముగా వేదమున షష్ఠి వచ్చును. (2-3-62)
ఉదా: గోధాకాలకా దత్యాఘాటస్తే వనస్పతీనాం (వనస్పతులకొఱకని అర్థము)

8 షష్ఠ్యర్థమందు చతుర్థి వచ్చుననియు చెప్పదగును.
తస్మై శర్వః – తస్యాః అని యర్థము.

9 యజిక్రియ వాడినప్పుడు కరణ తృతీయకు బహుళముగా షష్ఠి వచ్చును.

ఘృతస్య ఘృతేనవా యజతే

10 అదః కుఘస్‌ఞ్ వచ్చును. ఘస్తామ్ నూకమ్, ఇక్కడ ల్లికి అట్ రాదు.

11 ఛందస్సులో శప్, యఙ్లుకు బహుళముగా లోపము.
హనతి–హంతి, అహిః శయతే– శేతే త్రాధ్వం, నో దేవాః త్రాయధ్వం
పూర్ణా వివష్టి, జనిమా వివక్తి (ఋ. 1. 97. 7)

12 ఛందస్సులో శప్‌కు శ్లు (లోపము) వచ్చును.
దాతి–దదాతి। ధాతి ప్రియాణి–దధాతి

13 మంత్రములలో ఘస్, హర్, నశ్, వృదహ ఆత్, వృచ్, కృ, గమి, జని
వీనికంటె పైనున్న 'వి' 'శి' లోపమగును.

ఘస్–అక్షన్నమీ మదంత పితరః దీనిలో ఫ్ పోగా 'ష్' రాగా అక్షన్ అని అగును.

హ్వర–మాహ్వర్మిత్రస్యత్వం, నశ–ప్రణఙ్ మిత్రస్య। వృ–సుస్థో వేన ఆవః।
దహ–మాన ఆధక్। ఆత్–ఆకాంతమును గ్రహింపవలెను. ప్రా–పూరణే ఆప్రా
ద్యావా పృథివీ వృశ్–మానో–అస్మిన్ మహాధనే పరావర్క్। కృ–అక్రన్,
గమి–అగ్మన్। జని–అజ్ఞతవా అవ్య దంతాః।

14 యజ్‌తో రూపములు ఆమ్–అకః–అభ్యుత్పాదయాకః–అభ్యసీషదత్।

ప్రజనయామకః – ప్రాజీజనత్ చికాయామకః – అచైషీత్
రమయామకః – అరీరమత్ ప్యాగోక్రియాత్–పావ్యత్
విదామ క్రన్ – అవేదిషుః
ల్లికి అజ్–అజూగుపతం–అగోప్తమ్.

15 కృ మృదృయారూహిలకంటె ఉన్న ల్లికి అజ్ వికల్పము
కృ–ఇదంతేభ్యో అకరం నమః
మృ–అమరత్, దృ–అదరత్, రూహి–అరుహత్

16 ణ్యత్ ప్రత్యయము గలవి.
నిస్-కృత్స-నిష్టర్క్య (కృంతతే)
ఆద్యంతములందు విపర్యయమును.
నిష్టర్క్యంచిన్వీత పశుకామః దేవహూయే-హోతవ్య (ప్రణీయ)
ఉన్నీయ-ఉన్నేయ, ఉచ్ఛిద్య-ఉచ్ఛిష్టవ్య, మర్య-మర్తవ్య.
స్తుఞ్-స్తర్యా, ధృ-ధ్వర్యః
ఖన్-ఖన్యః ఖాన్యః। యజ్-శుందధ్వం దైవ్యాయ కర్మణే దేవయజ్యాయై।
ఆ పృచ్ఛ్యం ధరణం వాజ్యర్షతి, సీవ-ప్రతి షీవ్యః, బ్రహ్మవాద్యం (వదనీయం)
భవతేః భావ్యం స్త్రావ్యం, ఉపచాయ్యపృడమ్, హిరణ్యః (హిరణ్మయం)
17 బ్రహ్మహనిం (తనం) త్వాక్షత్రవనిం (వన) ఉతనో గోషణిం (సన)
ధియం యో పథాం పథి రక్షయః (రక్షి) హవిర్మ థీనామభి (మథ్) పృతనాషాట్ (సహ) దిత్యవాట్ (వహ)
విట్ - ఆత్వం చ.
గోజాః (గోజన) గోషాః (సన) ఇంద్రోనృషా అసి. ఖన-ఇయం శుష్మేభిర్బిసఖా ఇవా రుజత్. ఆదద్రిక్రాః (క్రమ) శవసా పంచ కృష్టీః. అగ్రేగాః (గమ్).
శ్వేతవాః (శ్వేతం వహతి శ్వేతవాహౌ శ్వేతవాహః ఉక్థశాః (ఉక్థని అక్థైర్వా శంసతి)
ఉక్థా శాసౌ ఉక్థాశాసః పురోడాః (పురో దాశ్యయతే-దీయతే)
అవయాః (అవయజతి) అవయాజౌ అవయాజః।
సమ్బుద్ధౌ - ఉవయాః శ్వేతవాః పురోడాః ఉవయట్ (ఉవయజతి ఇతి)
మనిన్, క్వనిప్ కి వనిప్ - సుదామా సుపీవా మధీవా భూరిదావా ధృతపావా కీలాలపా
లిటః కానజ్వా క్వసు చ
చక్రణా వృష్టిమ్-చక్రే।
యో నో అగ్నే అరరివాం అఘాయుః
క్యచ్ పరేచ్ఛాయాం) ఉః చ అఘాయుః
జవేయాభిర్యూనః (జవ) దేవస్య సవితుః సవే [సవ]
భావార్థమందు వృష ఇష పచమన విద భూ వీరా ల కంటె "తి" వచ్చును.

'వృష్టిం దివః' సుమ్నమిష్టయే, పచాత్ పక్తీరుత్। ఇయం తే నవ్య సీమతిః, విత్తిః, భూతిః। అగ్న ఆయాహి వీతయే, రా తౌ ప్యామోభయాసః।
ఛందస్సునందు లుఙ్, లఙ్, లిట్లు సర్వకాలములందు వచ్చును.
దేవోదేవేభి రాగమత్ (ఇటలోడర్థమందు లుఙ్. వచ్చుగాక అని యర్థము.)
ఇదంతేభ్యోఽకరం నమః। లఙ్-అగ్నిమద్య హోతార మవృణీతాయం యజమానః। లిట్-అద్యమమార అద్యమ్రియతే ఇత్యర్థః।
లిఙ విధ్యాదులందు లేట్ వచ్చును.
తి మొదలైనవానిలోని ఇకారము వికల్పముగా పరస్మై పదములందు లేట్టునకు అట్, ఆట్ లు ఆగమములుగా వచ్చును.
ప్రణ ఆయూంషి తారిషత్. సుపేశస్కరతి, జోషిషద్ధి. ఆ సావిషదర్శసానాయ, పతాతి దిద్యుత్, ప్రియః సూర్యే ప్రియో అగ్నా భవాతి.
కరవావ-కరవావః। (ఇట సలోపము వికల్పము)
లేట్టులోని ఆకి ఐవచ్చు. సుతేభిః సుప్రియసా మాదయైతే. యోయజాతి-యజాత ఇత్.
లేట్టులోని "ఏ" కి "ఐ" వికల్పము.
పతూనా మీశై, గ్రహ గృహ్యాంతై.
పణబంధమందు ఆశంకయందును లేట్టు వచ్చును.
అహమేవ పతూనా మీశై, నేజ్జిహ్మయంతో నరకం పతామ.
ఛందస్సులో శాయఙ్, శానచ్ లు వచ్చును.
గృభాయ జిహ్వయామధు, బధాన దేవ సవితః, గృభ్ణామితే, వధ్యాజభార, సుప్, తిఙ్ ఉపగ్రహ=పరస్మైపదాత్మనే పదములు) ప్రథమాది పురుష, కాల, హల్, అచ్, స్వర, కర్త్రి యఙ్గాలకు వ్యత్యయము అగును.
భేదతి-భినత్తి, జరసా మరతే పతిః (మ్రియతే)
ఇంద్రోవస్తేన నేషతు, (నయతు) ఇందేన యుజా తరుషేమ (తరేమ) దక్షిణాయాః=దక్షిణస్యాః, చషాలం యే అశ్వయూపాయ తక్షతి=తక్షంతి బ్రహ్మచారిణమిచ్ఛతే (ఇచ్ఛతి) ప్రతీమన్య ఊర్మిర్యుధ్యతి=యుధ్యతే, ఇచ్ఛతి-ఇచ్ఛతే, మధోః=మధునః, నరః=పురుష.
అధా సవీరై ర్దశభి ర్వియూయాః=వియూయాత్.
శ్వోఽగ్నీ నాధాస్య మానేవ "అట్టుకు బదులు ల్ఋటు వచ్చెను.

తమసోగాఽదుక్షత్=అధుక్షత్-మిత్ర వరుణంచ సూరయః=మిత్రావరుణమ్.
లిజ్-మంత్రం వోచేయం=వక్తవ్యయన్. పితరం ద్రుశేయం మాతరం చ.
వర్ధంతు=వర్ధయంతు. విశ్వృధ్వైర్=విశ్వృణ్వంతు.

ఆ వర్గాంతము ఋకారాంతమునయిన గమాదులకు ఇ, ఇన్‌లు లిజ్ అర్థమందు వచ్చును.

బభ్రిఃవ్రజమ్ పపిః సోమమ్, దధిర్గాః, జగ్మిర్యువా, జఘ్నిర్వృత్రమ మిత్రియమ్, జజ్ఞిః, తతురిః జగురిః, భరతు, పిబతు ఇత్యాద్యర్థములు.

"తుం" (చేయుటకు) అనునర్థములో సే, సేన్, అసే మొదలగునవి వచ్చును.
సే-వక్షేరాయః, సేన్ - తా నామేషే। అసే-శరదో జీవసే। అసేన- క్త్వే, ప్రైషే।
కసేన్-గవా మివ, శ్రియసే। అధ్యై అధ్యైన్ - జఠరం-పృణధ్యై. కధ్యై
(కర్తుం) కధ్యైన్। (కర్తుం) ఆహు వధ్యై, శధ్యై, రాధసః సహ మాదయధ్యై
శధ్యైన్-వాయవే పిదధ్యై, తవై -దాతవా (వై) ఉ, తవేజ్-సూతవే, దశవే
సూసిసూతవే, తవేన్-కర్తవే, ప్రయై=ప్రయాతుం, రోహిష్యై=రోఢుం, అవ్యధిష్యై=అవ్యధిష్యై=అవ్యధితుమ్, దృశే=ద్రష్టుం విఖ్యై=విఖ్యాతుమ్, విభాజం నాశకత్=విభక్తుమ్ అవలుపం=అవలోప్తుమ్, ఈశరో విచరితోః=విచరితుం, ఈశ్వరో విలిఖః-విలేఖితుమ్.

కృత్యాది కృత్యార్థమందు—

తవై -నమ్లేచ్ఛితవై =నమ్లేచ్ఛితవ్యమ్. అన్వేతవై=అన్వేతవ్యమ్. పరిధాతవై =
పరిధాతవ్యమ్, పరి స్తరితవై =పరిస్తరితవ్యమ్. కేన-నావగాహే=నావగాహితవ్యమ్. కేన్య-దిదృక్షేణ్యః=దిదృక్షితవ్యః. శుశ్రూషేణ్యః=శుశ్రూషితవ్యమ్.
కర్త్వమ్=కర్తవ్యమ్=భూయస్పష్ట కర్త్వమ్, (కర్తవ్యః) రిపుణానావ చక్షే=
న అవఖ్యాతవ్యమ్.

భావ లక్షణార్థమందు స్థా, ఇణ్, కృ వది చరి హు తమి జనిలకంటె తో సున్
వచ్చును.

ఆ సంస్థాతోర్వేద్యాం సీదంతి-ఆస మాప్తేః అని యర్థము. ఉదేతోః, ఆ ఉద
యాత్ అపకర్తోః ఆ అపాకరణాం ఆ వ్రివాదాత్. చరి-పురా ప్రచరితో రాగ్నీ
ధ్రే హవవ్యమ్- (ఆ ప్రచారాత్) హు-ఆహోతో రత్నమత్తిష్ఠతి. ఆహో

మాత్. తమి-ఆతమితో రాసీత్-అగ్లానేః జని-ఆ విజనితోః సంభవాయ, అజ
న్మాత్. క్వసున్ (అస్) భావ లక్షణార్థమందు వచ్చును.
పురా కూ్రరస్య విసృపో విరప్శిన్. పురాజతుభ్య ఆతృదః
ఙీప్ (స్త్రీ ప్రత్యయము.)
రాత్రి, బహ్వీ, విభ్వీ, ప్రభ్వీ, ముద్గలానీ, రథీర భవత్ మృద్గలానీ। దీర్ఘ
జిహ్వీ-ఆసురీ వై దీర్ఘ జిహ్వీ దేవానాం యజ్ఞవాట్.
ఆ విష్టో వర్ధతే. ఊ-కద్రూః, కద్రూశ్చ కమండలూః, గుగ్గులూః, మధూః,
జతూః, పతయాళూః, ప్రోక్తము అధీతమను పర్థమునందు—
శావకీవః, వాజస నేయునః, మయు-శరమయం బర్హిః, పథేయః-యువా
పథ్యః. భవార్థమందు యత్ వచ్చును.
మేధ్యాయ విద్యుత్యాయ, నాద్యః [నదీభవః]
పాథ్యః [పాథసి భవః] స్రోత్యః [స్రోతసి భవః]
సగర్భ్యః [అనుభ్రాతా] పయూథ్యః = అనుపథా సనుత్యః - సనుతి భవః,
నుతిః మతం,
తుగ్ర్యః=తుగ్రభవః, తుగ్ర-ఘనాకాశ యజ్ఞ పరిష్టేషు ఇతివృత్తి.
అవః శమం వృషభం తుగ్ర్యాసు, తుగ్రియాసు-ఇతి శాఖాంతరే।
అగ్ర్యః, అగ్రియః, అగ్రీయః, సముద్రియా అప్సరసో మనీషిణం। నానదతో
అభియస్యేవ ఘోషాః।
బర్హిష్యేషు నిధిషు ప్రియేషు। భాగార్థము-దూత్యము రక్షస్యాతనూః।
రక్షసాం హననీ=రక్షస్యా-యాతవ్యా, ప్రశంసార్థమున యత్,
రే ఆస్యాస్సీతి రేవతీ [రయి శబ్దాత్ మతుప్]
రేవత్యమ్, జగత్యమ్, ప్రశస్య-హవిష్యమ్, అనుర్యమ్, మాధవః మధవ్యః।
ఓజవ్యం ఓజసనీయం, వేశః బలంతదేవ భగః-వేశో భగ్యః, వేశో భగీనః యశో
భగ్యః, యశో భగీనః।
పూర్వైర్వ్యః, పూర్విణైః-పూర్వైః।
అవ్యం-అద్భిః సంస్కృతమ్.
సహస్రియః-సహస్రవాన్ తుల్య-సహస్రవాన్.
సోమ్యః-సోమ మర్హంతి-బ్రాహ్మణ యజ్ఞార్హః

సోమ్యంమధు పిబంతి=సోమమయమ్.
మధవ్యన్=మధుమయాన్.
వసవ్యః=వసు సమూహః, వసుమయోవా వసుచ
ఛందస్యః=అక్షర సమూహార్థే। నక్షత్రియః=నక్షత్రమ్
సర్వతాతిః=సర్వః, దేవతాతిః=దేవః (స్వార్థమందు తాతి. శివతాతి = శివం కరోతి. శంతాతి=శంకరోతి. అరిష్టతాతి=అరిష్టం కరోతి భావార్థమందును పరిమాణార్థమందు—సాప్తాని, పంచదశినః=అర్ధమాసాః, త్రింశినః-మాసాః, వింశినోఽంగిరసః యుష్మదస్మద్ శబ్దములకు సాదృశ్యార్థమందు వతుప్ త్వావతః పురువసో। న త్వావాన్ అన్యః" ప్రాతిపదికకు తదర్హతి అనునర్థమందు యత్ వచ్చును. సాదన్యం విదథ్యమ్ నివృర్వృత్తార్థమందు-ఇద్వత్సరీయః పంవత్సరీణః సంవత్సరీయః ప్రాప్తార్థమందు-భాగ ఋత్వియః।
ధాత్వర్థ విశిష్టమైన ఉపసర్గకంటె సార్థమందు వత్.
యదుద్వతో నివతః=ఉద్గతాత్, నివృత్తాదిత్యర్థము. పంచథమ్=పంచమం, పర్యవస్తాత్ అను నర్థమందు అపత్యం పరి సంధినమ్. మాత్వా పరిపరిణో విదన్ అగును.
మతుబర్థ (కల) మందు—విన్, ఈలు వచ్చును.
మంహిష్ఠముభయా వినమ్ (వీ) శునమష్ట్రావీ అచరత్,
ఈ, రథీ రథవత్ సుమంగళీరియం వధూః (రథము కలది, సుష్ఠుసుమంగళము కలది) వన్-మఘవాన మీమహే.
దా, ర్హిల్-మత్వర్థమందు ఇదాహి వఉ పస్తుతిమ్ తర్హి.
హేతు ప్రకారార్థములందు థా వచ్చును.
కథా గ్రామం గచ్ఛసి (కథం) కథాదాశేమ తాత్యర్థమందు-పశ్చ (పశ్చాత్) హిసః, నోతే పశ్చా. ఇష్టన్, ఈయస్ తృజంతముకంటే వచ్చును.
అసుతిం కరిషః (కర్తా) దోహీయసీ ధేనుః (దోగ్ధ్రీ) ఇవార్థమందు థా వచ్చును.
తం ప్రత్నథా, పూర్వథా, విశ్వథేమథా, ఇమథా సార్థమందు— తి, తాతి.
యోనో దురేవో వృకతిః=వృక. జ్యేష్ఠతాతింబర్హి షదం (జ్యేష్ఠం)
ఏకాచ్చుల ద్విత్వము వికల్పము యోజాగార, దాతి ప్రియాణి ప్రభరాతూమజానః, సూర్యేమామాహినమ్, దాధారః యః పృథివీమ్. పతూతావ, హ్వాకు సంప్రసారము(ఉ) ఇంద్రమాహువే ఊతయే. తృచం సామ=(త్రిసః ఋచః) యస్మిన్ రేవాన్ (రయిమాన్) చాయకు కీ-లిట్టుల్ ఉః వచ్చును.

వ్య న్యం చిక్యుర్న ని చిక్యురన్యమ్ లిడర్థమందు క్రిందివి నిపతింపబడినవి.
అపస్పృథేథామ్–ఇంద్రశ్చ విష్ణో యదపస్పృధేథామ్=అస్పర్థేథామ్. అర్క మానృచుః=ఆనర్చుః, వసూన్యాన్పుహుః = ఆనర్హుః। చిచ్యుషే = చిచ్యువిషే యతిత్యాజ=తత్యాజ-త్రాతా స్త ఇంద్రసోమాః=శ్రితాః శ్రితా-శ్రితానో గ్రహాః। ఆశిరం దుహే=ఆశీర్తః మధ్యత ఆశీర్తః=ఆశ్రితః। చిఖాద=చిఖేద। శీర్షః=శీర్ణః। వారాహీ=వరాహస్య వికారః, మానుషీః=మానుష్యః మానుషిరీశతే విశః, శర్మ శర్మ్యంచ, ఇజ్యమానః-యుజ్యమానః ద్వితీయాలోపః యా తే=యానితే తాతా=తానితాని. క్షేత్రా=క్షేత్రాణి యా వనా=యాని వనాని.
యాతే గాత్రాణామ్=యాని. తాతా పిండానాం=తాని తాని. భయ్యమ్=భేయమ్. ప్రవయ్యమ్-ప్రవేయమ్ హ్రదయ్యా ఆపః-హ్రదేభవహః
ఏకరూప సంధి— త్వా ఏమన్ త్వేమన్ త్వా ఓద్మన్ త్వోద్మను.
ప్రకృతిభావ సంధి— ఉపప్రయుతో అధ్వరమ్, జాతే అశ్వసూనృతే, ఇట్లే వసుభిర్నో అవ్యాత్ మొ.
అజ్ఞనకు అనునాసిక వచ్చును.
అభ్రఅం అపః (వరకు) గంభీర ఆం ఉగ్రపుత్రే.
స్యఃలోని విసర్గ లోపించును. ఏష స్య భానుః।
హరిశ్చంద్రః, సుశ్చంద్రః। పితరా మాతరా–మాతా పితరో సధ–సహ। సంపాదే–సమమాదే। సధస్యమ్–సమస్యమ్।
కృపథః–కాపథః–కృపథః।
సొఢ్వా సాఢ్వా (సహ–త్వా) సాఢా (సహ–తృచ్) ఢకు శః అగును.
దీర్ఘః— అశ్వావతీం సోమావతీం ఇంద్రియావాన్ విశ్వదేవ్యావతా।
దీర్ఘః— ఆతూ (తు) న ఇంద్రః। నూ (ను) మర్తః। ఉత ఘా (ఘ) వా స్యాలాత్। మక్షూ (క్షు) గోమంతమీమహే। తజ్ భరతా (త) జాతవేదసమ్। అన్నా (అన్న) యుతే భద్రా (భద్ర) యత్రా (యత్ర) న చక్రా (చక్ర) అరుష్యాణః (అరుష్యణః) అభీ (భి) షు ణః సఖీనామ్ (ఖ) ఊషుణ ఊతయో ద్వ్యచః తిజంతస్య అతః దీర్ఘము.
విద్మా హి త్వా సత్పతిం శూర గోనాం।
విద్మా స తస్య పితరమ్।
దీర్ఘ నిపాతము। ఏవా తే। అచ్ఛా తే।

అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే। శ్వాదంతః। శ్వాదష్ట్రం శ్వాకర్ణః। శ్వాకుందః। శ్వావరాహః। శ్వాపుచ్ఛః శ్వాపదః।
జనితా- యో నః పితా జనితా (జనయితా) శమితా-శమయితా।
ల్యప్ రూపములు
విల్యాయ, వియూయ।-అప్లువ్య। సంయుత్య। అవః (వృజః లుఙి రూపమ్)
ఆనక్ (నశేః) అయునక్ (యుజేః లఙ) మాఙ్ యోగే లుఙ్ లఙ్ లుడస్తు యదుకలం తన్న భవతి।
ఉదా: మా భవాన్ కార్షీత్। మా భవాన్ హార్షీత్। యాప్మే కరోత్। మాప్య హరత్। మా మేవా నీహిష్ఠ। మాప్య భవానీహత। మా స్మ భవానీక్షత।
బభ్వమ్-విభువం, మధ్యో-సుధియో।
తన్వం-తనువం త్ర్యంబకం త్రియంబకం।
వితస్విరే (తని) పప్తిమ (పతి) వితే నిరే
సగ్ధిః (సమాన అద-తి) బభ్యామ్ (భస్-లోటి) హేర్ధిః- శ్రుధీ - శ్రుణు। శ్రుణుధీ। పూర్ధి (పృ) కృధి (కురు) అపావృధి-అపావృణు।
రారంధి-(రమేః వ్యాయయేన్ ప్రైవదమ్)
ప్రయంధి। యుయోధి।
త్మనా దేవేషు-ఆత్మనా।
ంజిష్టం జిఋష్టమ్।
భవే-ఋవ్యమ్-ఋతౌ భవమ్। వాస్త్వం-వాస్తవమ్ మాధ్వీ-మధుభః।
హిరణ్యయేన-హిరణ్మయేన।
దుదుహే-దుహాతే।
అతో భిసఐ స బహులం ఛందసి దేవేభిః-దేవైః।
సులుక్ పన్థాః-పన్థాతః
మజవః సంతు వంథాః। వరమే వ్యోమన్-వ్యోయని పూర్తపవర్ణ ధీతీ-ధిత్యా। మతీ-వత్యా। సుష్ఠృతీ-సుష్ఠృత్యా। ధురి-దక్షిణాయాః-దక్షిణాయాం। తక్షశి-తక్షంతి।
ఆర్ద్రేన చర్మన్-చర్మణి। యత్సున్వీత-యస్మిన్ సున్వీత। సులుక్।
ఉభా-ఉభౌ యంతారౌ।
బ్రాహ్మణాద్ నిందామి-తాన్ బ్రాహ్మణాన్ యుష్మే వాజబంధవః-యూయం అస్మే ఇంద్రాబృహస్పతీ-వయమ్।

ఉఖియా–ఉరుణా, ధృష్ణుయ–ధృష్ణునా. నాభా పృథివ్యాం–నాభౌ। సాధుయా సాధు। వసంతా–వసంతే। సుక్షేత్రియా సుక్షేత్రిణా। ప్రబాహవా–బాహునా। స్వప్నయా–స్వప్నేష। నావయా–నావా।
వధీం–అవధిషమ్।

తలోపః— దేవా అదుహ–అదుహత। దుహీయ విరయాం పయో అఘ్న్యే యమ్. దగ్ధా దక్షిత శయే–శేతే.
ధ్వమః ధ్వాత్ భవతి–వారయధ్వాత్ - వార యధ్వమ్.
తస్య తాత్ భవతి–కృణుతాత్–కృణుత.
ఖనతాత్–ఖనత. సూర్యం చక్షుః గమయతాత్–గమయత.
యజధ్వైనం ప్రియమేధాః–యజధ్వమేనమ్.
తస్య స్థానే తప్ తనప్ తన థన ఇవి ఆదేశములగును. తప్ శృణోత గ్రావాణః–శృణుత. సునోత–సునుత। తనప్ సంవరత్రా దధాతన–ధత్త। తన–జుజుష్టన–జుషత.
యన–యదిష్టన–యదిచ్ఛత.
మస్ స్థానే మసిః భవతి–యో భరంత ఏవమసి త్వమస్మాకం తవస్యసి–ఇమః స్మః. యజామసి యజామ్
దీపయామసి–దీపయామః

త్వో యక్–దివం సుపర్ణో గత్వాయ–గత్వా. ఇష్టీనం–త్వా–ఇష్టీనం–ఇష్ట్వా. పీత్వీనం–పీత్వా.
స్నాత్వీ–స్నాత్వా, పీత్వీ–పీత్వా.
అవర్ణాంతాదఙ్గాత్ పరస్య జస్సునకు సుక్ వచ్చు.
దేవాసః, బ్రాహ్మణాసః.
శ్రీణామ్–శ్రియామ్, గ్రామణీనామ్ (గ్రమణీ షష్ఠి) గోనామ్–గవాం.
విద్మా హి త్వా గోపతిం శూర గోనామ్.
అనజ్–అస్యభిః–అస్థిభిః.

ఈ– అక్షీ భ్యాం తే నాసికాభ్యాం –అక్షిభ్యామ్ నుమ్–కీదృశంద్రః.
ఋకారాంతధాతోరుకారః–మిత్రావరుణౌ తతురిః. జగురిః పప్రురిః.
హరికి హు అగును. నిష్టయందు–అహుతమసి హవిర్ధానామ్.
అపరిహుతాః సనుయామ వాజమ్.

హరితః—మావః సోమో హరితః-హృతః.

గ్రసితస్కభిత స్తభిత ఉత్తభిత చత్త వికస్త గ్రస్త స్కబ్ధ స్తబ్ధ ఉత్తబ్ధ చతిత వికసిత విశస్తృ శస్తృ శాస్తృ తరుతృ తరూతృ వరుతృ విశసితా శంసితా శాసితా తరితా తరీతా వరితా వరూతృ వరూత్రీ ఉజ్జ్వలితి క్షరితి వమితి అమితి. లోకే గస్త స్తబ్ధే త్యాదయః. లోకేతు వరీతా వరితా ఉజ్జ్వలతి క్షరతి వమతి అమతి బభూథ తతన్థ జగృంభా వవర్థ ఇతి। లోకే బభూవిథ ఆతేనిథ జగృహిమ్ వవరిథ సనిరస సనివాసమ్—సేనివాంసమ్

ధోలోపో లేటి వా- దాధ్యా క్రియాసు దదద్రిత్నాని దాశుషే।

సోమో దదత్ గంధర్వాయ। దధాత్ దదాత్।

ప్రమిణంతి—ప్రమీణంతి।

ఆః= ఆసీత్। అప ఎవేదం సలిలం సర్వ మాః।

సిచః లోపః—గోభిరక్షా। అధా శతక్రత్వో యూయః=శతక్రతవః। పశ్వే=పశవే

అనుషక్ జుజోషత్।

మిత్రయుః=మిత్రీయాన్। జనీయంతో ఉన్వగవః=జనమిచ్ఛంతః।

దురస్యుః=దృష్టియతి ద్రవిణస్యుః=ద్రవిణీయతి వృషణ్యతి=వృషీయతి రిషణ్యతి=రిష్టీయతి।

క్యచ్— అశ్వయంతః మఘవన్ అశ్వీయన్ మాత్వా వృకా అఘాయవో విదన్ అధీమంతః।

దేవాయంతః=దేవీయాంస్నః సుమ్నాయంతః=సుమ్నీయంతః కవ్యంతః= కవయంతః। అధ్వర్యంతః అధ్వయు=అధ్వరయంతః పృతన్యంతః పృతన్యం= పృతనాయంతః।

హిత్వా—హిత్వా।

సుధితం—సుహితం। వసుధితం=వసుహితం।

నేమధితా=నేమహితా। ధిష్వ=ధత్స్వ।

ధిషీయ=ధాసీయ।

మాద్భిః=మాస్సైః స్వవద్భిః సు అవః=స్వవసః తైః

స్వం తవః యేషాం తైః=స్వవద్భిః సముషద్భిరజాయుధాః కరిష్యత్యతే (చుత్వం న) దాధర్తి దర్ధర్షి బోభూతు తేతికే అలర్షి ఇయర్తి ఆటిశివే ధారయతేః లొచ్. బోభవీతి తిజేర్యఙ్లుక్

ఆపనీపణత్ పంసజనిఙ్యదత్ కరి కృత్ ఆ-ఘణతేః యఙ్ లుక్ నీశ్చ. వ్యం దతేః యఙ్లుక్ కరోతేః యఙ్లుక్ ఏకం కనిక్రదత్ భరిభ్రత్ దవిధ్వతః దవిద్యుతత్ క్రందతేః బమ్రేః ధ్వరతేః ద్యుతేః తరిత్రతః సరిస్పృపతం వరీవృజత్ మర్మృజ్య ఆ-గమే ఆగనీగంతి సరతేః స్పృపతే వృజేః మృజే ర్లిటి

ససూవ=సుషువే।

వివష్టి=వశేః రూపమ్।

పాదపూరణే ద్వే భవతః—ప్ర సమ్ ఉప ఉత్-

ప్రప్రాయమగ్నిః। సంసమిద్యావసే। ఉపోప యే పరామృశ కి నోదుదు హర్షసే।

ఇ ర అలాత్ మతుపో మస్య వః భవతి।

హరివతే హర్యశ్వాయ గిర్వాన్।

అన్నాంతాత్ మత్పుషో వః। అక్షణ్వంతః కర్ణవంతః।

అప్స్యప్వంత యదనస్థాః।

నాంతాత్ వరస్య ఘస్య నుట్। సుపథింతరః।

తుట్-భూరిదావత్తరః।

ఈత్-రథీతరః। రథీతమం రథీనామ్।

వసత్తమం జసా=అసన్నమ్। నిషత్తమస్య చరతః-నిషన్నమ్। అనుత్తమ్ (నపూర్వస్య ఉందేః) ప్రతూర్తమ్ (త్వరతేః) సూర్తమ్ (సుఇత్యస్య) గూర్తమ్ (గురీ)

రుః రేఫో వా అమ్న ఏవ అన్వరేవ। అవరేవ।

రేఫః- భువ ఇతి భువరితి।

టేః ఓమ్— అసాం రేతాంసి జింతతో౽ మ్।

ప్లుతస్యోత్తరార్ధస్య ఇ ఉ అగును.

అగ్నిభూత ద కరోషి పటా ఉ।

గృహా ఇ। అగ్నా ఇ।

ద ఉ ఏతయోః య వ అగును.

ఉదా— అగ్నా౩ి యాశా। పటా౩ి వాశా। అగ్నా౩ి యింద్రం పటా౩ి వుదకమ్। మంత్వత్వస్య వస్వంతస్య చ రుః। ఇంద్ర మరుత్వ-ఇహ పాహి సోమమ్ హరివో మే దినం త్వా।

దాశ్వాన్ సాహ్వాన్ మీఢ్వాన్। ప్రాతరిత్వః।

అమ్— దేవాం=దేవాన్। మహాం=(మహాన్) ఇంద్రో య ఓజసా।
స్వతవాః పాయురగ్నే। స్వతవాన్।
సత్వే— ఋతస్కవిః। విశ్వతస్పృథుః। అపస్కః వస్యసస్కరత్। శసస్కరతి।
ఉరుణస్కృధి నస్కృతం।
పంచమీవిసర్గస్య సః— దివస్పరి। దివస్పాతు।
షష్ఠికి పతి పుత్ర పృష్ఠ పార పద పయస్పోషేషు పరమైన స వచ్చును.
ఉదా— వాయస్పతిం। దివస్పుత్రాయ। దివస్పృష్ఠం తమ సస్పారమస్య।
ఇళస్పదే। దివస్పయో రాయస్పోషమ్. ఇడాయాస్పుత్రః ఇళయాస్పదే ని
ష్టప్తం నిష్టప్తా. నిస్తపతి. (మానః పునః తపతి)
పాదమధ్యను షత్వము తకారాదులుపరమైనచో
యుష్మద్‌కు త్వం త్వాతే తవ ఆదేశములును
త్రిభిష్ట్వం దేవ సవితః। తేభిష్ట్వా అభిష్టి। సధిష్టవ.
అర్చిష్ట్వమ్. అగ్నిష్టే. అర్చి భిఃత్వమ్
నృభిష్టుతస్య. గోష్టోమమ్. నృభిః స్తుతస్య గోఃస్తోమమ్
దివిష్టః=దివిష్ఠః. యువం హి స్థః.
షత్వం ఊర్ధ ఊషుణః. అభీషు ణః.
గోషా (సనోతేః) ఇందో నృషా అసి.
పృతనా షాహమ్ (సహతేః) ఋతాషాహం.
అభ్యష్టౌత్=అభ్యస్తౌత్.
ణత్వం— నృమణాః పితృయాణః.
అగ్నే రక్షా ణః. శిక్షా ణో అస్మిన్.
ఉరు ణస్కృధి. అభీషు ణః మోషు ణః.

షకారాగమము

పరి—కృణ్వన్=పరిష్కృణ్వన్

రేఫాగమము

వన—సదమ్=వనర్షదమ్

సకారాగమము

అపస్కృతోషసమ్

హ్రస్వము

ఇంద్రావరుణా నూ=ఇంద్రావరుణనూ
ధృతవ్రతా-మిత్రావరుణ=ధృతవ్రత మిత్రావరుణ
మిత్రా-వయమ్=మిత్రవయమ్
అసురా-యా-అసుర యా
దేవా-నిష్కృతమ్-దేవ నిష్కృతమ్
చక్షుర్వరుణా-సుప్రతీకమ్-చక్షుర్వరుణ సుప్రతీకమ్.

* లౌకిక శబ్దములకు అమరుడు మొదలగు వారు నిఘంటువులు శ్లోకరూపముగా వ్రాసిరి. అవి పర్యాయ పదనిఘంటువులు. వైదిక శబ్దములకు గద్యములో యాస్క మహర్షి పర్యాయపద నిఘంటువు వ్రాసెను. అది శ్లోకరూపముగా కంఠస్థము చేయుటకు వీలుగా నుండునను ఆశయముతో ఆయాస్క నిఘంటువేనా చే శ్లోకరూపముగాను చివర అకారాది క్రమముగా అర్థసహితముగాను వ్రాయబడినది.

—గణపతి వైదిక నిఘంటువు—

1 గౌర్గ్మా జ్మాక్ష్మా క్షమాక్షోణీ, ఉర్వీ పృథ్వీమహీ క్షితిః
నిరృతిః పూషాఽదితీళే రిపోఽవ నిశ్చ భూమి భూః
గోత్రా గాతుః క్ష్మాధరాయాః నామాని త్వేక వింశతిః
హేమచంద్ర మయోరుక్మం హిరణ్యం పేశకాంచనే 2
కృశనంకనకం లోహం, భర్మ ద్రత్రామృతే మరుత్
జాతరూప మిత్రి ప్రోక్తాః స్వర్ణాఖ్యాః పంచకం దశ 3
అంతరిక్షం వియద్వ్యోమ, బర్హి ర్ధ న్వా ధ్వ2 రాంబరే
ఆకాశ మాపః పృథివీ, స్వయంభూరపి పుష్కరం 4
సగరో భూః సముద్రాద్వే వ్యోమనామానిషోడశ

---

1 దూరం అస్యాంగచ్ఛతీతి. గౌః-భూ, గ్మాం-గమనాదస్యాః. జ్మా-జమనాత్ గమనాత్ అస్యాం.

2 అంబుమత్—అంబరం సర్వతో వియుతామితి వియత్. అవతి భూతా నీతి వ్యోమ. అంతరాక్షాంతం అంతరిక్షం సముద్రేణ సందిహ్యతి ఇతి సముద్రఃవ్యోమ, సముద్ద్రవంతి అస్మాదాపః, సమభిద్రవంతి ఏన మాపః సమ్మోదంతేఽస్మిన్ భూతాని, సముదకోభవతాతివా సమున త్తీతివా

ఋషి; మంత్ర దర్శనాన్ పురోహిత్ పురః ఏనందధతి బృహత్యాః వాచః పతిః బృహస్పతి శంతనౌ అస్తీతి శంతను (శంతనోతివా)

3 స్వఃపృశ్నిర్నాకగా వౌచ, నభోఽపిష్టప రవేర్దివః
సామాన్యాని షడేతాని, నామానికథితానివై 4

5 ఖేదయః కిరణాగావః, రశ్మయోఽభీశవో వనం
గభస్తయోదీధితయో మయూఖాస్త్రా మరీచయః 5
వసవః సుపర్ణాస్సాధ్యాః సప్త ఋషయఇత్యపి
పంచ నామాన్యుక్తా, శ్యాస్త్రైః కాంతిర్హ్యయస్యచ 6

6 ఆతా ఆశో(ఆ-ఉ)వరా అష్టాః కాష్ఠాః కకుభ ఇత్యపి
హరితఇతినామాని కథితాన్యష్ట వై దిశాం

దేవాపి, ఆర్ష్టి షేణుడైన శంతనుడు ఇద్దరు కురువంశ జాతులు. చిన్నవాడైన శంతనువు తన్ను రాజ్యమందభిషేకము చేసికొనెను. దేవాపి తపస్సు చేసికొనెను శంతను రాజ్యములో వర్షదేవుడు 12 ఏండ్లు కురియలేదు. అపుడు నీవు అధర్మముచేసితివని బ్రాహ్మణులు అనిరి. నీవు దేవాపిని అభిషేకింపక నిన్ను అభిషేకించుకొంటివి కనుక వర్ష దేవుడు కురియలేదు అనిచెప్పిరి అపుడు దేవాపిని శంతనుడు అభిషేకము చేసెను వానితో పురోహితుడనెను నేను నీకు పురోహితునిగా నుండి యాగము చేయించెదను అని ఆపురోహితుని వర్షకామక సూక్తముచే స్తుతింపగా వర్షముకురిసెను.

1 ఆదిత్యః రసాన్ ఆదత్తే భాసతి జ్యోతిషావా ఆదితే పుత్రఇతివా నేతారసానాం-వాక ప్రాశ్నుత ఏవం వర్ణపృశ్నిరాదితో భవతి ఇతినైరుక్తాఃసంప్రష్టారసాన్ గౌరాదిత్యః గమయతి రసాన్, ఆవిష్టోరసాన్ విష్టపః ద్యౌరావిష్టా జ్యోతిర్భిః పుణ్యకృద్భిశ్చ। నభః నేతా భాసాం

దిశతేర్దిక్ కాష్ఠా-క్రాంత్వాస్థితా ఆదిత్యోపి కాష్ఠా. సందర్భ వశాత్ ఇంద్ర శత్రుపదం వ్యాఖ్యాస్యతియాస్కః ఇంద్ర శత్రుః-ఇం దః. అస్యవ శమయితా శాతయితావా వృత్రోమేఘ ఇతినైరుక్తాః త్వాష్ట్రోఽసుర ఇతి ఐతిహాసికాః అపాంచ జ్యోతిషశ్చ మిశ్రీభావ కర్మణో వర్ష కర్మ జాయతే తత్రోప మార్థేన యుద్ధవర్ణా భవంతి, అహి(మేఘ)వత్తు మంత్రవర్ణా బ్రాహ్మణవాదాశ్చ వివృద్ధ్యా శరీరస్య స్రోతాంసి నివారయాంచకార తస్మిన్ హతే ప్రస్యందిరే ఆపః వృత్రో వృణోతే ర్వా వర్తతేర్వా వర్ధ తేర్వా యదవృణోత్ వృత్రస్య వృత్రత్వమితిజ్ఞాయతే. యదవర్త(ర్ధ)త తత్ వృత్రత్వమితి విజ్ఞాయతే

శ్యావీ క్షపాఽక్తుః శర్వరీ ఊర్మ్యా రమ్యాతమోరజః
యమ్యా నమ్యా పయస్వతీ దోషా నక్తాతమస్వతీ 7
ఘృతాచీ శిరి, ణా సిక్నీ మోకీ శోకీ పయో హిమా
ఊధో వస్వీతి నామాని, నిశాయా స్త్రిణి వింశతిః

సుమ్నావరీ విభావరీ, సూనరీ వాజినీ వతీ
చిత్రా మఘాఽరుషీ శ్వేత్యా. సూనృతా సూనృతావతీ 8
ఓదతీ సూనృతావరీ, ద్యోతనాపిచ వాజినీ
భాస్వత్యహునార్జునీ ఉషానామాని షోడశ.
వస్తోర్ద్యార్వాసరం భానుః ఘంసో ఘర్మో దినం ఘృణః
దివే దివే, స్వసరాణిః ద్యవిద్యవి దివేతితు 10
ద్వాదశైతాని నామాని. దినస్య భవంతిహి

అద్రిర్గ్రావా బలో గోత్రః పురుభోజాశ్చ పర్వతః
బలిశానో గిరిరశ్నః అశ్మా వరాహ శంబరాః 11
చరుత్వరాహ ఫలిగా ఉపరోరౌహి, ణోపరాః
రైవతోపల చమసా అహిరభ్రం వలాహకః 12
ఓదనో దృతి మేఘాశ్చ, వృత్రః కోశాసురౌపునః
త్రింశదేతాని నామాని మేఘస్య భవంతిహి 13

శ్లో ఇళా శ్లోకో పవిర్గౌరీ, ధారా మంద్రాచ భారతీ
గాంధర్వీ గౌశ్చ గంభీరా, మంద్రాజననీ చ బేకురా
మేనా ధమని రిత్యపి వాశీవాణీ సరస్వతా
వాణీచీ, బాణ ధిషణా, నాళీధేనాశచీ స్వరః

వివ:- రాత్రిః-ప్రరమయతి భూతాని, నక్తంచా రీణి ఉతరమయతి ఇతరాణి ధ్రువీకరోతి, రాతేర్వాదాన కర్మణః ప్రదీయంతేఽ అస్య అవశ్యాయాః శావ వర్గా శ్రావీ. క్షిణాన్ప్రాణినః పాతీతిక్షపా. శరణం ప్రియతే శర్వరీ
వివ:- ఉచ్ఛతీతి వివాసయతీతి వా ఉషా 9
వివ:- ఉపా హరంత్యస్మిన్ కర్మాణి ఇతి అహః
వివ:- మేహతీతి మేఘః, ఉపరః ఉపలః ద్వ్యా పర్వతనామ సాధారణౌ, ఉపర మంతేఽస్మి న్నభ్రాణి ఉపరతా అప ఇతివా

మేళిః సూర్యా సరః శబ్దః నిషిత్స్వాహాచ గీర్గణః
ఉపబ్ది ర్వ్యగ్రురదితిః మాయుః కాకుత్ కళావిపా
జిహ్వా ఘోషః సువర్ణీచ, హోత్రాగాథాచ వాశ్చ ఋక్
గ్నా మ గ్నా నార్మహీ వతీ, రనుష్టుప్ వల్గురక్షరం
గల్దా ధేనుశ్చ వంచాసత్, వాజ్నామాని స ప్తచ
అర్ణః క్షోదో న భః క్షద్మ, కబందాం బలివనే ఘృతం
సలిలం వార్మధు క్షీరం, పురీషం పిప్పలం విషం
రేతో, జన్మ, సలిలంచ, తుగ్ర్యా ఋాబృకం క శః
సుక్షేమ బుర్బురం జామి ద్వస్మ వ్మత్ ధరుణం సిరా
అరవిందం చాయుధాని, క్షపోఽహి స్త్రృపి రక్షర
స్రోతో భేషజ ముదకం, రసం పయః సరః సహ
ఓజః క్షత్రం చభువనం మహశ్చవః సుఖంశుప
ఆపయాః యాదురన్నంచ భవిష్యదవ్యోమ గం
మహ, దాపశ్చ సర్ణీకం, స్వృతీకంచ మహోయశః
పతీన, మీం గహనంచ యోనిః సద్మఋతం హవిః
ఋతస్య యోనిస్సద్యం సత్యం సద్రయి రక్షితం
నీరం పూర్ణం పవిత్రంచ సర్వబర్హిస్స్వధాఽమృతం
నామ సర్పి ర్వపుష్కర్గాఅప ఇందుశ్చ హేమచ
స్వ స్త్రోయశ్చ కృపీటంచ శుక్రమభ్వ ఇదంజలం
అంబు సూయంజలంభువి వైదికతేజోవారి పందితైః
ఏకశతం చ నామాని ప్రోక్తానిహి జలస్యతు

సిరా అవన యోయుహ్వ్యః ఖాఃస్రోత్యశ్చాసి వక్షణాః
ఏన్యో రుజానాధునయః, ఖాదోఽర్ణాఃసింధురోహితాః
వధ్వోఽగ్రువ ఐరావత్యః సరితో నభన్వ న్రసుతాః
వర్య ఉర్వః వయస్వత్య అర్ణాః కుల్యాశ్చ మాతరః
హిరణ్యవర్ణా వధ్యశ్చ ఖాస్వత్యో నద్య ఏవచ
తరస్వత్యః సరస్వత్యః ఊర్జస్వత్యాఽజరా అపి
రోధస్వత్యశ్చ పార్వత్యః స్రవంత్యశ్చ పునః పునః
రోధచక్రాశ్చ హరితః స ప్త త్రింశత్ నదీ గణం
వి వ ఆరణశీలం అర్ణః క్షి వ మున త్తీతిక్షోదః క్షిప్రమన్నం కరోతి క్షౌ
ఉన త్తీతి ఉదుకం

వివ : బహుళ మాసాం నైఘంటుకం వృత్తమాశ్చర్యమివ ప్రాధాన్యేన తత్రేతి హాసమా చక్షతే.

విశ్వామిత్ర ఋషిః పైజవజవస్య సుగాస్ నామకస్య పురోహితో బభూవ సుదాః కళ్యాణ దాన ఇతి వ్యుత్పన్నం నామ, స వి త్తంగృహీత్వా విపాట్ శుతుద్రోః సంగమమా జగామ అనుయయు రితరే స విశ్వామిత్రో నదీస్తుష్టావ గాథా భవత ఇతి. అన్వష్యే నంతర్యే ఇతిసూత్రే మహాభాష్యే విశ్వామిత్ర స్తవ స్తేపే తదా సః తస్య పితా ఋర్షాజాతః తతః రాజస్సు రాజర్షివదం వేదీ ఇతి పురాణేషు శ్రూయతే.

అత్యారో్వ పతంగశ్చ దధిక్రా ప త్రి రేతశః
వాజీ వహ్నిః దధిక్రావా ఏతగ్వా పైద్వ ఇత్యపి 30
దౌర్గహ ఔచ్చైశ్శ్రవసః తార్క్ష్య ఆశుర్బ్నరో హయః
బ్రధ్నో మాంశ్చత్వఽశ్యేనాసౌ సువర్ణా వ్యధయా రుషాః 31
హంసాసా శ్వాచహర్యాణాం వింశతిష్టట్ హయాభిధాః
అవ్యధయః శ్యేనాసః సుపర్ణాః పతంగా నరః హ్యార్యాణాం 32
హంసాపః అశ్వాః ఇవి నిత్య బహువచనములు

హరీంద్రస్య రోహితోగ్నేః, హరితశ్చ వివస్వతః 33
రాసభా వశ్వినో, ఽజాస్తు పూష్ణో, భవంతి వాహతా
పృషత్యో మరుతాం, చాపి, అరుణ్యోగావ ఉ (ఉ—ఉ) షప 34
స వితుః శ్యావా భవంతి, విశ్వరూపా బృహస్పతే
వాయో ర్నియుతో భవంతి వాహవాని చోదితాః 35

హరా—ఇంద్రస్య—హరీంద్రస్య (పంధితార్థకు)
ఇంద్రాదీనాం హరీ ఇత్యాదీని వాహనాని 36
భ్రాజతే భ్రాశతే చాపి, దీదయతి శోచతి
మందతే భంతతే తథా రోచతే ద్యోతతే భువి 37
జ్యోతతే ద్యుమత్ జ్వలతి, కర్మాణ్యేకాదశోదితాః
జమత్ చ కల్మలీకినం, శృంగాణి జంజణాభవన్ 38

అర్చిః శోచి స్తవ స్తేజో, హరశ్చమల్మలాభవన్
ఘృణీ రిత్యేకా దశతు, జ్వలనస్యహి వాచకాః 39

ఇతి

ప్రథమోఽధ్యాయః

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

అపోదంసో వ్రతం వేషః, అప్నో వేపశ్చ కర్వరం
విష్ట్వీ క ర్తవ్యంక్రతుః శక్మ, కరాంసికరణం శమీ 40
కరణాని కరంతీచ, కర్క్రచ్చాపి క ర్తవై
క ర్తోః చక్రత శచీకృత్వీ, శ క్తిః శిల్పంచ ధీః శమీ 41
షడ్వింశతిః కర్మణామా, న్యేతాన్యు క్తాని సూరిభిః

తుకతోకం తనయస్తోక్మ, తక్మశేషొతు జా గయౌ 42
అప్నోఽపర్యంయయహుః సూనుః బీజంచాపి నపాత్ప్రజా
ఏతాన్యు క్తాని పంచద, శాపత్య వాచకానివై 43
నరో ధవా మనుష్యాశ్చ, జంతవః క్షితయో విశః
మర్యామర్త్యా నహుషశ్చ, చర్షణ్యో హరయోఽనవః 44
కష్టయప్తుర్వశా మర్తాః, వ్రాతాశ్చ తస్థుష శ్చ వై
ఆయవో ద్రుహ్యవశ్చాపి, దివస్వంతశ్చ పూరవః 45
పంచజనాశ్చ యదవో, జగతః పృతనా అపి
ఏతాన్యు క్తాని మన్యుణాం, నామాని పంచవింశతిః. 46

ఆయతీచ చ్యవానాచ, అభీశూ చ విసంగృసౌ
అప్నవానా గభ స్తీచ, కరస్నౌచాపి శృక్వరీ 47
క్షిప స్తీ భురిజౌ బాహూ, భరితేత్రి ద్వాదశా భుజాః
అగ్రువశ్చ విశః శర్యాః, అణ్వ్యశ్చరశనాః క్షిపః 48
అథర్యోధీతయః కక్ష్యాః, స్వసారోహరితో విపః
జామయ శ్చావనయశ్చ, యో క్త్రాణీచ సనాభయః 49

యోజనాని ధురః శాఖాః, అభీశవో గభ_స్తయః
ధీ దితయో ద్వావింశతిః, అఖ్యా అంగుళి వాచకాః 50
ఉశ్మసివశ్మి వేనతి, వేతి వేపతి వాంఛతి
వష్టివనోతి జుషతే, ఉశిక్ కనతి హర్యతి 51
ఆచకే మన్యతే ఛంత్సత్, చకమావశ్చ చాకనత్
కానిషది త్యష్టాదశ, కాంతికర్మాణి ఏవహి 52

అంధోవాజః పయః పృక్షః, ప్రయః పితుర్వయస్సినం
అనః క్షుచ ధాసి రిరా, ఇళేషమూర్క్ రసః స్వధా 53
అర్కోనేమః సూనృతాచ, ఆయుః క్షద్మ ససం నమః
వర్చః బ్రహ్మచ కీలాల మష్టావింశతిధా, యశః 54

అవయతి చ వేవేష్టి, అవిష్యన్వేతి బప్సతి
భవతిబబ్ధాం బసధః, భభ_స్తి హ్వారతీతిచ 55
అ_త్తి నామాని సూరిభి, ర_క్తాని దశవై_దికే
ఓజః పాజః శవ_స్త్వక్షః, బాధః శర్ధవ_స్తర_స్తవః 56
నృమ్ణం శుష్మంచ తవిషి, శుషం శూషం సహోయహః
దక్షో వీళు నదశ్చ్యౌనం, వృజనం వృక్ర్వచ మజ్మనా 57
స్యందాసో దవిణంచాపి, వర్గః పౌంస్యాని ధర్ణసిః
శంబరం బలనామాని, అష్టావింశతి సూచిరే 58
మఘం రేక్ణశ్చరిక్థంచ, వేదో వరివ ఇంద్రియం
శ్వాత్రం రత్నం రయిః క్షత్రం, మీహ్ళంద్రుమ్నం భగోగయః 59
రాయో రాధో భోజనం చ, నృమ్ణం బంధు_ర్త వౌ వసు
మేధా ద్రవిణం బ్రహ్మ, వృత్రం వృతం యశః శ్రమః 60
ఇత్యష్టా వింశతి నామాని, ధనం ప్రవదంతివై
అఘ్న్యా ఉస్రా ఉస్రియాచ, అదితిశ్చా వ్యహీమహీ 61
జగతీశక్వరీ చేళే, గోనామానిహవై దశ
రేళతే చ హేళతేచ, హ్ణీయతేచ భామతే 62

క్రీడాతి చ వసుష్యతి, ఘోషతిచాపి దాధతి
కంపతే భోజతే చైవ, క్రుధ్యతి కర్మకా దశ

హేళోహరో హృణీర్భామః, త్యజ ఏషోహ్వారో వ్యధిః
జూర్ణి ర్మన్యు_స్త పుషిచ, ఏకాదశ క్రుధాభిధాః

అయతే చద_ర్తతేచ, లోటతేమార్ష్టిలోఠతే
స్యందతేగాతి కసతి, ఈ_ర్తేస్యమతి సర్పతి

_స్త్రవతి శ్చ్యోతతిచాపి, ధ్వంసతి ప్రంసతేఽవతి
భరణ్యతి కాలయతి, పేలయతిచ వేనతి
శవతిచ కంటతిచ పిస్యతి ప్రవతేఽతతి
భిస్యతిచ మిస్యతిచ, చ్యవతే కవతేర్దతి
గవతేనవతే వాతి క్షోదతి చాపినక్షతి
ప క్షతి మ్రక్షతి హంతి, సచతి బుచ్ఛతీషతి
తరీయతి చ చతతి, ఆయుక్షితి చ పశ్చతి
త్సరతి చాపి రంహతి, యతతే భ్రమ తీవ్యతి

ధ్రజతి రజతి స్నాతి, అజతి పస్పృతేఽయోధుః
క్షియతి ధమతి హంతాత్, ఏతి మినాతి ఋణ్వతి

ఋణాతి స్వతియాతి, సిస_క్తిగాతి రేజతి
పిపిష్టి యోపిష్టిద్రాతి, రిణాతి తియయతేఽనితి
దధ్యతి దళ్ళతీ త్తే, యాంధ్యతి ధన్వ(ఈ)తీషతీ
ఆయసతి చాపార్యతి, తకతి చైవ దీయతి

ఫణతి హ్యసతి య_త్రి, హవ్యతి మర్ధ(ఈ)తీషతే
హాయతి శ్రయతి ధ్రాతి, వస్పృతే నపతే ధ్రతి

శ్వాత్ర త్యగసీ గంతి, జంగలతి చాపి జిన్వతి
జసతి గమ త్యేజతి, రఘర్యతి చ జేహతి

ధ్రయతి వహతి చైత, షకతి చైవ క్షంపతి
ధ్రూళతి జమం వేత్తి, వంచతి షవతేఽహచ

అగన్ జగాతి సేధతి, జగాయాత్ పతత్రీహచ
ద్రమతి ద్రనతి చాపి ద్వావింశ శతం గతా 76
ఓషం భంక్షు ద్రవత్ జీరాః, జూర్ణిః ఘూర్ణాః ను ఆశుచ
శృఘనాస స్తృషు శీభం, తూయం తూర్ణి ర్హి చాజిరం 77
భరణ్యు స్తూతుజిః ప్రాంశుః, తుతుజానః ద్యుగత్ శు, చ
శుచీవిత్, తుజ్యమావా షః, అద్రా స్త్రాజత్ ద్యుగత్ తథా 78
వాతరంహా షడ్వింశతిః క్షిప్రనామాని వైదికే
ఆసాత్ తళి దంబరంచ, అస్త మీకే చ తుర్వశే 79
ఆకే ఉపాకే అర్వాకే, అంతమానాం హి చావమే
ఉపమేత్యంతిక నామా, న్యేకాదశహి వైదికాః 80
వివాక్ విఖాదో నదనుః, ఆక్రందే ఆహలే భర
ఆజౌ అభీకే సమీకే, పృతనాజ్యంచ సంయుగే 81
మమసత్యం నుమథితా, మీహ్ళా సంకాశ్చ సంగధే
సమితిః సమనం పృత్యు, స్పుమత్యు పృతనాః స్పృధః 82
సుమర్యే సుమిధే సంఖే, స్మృమరణేచ సంగమే
నృత్రతూర్యే పృక్షీ ఆజౌ, శూరసాతౌ మృధః ఖతే 83
వాజసాతౌ సమనీకే, ప్రాంస్యే మహాధనే ఖజే
అజ్మ వాజే సద్మ సంయత్, సంవత్ సంగేచ కైరణః 84
నామాని షట్ చత్వారింశత్, సంగ్రామస్య చోదితాః
ఆశ దిన్వతి నక్షతి, అపాన అష్ట చానశే 85
అశత్ నశత్ అశ్నుతే చ ఆక్షాణో వ్యాప్తికా దశ

తళిత్ దభ్నోతి శ్నధతి, అవతరతి ధూర్వతి 86
వృణక్తి వృశ్చతిచైవ, నివర్హయతి కృణ్వతి
కృంతతి చైవశ్వసితి తర్దైవ తాహ్వి చాతిరత్ 87
అర్దయతి నభతేచ, యాతయతి నితోశతే
స్నేహయతి, యాతయతి, అఖండల, మివాతిచ 88
అపతిరతి స్తురతి, ఫులతిప మినోతిచ
నివపంతుచ, నియాత్రః, ద్రుణాతి చ శృణాతిచ 89

రమ్ణాతి చైవశుమ్నాతి, ధమతి తృణేహ్యేచ
త్రయస్త్రింశశ్చాప్యేతాని, వధకర్మాణి వైదికే, 90

దిద్యుత్నేమిర్నమో హేతిః, వజ్రఃకుత్సః పవిఃసృకః
అర్హాస్తిగ్మం కులిశశ్చ,తుజోమేనిశ్చసాయకః 91
స్వధితిః పరశుర్వధో, వృకోఽష్టాదశ వజ్రదాః
ఇరజ్యతిచ పత్యతే, క్షయతి చైవరాజతి 92
ఏతౌ ఐశ్వర్యకర్మాణః కథితా వేదకోవిదైః

అర్యోరాష్ట్రి నియుత్వాన్చ, చత్వారీన ఇనేతిచ 93
ఈశ్వరస్య చ నామాని కథ్యంతే వేదపండితైః

ఇతి ద్వితీయోఽధ్యాయః 94

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

ఉరుతువి, పురుభూరి, శశ్వత విశ్వం పరీణసా 95
శతం సహస్రవ్యానశీ సలిలం కువిదేవచ
బహునామాని ద్వాదశ కథితాని వైబుధైః 96
ఋహ్వన్హ్రస్వః నిఘృష్వశ్చ, ప్రతిష్ఠా కృధుమాయుకౌ
వవ్రణో దభ్రమర్భకః అల్పః క్షుల్లకఇత్యపి 97
ఏకాదశతు హస్వస్య నామానికథితానివై

ఉక్షిత స్తువసోబ్రుధ్నః, తువిషో మహిషో బృహత్ 98
అభ్వోఋబుక్షా ఉక్షాచ, విహాయాశ్చ వవక్షిథ
యహ్వోవివక్షసేచైవ, గభీరోంబణ మాహినా 99
కకుహో రభసో వ్రాధన్, విరప్శి ఋష్వాశ్చ బర్హిషత్
మహదద్భుత బంహిష్ఠో, మహాంతః పంచ వింశతిః 100

గర్తః కృదరోహర్మ్యంచ, పస్త్యాస్తేస్వసరాణిచ
నీళందురోణే దుర్యాశ్చ, యోనిః కృత్తిర్ధిమేగయః 101

వరూథంశరణంవద్మ, ఛాయాచర్ది రమా భదిః
అజ్మశర్మ ద్వావింశతిః, గృహనామాని వైదికే 102

ఇరజ్యతి సు పర్యతి విధమేచ నమస్యతి
దునస్యతిచ ఋధ్నోతి, ఋణద్ధి చైవఋచ్ఛతి 103
వివాసతిచ వపతి, పరిచర్యా భిధా దశ

శింబాతా శాతపం తా చః, స్యమంతకం శతరాపిచ 104
శూషం సగ్యం చ సుదినం, శ్యముయుః శర్మచా శేవృధం
జలాశయం చ వ్యోనంచ, శునశుగ్మే చ భేషజం 105
సమ్నం శేవం శివం కంశం సుఖనామాని వింశతిః

నిర్ణిక్ వవ్రిః వపుర్వర్పః, అప్సః ప్సుః పిష్టమర్జునం 106
అమతిః పేశః కృశనంచ, ప్స రస్త్రా మ స్తథాఽరుషం
శిల్ప మప్నంచ షోడశ, రూపనామాని మేనిరే 107

అనేద్యోఽనేమా అప్రమేమాః, ఉక్థ్య సునీధ ఇత్యపి
అనభిశస్త్రా నవద్యో, పాకశ్చవామ ఏవచ 108
వయునం చేతి ప్రశస్య, నామాన్యుక్తాని వైదశ

కేతః కేతుశ్చేత శ్చిత్తం, అసుః క్రతుశ్చ ధీః శచీ 109
మాయాభిఖ్యా వయున, మేకాదశ ధియోభిధాః

వట్ శ్రత్ సత్రా అద్ధా ఇద్ధా, ఋతంషట్ సత్యవాచకాః 110
చిక్యత్ చాకన దాచక్ష్మ, విచష్టే చ విచర్షణిః
అవచాకశచ్చ చష్టేచ, విశ్వచర్షణి రిత్యపి 111
అష్టౌ పశ్యతి కర్మాణి, కథితా వేద విద్వరైః
హికం నుకం సుక మాకీం, నకిశ్చ, మాకి రాహికం 112
నకి మాకృతం చాపి, నవ సర్వ పదాభిధాః

ఇదమివ, ఇదం యథా, బ్రాహ్మణా వ్రత చారిణః 113

చతురశ్చిద్దదమానాత్, మేషోభ్రాతో భియన్న యః
త్రదూవః – వృక్షస్యను తే–పురుహూత వయా, స్తథా 114
శార ఆ భగం, తద్వర్గః, తద్వదిత్యువ మాభిధాః

గాయత్యర్చతి రేభతి, గూర్ధయతి చ స్తోభతి 115
గృణాతి జరతే యౌతి, హ్వాయతే రౌతి పృచ్ఛతి
నదతి రిహతి నౌతి, ధమతి చ కృపాయతి 116
వనాయతే వల్గూయతి, కృవణ్యతి వనస్యతి
శుశుమానశ్చ మందతే, శంసతి స్తౌతి ఛందతి 117
భనతి చ పణాయతి, మహయతి చ మన్యతౌ
వాజయతి చ వణతే పూజయతి చ వేనతి 118
మంద్రయతే చ సవతి, సపృక్షాశ్చైవ జల్పతి
మదతి చైవ రపతి ఫ్వరతి చైవ వైదికైః 119
చతుశ్చ త్వారింశదేతే, అర్చతికర్మకా మతాః
విప్రో విగ్రో గృత్సో ధీరో, వేనోవేధా ఋభుః క విః 120
కణ్వో నవేదా మనీషి, మంధాతా మనశ్చిద్విపం
విధాతా చ విపశ్చిచ్చ ఆకే నిపో నివస్య వః 121
ఉశి జశ్చైవ కీస్తాసః, అద్ధాతయశ్చవా ఘతః
మతుధాశ్చాపి మతమః, చతుర్వింశతిధా మతాః 122

మేధాతి

రేభోజరితా కారుశ్చ, స్తామ్యః కీరి ర్నదశ్చ గౌః
నాదః సూరిః కృపణ్యశ్చ, రుద్ర శ్ఛందశ్చ ఛందసి 123
స్తుపి త్యుక్తా త్రయోదశ, స్తోత్ర పర్యాయ వాచకాః
యజ్ఞోఽధ్వరశ్చ వేనశ్చ, మేఘోనార్యః ప్రజాపతిః 124
విదధో షర్మస్నవనం, విష్టిర్హోత్రాచ వై మఖః
విష్ణురిందు ర్దేవతాతా, పంచదశేష్టి వాచకాః 125
భారతా వృత్తబర్హిషః వాఘతశ్చ యతస్రుచః
మరుతశ్చదేవయువ, సుబాదో క్షురపశ్చతే 126
ఇత్యష్టౌ ఋత్విజాంనామా, న్యుక్తాని పండితైః రిహ

ఈమహే యామి మిమిడ్ఢి, దద్ధి శగ్ధిచ మన్మహే 127
పూర్ధి మిమీహి మాయతే, రిరీహి యంధిపీ వరత్
ఇషద్యతి చ యంతారః, మనామహే మదేమహి 128
రిరిడ్ఢీతి స ప్తదశ యాచ్ఞా కర్మకా నూచిరే

దాతి పృణక్షి పృణాతి, రాతి దాసతి దాశతి 129
రాసతి చైవ మంహతే, శిక్షతి చైవ తుంజతి
త్యేవళదాన కర్మాణ ఉ క్తాదశ వండితైః 130
పరి[స్ర]వచ పవస్వ, అభ్యర్ష తథాఽఽశిషః
ఇతి చత్వాద్యేదేషణః కర్మాణ ఏవ వైదికే
స్వపితి స స్తీతిచద్వా, స్వపితికర్మాణ ఏవహి 131

కూపః కాతుః క ర్తోవ[వ్ర]ః కౌతః [క్రి]వి శ్చ కేవటః
కశయశ్చ కారురాత్, అవతః సూదశ్చఋశ్యదాత్ 132
ఉత్సశ్చ కశయ ఏతాని, కూపాఖ్యాశ్చ చతుర్దశ
తృపుస్తు క్వారిపూరిఖ్వా. రిక్వాతాయుశ్చ తస్కరః 133
రిహాయా బితర్గు ర్వ్రకః, మలిమ్లుచుశ్చ వైదికా

అవశంసో ముషివాంశ్చ, మరశ్చిచ్చేతి వండితైః 134
స్తేననామాని చో క్తాని చతుర్దశహి సర్వతః

నిణ్యం ముస్వశ్చ సనుతః, [ప్ర]తీచ్య మతీచ్యే హిరున్ 135
పణ్ని ర్ణితాంత, ర్హితశ్చ హితనామాని చైవషట్
ఆకే వరాకే పరాచైః, ఆరేచాపి పరావతః 136
ఏతాని దూరనామాని పంచవై కథితాని హి

పత్నం [ప్ర]దిశః పూర్వ్యం, [ప్ర]వయాశ్చ సనేమిచ 137
ఆహ్వాయేత్యే తాని షట్తు, పురాణ నామవాచకా
ఇదానీ మిదాచ నవ్యంచ, నవం నూత్నంచ నూతనం 138

ఏతాని నవనామాని కథితానిహి పండితైః

అభీకే ప్రపిత్వే దభ్రంచ, తిరస్త్వశ్చ సదభ్రకం 139
ఋక్షాః నేతుః వమీభిశ్చ, కుదర ముప జిహ్వికా
స్తృభి రుర్దరంరంభశ్చ, పినాకం గ్రాశ్చ పేనచ 140
అయా సచతేసిషక్తు, ఏవంశేషశ్చ వైతసః
ఏనాభ్యసతే, రేకతే, ఏతాని పండితై రిహ 141

షడ్వింశతిశ్చైవ దదిశాం ఉత్తర నామకాహివై
స్వధే పురంధీ ధిషణే, రోదసీ నభసీ మహి 142
అంభసీ క్షోణీ పృథ్వీచ, రజసీ సదసీ తథా
సద్మనీ చఘృతవతీ, గభీరే బహుళేఽపిచ 143
ఓణ్యౌచుమ్వౌచ గంభీరే, ఉర్వీపార్శ్వేఽదితీ అహీ
అంతేదూరే హ్యపారేభ, ద్యావా పృథివ్యభిధా ఇహ 144

ఇతి తృతీయోఽధ్యాయః నిఘంటుశ్చ

సమాప్తః

అ కా రా ది

గ ణ ప తి వై దిక ని ఘం టు వు

(యాస్క దుర్గాచార్య దేవరాజయజ్వాదుల వ్యాఖ్యాతలు)

అంగిరసః–అంగిరస్సు గణములు ఋషియు
అంతమానం–దగ్గరగా
అంతరిక్షము–భూమిపై భాగము
అంధః–అన్నము
అంబరం–అంతరిక్షము
అంబరం–దగ్గరగా
అంబసీ–భూమ్యాకాశములు
అంబు–నీరు
అంభ్రుణః–గొప్ప
అంభః–నీరు
అంభసీ–గొప్ప
అంస్త్రం–ధనువు కవచమును
అంహురః అనవగతము?
అంహః పాపం యస్య సః
అకూపారస్య–సముద్రము చివరి గట్టు
అకుత్సిత పూరణునికి
అక్రః–ఆకాశము
అక్తుః–రాత్రి
అక్షరమ్–నీరు
అక్షరమ్–వాక్కు
అక్షాః–పాచికలు
అక్షితమ్–నీరు

అగన్–వెళ్ళుట
అగ్రువః–వేళ్ళు
అగ్నాయీ–అగ్ని భార్య
అగ్నిః–అదితి
అగ్నియా–అదితి
అగ్నిర్ద్రవిణోదా అశ్వో వాయుః
అగ్నిర్వ్యయే–వలె
అగ్రివా–అగ్రిమా
అగ్రువః–నదులు
అఘశంసః చోరుడు
అఘ్న్యా–ఆవు
అచ్ఛ–అభిముఖ్యము
అచ్ఛతి–అర్పించును
అజగన్–వెళ్ళుట
అజయేకపాతూ
అజ్మ–ఇల్లు
అజ్రాః–త్వరగా
అజాః పూష్ణః–సూర్యుని అశ్వములు
అజిరం–సూర్యుని రశ్ములు
అజీగః–అనాగిరత్, అగృహ్ణాత్ అభక్షయద్వా
అజిరాః–నదులు

అజీగః-
అద్యాః-చిన్నవి
అతతి-వెళ్ళుట
అత్యః-గుణము
అతసాః
అధర్యః-
అదర్వా-అధర్యుః
అధర్వాణః
అదితిః-వాక్కు
అదితిః-భూమి
అదితిః-ఆవు పృథివి-
అదితిః-దేవమాతయు
అదితీ-భూమ్యాకాశములు
అద్ధా-సత్యము
అధర్యః-ప్రేళ్ళు
అధర్యుం-గమనవంతం
అద్ధా-సత్యము
అద్ధాతయ-మేధావి
అద్మసత్-అన్నమందున్న
అద్రిః-మేఘము
అధర్యుం-గమనవంతం
అధ్రిగుః-అధిగతః గొనయే ససుః
అధ్వా-అంతరిక్షము
అధ్వరం-అంతరిక్షము
అధ్వరః-యజ్ఞము
అధ్రిగుం-అధికృతః
గౌర్యస్మిన్ మంత్రే

అనభి శస్త్యః-ప్రశస్యము
అనర్వా-స్వతంత్రమైనది
అనర్మరాతిం-అర్మరాతి
అశీ-దాన ఖిన్నః
అజరమ్-త్వరగా
అనవః-మనుష్యులు
అనవాయం-అనవయవం, సకలం
అనవ్రబవః-అనవక్షిప్త వచనః
అనపద్యః-ప్రాశస్త్యము
అనితి-వెళ్ళుట
అనుమతిః-రాక
అనుష్టుప్-వాక్కు
అనేద్యః-ప్రాశస్యము
అనేమా-ప్రాశస్త్యము
అన్నమ్-నీరు
అన్వ్యః-ప్రేళ్ళు
అపః-కర్మ
అపః-నీరు
అపత్యం-సంతానం
అపాన్నపాత్-తనూనపాత్
అపారే అపారే-భూమ్యాకాశములు
అపీచ్యమ్-నిర్ణితాంతర్హితము
అప్నః-కర్మ
అప్నః-రూపము
అప్నవానా-బాహువులు
అప్రతిష్కృతః-అప్రతిహత పూర్వః
అప్రాయువః-అప్రగత మనస్కాః

అప్వా-అపగమయతి సుఖం
ప్రాణాన్వా
అప్యః-అభిఖ్యా
అభిధేతన-అభిధానత
అభీశవః-వేళ్ళు, -రశ్మలు
అభీశూ-బాహూ
అప్సః-రూపము
అభీకె-యుద్ధము
అభిఖ్య-ప్రజ్ఞ
అభీతే-దిశఉత్తరాణి
అభ్యర్ధయజ్వా-అల్పాన్ రసాన్ అభ్యర్ధయన్ మరుద్భ్యఃదదాతిపూషా
అభ్యర్ష-అధ్యేషణ
అభ్రము-మేఘము
అభ్వః-గొప్ప
అభ్వమ్-నీరు
అమతిః-ఆత్మమయీామతిః
అమత్రః-అమతిః, అమితః
అమతిః-రూపము
అమవాన్-సహాయవాన్, రోగవాన్
అమా-ఇల్లు, దగ్గర
అమినః-అమితః
అమీవా-రోగః, హింసితావా
అమూరః-అమూఢః
అమృతమ్-నీరు
అమృతం-బంగారము, అంబరం
అమ్యక్-శత్రూనప్రత్యభి
సంగతాభూతాచ
అయంతాత్-వెళ్ళుట
అయః-బంగారము
అయతే-వెళ్ళుట
అయా-దిశఉత్తరాణి
అయుధః-వెళ్ళుట
అరః-కోపము
అరయహ-మనుష్యలు
అరుణ్యోగావఉషసాం-ఉషస్సు
యొక్క గోవులయొక్క అరుణఛాయ
అరరిందాని-నీరు
అరుద్యతి-సేవించు
అరుషః-గుఱ్ఱము
అరుషతి-వెళ్ళుట
అరుషము-రూపము
అరుషీ-ఉషస్సు
అర్కః-మంత్రం, వృక్షః
అర్కః-అన్నము
అర్కః-వజ్రాయుధము
అర్చిః-జ్వలనమ్
అర్జునమ్-రూపము
అర్ణః-నీరు
అర్ణాః-నదులు
అర్దతి-అర్దయతి
అర్దయతి-వధించు
అరఖకః-పొట్టి
అర్యః-ప్రభువు
అర్జునీ-ఉషస్సు
అర్మ్యం-ఇల్లు

అర్యతి-వెళ్ళుట
అర్వా-గుఱ్ఱము
అలాతృణః-అలంపర్యాప్తం ఆతర్ద
నం హింసాయయ్య మేఘః విశేష్యతే
అల్పః-పొట్టి
అవతః-కూపము
అవతి-వెళ్ళుట
అవచాకశత్-చూచెను
అవతిర్గతి-వధించుము
అవనయః-వేళ్ళు
అవనయః-నదులు
అవనిః=భూమి
అవమే-దగ్గరగా
అవిః=నీరు
అవిష్యన్=తినుచున్నాడు
అవ్యథయః=గుఱ్ఱము
అశుః-ప్రజ్ఞ
అనిక్ని-రాత్రి
అశ్నః-మేఘము
అశ్నుతే-వ్యాపించు
అశ్మా-మేఘము
అశ్రేమా-ప్రశస్యము
అశ్వః-అశ్వము
అశ్వాః-గుఱ్ఱము
అశ్వాజనీ=అశ్వనామా
అజనీ=కశా
అసక్తాం-అప్రాప్తపూర్వాం నక్షత్రా
అపక్రా యావజ్జీవమనపాయినీం
అసశ్చంతీ-అసజ్యమానా

అసత్-వ్యాపించు
సశ్చతిర్గతి కర్మా-ద్యావా పృథివ్యౌ
అసామి-అసమాప్తము
అసిక్నీ-రాత్రి
అసునీతః-అసూన్ నయతీతి
అసురః=మేఘము
అసూతేర్ సూత్రే=ప్రాణవాయువు
ప్రేరితే రజస్సి అంతరిక్షము
అస్కృధోయుః-దీర్ఘాయువు అకృత
దానభవ విశేషము
అస్తమీకే-దగ్గరగా
అస్మే-అస్మదః చతుర్థి
అస్యాః-అస్య
అహనా-ఉషస్సు
అహిః-మేఘము
అహగుప్తాః-అర్ధపురము
అహిః-నీరు
అహీ-ఆవు
అహీ-భూమ్యాకాశములు
అహ్నయా-పురాణము
అహ్రాయాణః-అహ్రయానః
అహ్రాయ-అర్వాగర్థే
అకిం-కృతం, అకం-అకే
అంగనీగంతి-వెళ్ళుట
అంగూషః-స్తోమః
ఆకాశం-అంతరిక్షము
అకృతమ్-అన్ని (చివర ఉంటె)
అకే=దగ్గరగా
అకే-దూరము

ఆకేనిపః=మేధావి
అక్షాణః-వ్యాపించు
అఘృణిః-జ్వలన్నితి క్రోధః
ఆక్రందే-యుద్ధము
అఖండల అగనీగంతి-అఘృణిః
ఆచకే-కాంతించు
ఆచక్ష్మ-చూచెను
అజౌ-యుద్ధము
అజ్మ-యుద్ధము
అఙట్-వ్యాపించు
ఆతాః-దిక్కులు
అతః-రాత్రి
అతిరత్-వధించు
అతీమ్-అన్ని (చివరఉంటె)
అధవః-అగావకః కంపయితా
అనచ్-
అనశే-వ్యాపించు
అనుషక్-అమష క్తం తపతిలగ్నం
అపః-నీరు
అపః-అంతరిక్షము
అప్త్యాః-అప్త్యా ఇంద్రదహ్వారిదేవాః
అవానః-వ్యాపించు
అపాంతమన్యు-అపాదితమన్య పోమ ఇంద్రః
అయతీ-బాహూ
అయతి వెళ్ళుట
అయవః-మనుష్యులు
అయుః-అన్నము
అయుధానీ-నీరు

అరితః-ప్తోమాన్ యజ్ఞంప్రతి గతవాన్
అర్త్ని-గతేజ్యయాఋష్యమాణే సంగచ్ఛేతే హింసా సాదానే
అవయతి-తినుచున్నారు
అవని-భూమి
అవయాః-నీరు
అశాః-దిక్కులు
అశాః అశాభ్యః దిక్కులు
అశీః-అశీస్సు
అశుః-గుఱ్ఱము
అశుశుక్షణిః-అగ్ని అదీపవాయు
అశు-త్వరగా
అషాః-దిక్కులు
అష్ఠ-అధ్యేషణ
అష్ఠాః-దిక్కులు
అసాత్-దగ్గరగా
అస్థ-వ్యాపించు
అహనః-అహంతీతి అహావాః తపస్యం బుద్ధి
అహనసః-వచనవంతః
అహవే-యుద్ధము
అహీకమ్-అన్ని (చివరఉంటె)
ఇందుః-యజ్ఞము
ఇందుః-నీరు
ఇంద్రః-ఇరాం దధత్ ఇంద్రః
ఇంద్రాణీ-ఇంద్రుని భార్య
ఇంద్రియం-ధనము
ఇత్థా-ఇట్లు, సత్యము
ఇదంయుః-కర్మణఇదం సామాన్యతః

ఇదమివ–వలె
ఇదమ్–నీరు
ఇదం–యథా
ఇదా–క్రొత్తది
ఇదానీమ్–క్రొత్తది
ఇధ్మ–సమిధ
ఇనః–ప్రభువు
ఇన్వతి–వెళ్ళుట
ఇరజ్యతి–ఐశ్వర్యము కోరుచున్నాడు
ఇరా–అన్నము
ఇన్వతి–వ్యాపించు
ఇయక్షతి–వెళ్ళుట
ఇరజ్యతి–సేవించు
ఇరావత్యః–నదులు
ఇలః–పృథివీ
ఇలీబిశఃఇ–లా బిలశయః
ఇషమ్–అన్నము
ఇషిరేణ–వారణేన చూడగోరు
ఇష్మిణః–ఏషితారః
హవిషాం స్తుతీనాం గంతారః
ఇష్మః–ఇష్టిః
ఇషు బాణము
ఇషుధి–అంబులుంచునది
ఇళా–భూమి, వాక్కు
ఇ–అన్నము, ఆవు
ఈంహసతి–వెళ్ళుట
ఈర్తే–పశ్యసి
ఈంఖతే–వెళ్ళుట
ఇతి నైఘంటుకే పంచమోధ్యాయః

ఈమ్–నీరు
ఈమహే–యాచన (యాచించుచున్నాము)
ఈయతి–వెళ్ళుట
ఈర్తే–వెళ్ళుట
ఈర్మాంతాసః–సమీరితాః
ఈషతి–ప్రేరితాః
ఉక్షితః–గొప్ప
ఉక్షాః–గొప్ప
ఉత్సః–కూపము
ఉదకమ్–నీరు
ఉపజిహ్వక–దిశ ఉత్తరాది
ఉపబ్ది–వాక్కు
ఉపమే–దగ్గరగా
ఉపరః–మేఘము
ఉపరాః–దిక్కులు
ఉపలః–మేఘము
ఉపల ప్రక్షిణీ–సక్తుకారికా
ఉపసి–ఉపస్థము
ఉపాకే–దగ్గరగా
ఉరాణః–ఉరు కుర్వాణః
ఉరు–ఎక్కువ
ఉర్వ్యః–నదులు
ఉర్మ్యా–రాత్రి
ఉర్వశీ–ఉరుం వశీకరోతి
ఇతి ఉర్వశీ
ఉర్వీ–భూమి
ఉర్వీ–భూమ్యాకాశములు
ఉలూఖలం–రోలు
ఉరుఖలం–ముఖము గలది

ఉల్బం-గర్భస్యాచ్ఛాదనం
ఉశిక్-కాంతించు
ఉస్రియా-అవు
ఉశ్మసి-కాంతి
ఉస్రా-అవు
ఉషాసానక్తా-దీప్తి రాత్రి ఆహుతి
యుక్తా అనక్తి అగ్నిమితి
ఉష్టప్-స్వర్గము
ఉస్రాః-కిరణములు
ఊతిః-రక్షణం
ఊధః-రాత్రి
ఊర్క్-అన్నము
ఊర్జస్వత్యః-నదులు
ఊర్ధ్వమ్-దిశ ఉత్తరాణి
ఋంజతిః-ప్రసాదమాత్మసాత్
కరణం యస్య
ఋక్-వాక్కు
ఋక్షాః-దిశ ఉత్తరాణి
ఋక్మము-బంగారము
ఋగ్ణోతి-సేవించు
ఋచ్ఛతి-వెళ్ళుట
ఋజాన-నదులు
ఋజునీతో, ఋజుః-ఋజుష్టై నది
ఋణద్ధి-సేవించు
ఋణోతి-ఋణ్వతి
ఋతః-గంతా
ఋతం-ప్రజ్ఞ
ఋతమ్-నీరు
ఋతస్యయోనిః-నీరు
ఋద్ధాదరః-మృదూదరః సోమః
ఋదూపే-శత్రూణామర్ధనేవ
ఋధక్-పాతయితారౌ వర్ధయితా
ఋధక్-ఋధ్నోతి వర్ధయతి
ఋచీసమః-ఋక్కుతో సమమైనది
ఋభీసః-పృథ్వీ
ఋభుః-మేధావి
ఋభుక్షాః-గొప్ప
ఋశ్వదాత్-కూపము
ఋష్వః-గొప్ప
ఋహన్-పొట్టి
ఏజతి-వెళ్ళుట
ఏతగః-గుఱ్ఱము
ఏతశః-గుఱ్ఱము
ఏతి-ఈ మేను (ఏనాం)
ఏనాం-పదములు
ఏన్యః-నదులు
ఏమ్యా-రాత్రి
ఏరిరే-ప్రేలితవంతః
ఏహః-కోపము
ఓజః-బలము
ఓజః-నీరు
ఓణ్యా-భూమ్యాకాశములు
ఓదతీ-ఉషస్సు
ఓదనః-మేఘము
ఓమనా-అవనాయ అవనేనవా
ఓమాసః రక్షణ తర్పణార్థక ధాతో
కర్తరి క్విప్ జసిరూపం
కః-సుఖం

కుతంజః-వజ్రాయుధము
కంటతి-వెళ్ళుట
కంవతే-కోపగించుచున్నాడు
కకుభః-దిక్కులు
కకుహః-గొప్ప
కక్ష్యా-వేళ్ళు
కట్టర-కాంతించు
కణ్వః-మేధావి
కతతి-వెళ్ళుట
కత్పయం-కనతిక్ సుఖపయనం మేఘః అభిధేయః
కధర్యతి-వెళ్ళుట
కనకం-సువర్ణము
కనీనకా-కన్యకా
కపనాః-ఘృణాః క్రిమయః
కబంధం-నీరు
కబిః-మేధావి
కరంతీ-కర్మ
కరణాని-కర్మ
కరస్నౌ-బాహూ
కరాంశి-కర్మ
కరుణం-కర్మ
కరూలతీ-పూషా
కర్తః-కూవము
కర్తవై-కర్మ
కర్తోః-కర్మ
కర్త్వం-కర్మ
కర్వరం-కర్మ
కల్మలీకినమ్-జలనమ్
కవతే-వెళ్ళుట
కశః-నీరు
కశా-వాక్కు
కాంచనం-సువర్ణము
కాకుత్-వాక్కు
కాకుదం-మాటిమాటికి శబ్దముచేయు తలుపు
కాటః-కూపము
కాణిషత్-కాంతించు
కాణుకా-ఇంద్రుడు, కాంతము
కాతః-కూవము
కాతుః-కూపము
కనిషత్-కామయమాన
కారుః-స్తోత
కారోతరాత్-కూపము
కాలయతి-వేళ్ళుట
కాశిః-ప్రకాశ్యతేఅతిముష్టి
కాష్ఠాః-దిక్కులు
కాం-తిష్ఠంతీ
క్రాంతాః-కాష్ఠాః
కిః-కర్తవ్యార్థః
కియేధాః-వరబలధారయితా
కిరిః-స్తోత
కీలాలమ్-అన్నము
కీస్తాసః-మేధావి
కుటస్య-కృతస్య
కుణారుం-శబ్దన శీలం, మేఘం
కుత్తిః-ఇల్లు
కుత్సః-వజ్రాయుధము

కురవః-ఋత్విక్కు
కురుత-చేయుడీ
కురుబోజాః-మేఘము
కులిశః-వజ్రం
కులిశః-వజ్రాయుధము
కుల్యాః-నదులు
కువిత్-ఎక్కువ
కృశనము-బంగారము
కుశయః=కూపము
కుహూః=అమావాస్య
కూపః-కూవము
కృంతతి-వధించు
కృక్షః-అన్నము
కృణచ్ఛి-యిచ్చును
కృణ్వతి=విధించు
కృత్వా-కర్మ
కృత్తిః-చర్మ
కృత్తి-కృత్వీ కృదరః కృదరం
కృపణ్యతి-అర్చించును, కృధుః
కృపణ్యుః-స్తోత
కృపీటమ్-నీరు
కృపాయతి-అర్చించును
కృశనము-సువర్ణము
కృశనము-రూపము
కృష్టయః-మనుష్యులు
కేతుః-ప్రజ్ఞ
కేపయః-కపూయ, దుఃఖయ
కేవటః-కూపము
కేశినః-కశ్మియః

కోశః-మేఘము
క్రాణాః-కుర్వాణాః
క్రయాణః-ప్రయాణాభి ముఖాః
క్రివిర్దతీ-శతఘ్ని
క్షత్రమ్-నీరు
క్షత్రం-ధనము
క్షద్మ=నీరు
క్షద్మ-అన్నము
క్షధిః-ఇల్లు
క్షపః-నీరు
క్షపా-రాత్రి
క్షమా-భూమి
క్షయితి-వెళ్ళుట
క్షా-భూమి
క్షితయః-మనుష్యులు
క్షితిః=భూమి
క్షిపః-ప్రేళ్ళు
క్షిపస్తి-బాహూ
క్షీరమ్=నీరు
క్షుంపం-క్షోభయితుంశక్యం అహిచ్ఛత్రకం
క్షు=అన్నము
క్షుంపతి-వెళ్ళుట
క్షల్లకః-పొట్టి
క్షేత్రస్యపతిః
క్షోణస్య-విదసితుః
క్షోణీ-భూమి
క్షోణీ-భూమ్యాకాశములు
క్షోదతి-వెళ్ళుట

క్షోధః–నీరు
క్షౌ–భూమి
క్రతుః–కర్మ
క్రతు–ప్రజ్ఞ
క్రివిః–కూపము
క్రివిర్దతీ
క్రాణాః–పదములు
క్రుదరమ్–దిశఉత్తరాణి
క్రుధరః–ఇల్లు
క్రుధుః–పొట్ట
ఖజే–యుద్ధము
ఖలే–యుద్ధము
ఖా–నదులు
ఖాదో అర్ణాః–నిధులు
ఖేదయః–కిరణములు
గంతి–వెళ్ళుట
గంభరమ్–నీరు
గంభీర–వాక్కు
గంభీరే–భూమ్యాకాశములు
గణః–వాక్కు
గధ్యతిః–పరిష్కారా
గధ్యం–భక్షయిత
గపీరమ్–నీరు
గపీరః–గొప్ప
గభస్తయః–కిరణములు
గభస్తయ–గభీరఖాణాలు
గభీరా–వాక్కు గభీరం
గభీరే–భూమ్యాకాశములు
గభస్తయః–కిరణములు
గర్భమ్–పొట్టి
గమతి–వెళ్ళుట
గయః–సంతానము
గర్ధయా–గాలనేనక్షారణేనసదానేన
తపస్తేన
గయః–ధనం
గయః–ఇల్లు
గమతి–వెళ్ళుట
గర్తః–ఇల్లు
గవతే–వెళ్ళుట
గహనమ్–నీరు
గంధర్వ–వాక్కు
గల్దా–వాక్కు
గాతి–వెళ్ళుట
గాతుః–భూమి
గాతుః–గమనం గానంచ
గ్రాః–వాక్కు
గాథా–వాక్కు
గాన్ధర్వ–వాక్కు
గాయతి–అర్చించును
గావః–కిరణములు
గౌరివా–మేఘము
గిర్వణసే, గిర్వణసః–గీర్వాణః
గిరిః–మేఘము
గీః–వాక్కు
గూర్ధయతి–అర్చించును
గృణాతి–అర్చించును
గృత్సః–మేధావి
గోత్రః–మేఘము

గో|త్రా-భూమి
గౌః-స్వర్గము
గౌః-భూమి
గౌః-గౌరి
గౌః-అంతరిక్షము
గౌః-స్తోత
గౌః-వాక్కు
గౌః-రశ్మి
గౌరీ-వాక్కు, ధేనువులు
గౌరీ-వాక్కు
గ్నాః-వాక్కు
గ్మా-భూమి
గ్రావా-మేఘము
గ్రావాణః-రాళ్ళు
ఘృణః-పగలు
ఘృతమ్-నీరు
ఘృతవతీ-భూమ్యాకాశములు
ఘృతాచీ-రాత్రి
ఘోషః-వాక్కు
ఘ్నాః-దిశ ఉత్తరాది
ఘ్రంసః-పగలు
ఘర్మః-పగలు
చంద్రం-బంగారము
చక్రద-శ్వగతి
చకమానః-కాంతించు
చక్రత్-కర్మ
చతురశ్చిద్దదామానాత్-వలె
చనః-అన్నము, వచనం
చమసః-మేఘము
చమ్వో-భూమ్యాకాశములు
చయపే-నాశార్థకః
చరుః-మేఘము
చర్షణి-పదములు
చర్షణయః-మనుష్యులు
చాకనత్-కాంతించు
చాకన్-చాయమన్ కామయమానో వా
చిక్యత్-చూచెను
చిత్-అప్రసిద్ధము (కశ్చిత్)
చిత్రం-ప్రజ్ఞ
చిత్రామఘ-రాత్రి
చుంపతి-వెళ్ళుట
చేతనత్-చూచెను
చేష్టే-చూచెను
చోష్కూయమాణః-దానార్థకః
చ్యతపి-వెళ్ళుట
చ్యవతే-వెళ్ళుట
చ్యవనః-చ్యవ్యఋషి
చ్యావయితాస్తోత్రాణాం
చ్యౌత్న్యం-బలమునే
చ్యవానా-బాహువు
చ్యౌత్రం-బలము
ఛన్త్సత్-కాంతించు
ఛందః-ఛందస్సు
ఛందతి-అర్చించును
ఛదయతే-అర్చించును
ఛాయా-ఇల్లు
జంగంతీ-వెళ్ళుట
జోషవాకం-అవిస్పష్ట వచనం

జంజణాభవన్–జ్వలనమ్
జంతవః–మనుష్యులు
జగతీ–ఆవు
జగాయత్–వెళ్ళుట
జజతీ–శబ్దకారులు
జఠరం, జఠరే–ఉదరమందు
జబారు–ఆదిత్య మండలం
జలమ్–నీరు
జలాషమ్–సుఖము
జల్హవః–జ్వలనేన హీనా
జమతి–వెళ్ళుట
జరతే–అర్చించును
జల్పతి–అర్చించును
జరతే స్తౌతి
జరితా–స్తోత
జరూథం–స్తోత్రం
జవతి–వెళ్ళు
జసురిః–తాడితబద్ధము క్తః
హృతవేగ శ్రాంతః
జహా–కొట్టెను (జఘాన)
ఝహూరే–వదములు
జాతరూపం–సువర్ణము
జాతవేదాః–జాతం హవిర్లక్షణధనం
జ్ఞానంవా యస్యసః
జామయః–వ్రేళ్ళు
జామి, జామిః–భగినీ–జా–మి
జామిః–అంగుళిః
జిగాతి–వెళ్ళుట
జిజ్యుత్–వజ్రాయుధము

జిన్వతి–వెళ్ళుట
జిన్వతి–ప్రీణాతి
జిహ్వా–వాక్కు
జీరాః–త్వరగా
జుహురే=జుహ్వతి, జుహ్వరే
జూర్ణిః–కోపము, త్వరగా
జేహతే–వెళ్ళు
జోతనా–ఉషస్సు
జౌత్రైశ్రవః–గుఱ్ఱము
జౌత్రైశ్రవసః–గుఱ్ఱము
జ్మా–భూమి
జ్యా–వింటినారి
జ్యామి–నీరు
జ్యేహతే–వెళ్ళుట
జ్యోతతే–జ్వలతికర్మ
జ్రజతి–వెళ్ళుట
తక్మ–సంతానం
తక్వా–చోరుడు
తతనుష్టం–తతముష్టిః
తత్ర=తేషు
తథా–వలె
తద్రూపం–వలె
తద్వత్–వలె
తద్వర్ణః=వలె
తనయః–సంతానం
తనూనపాత్–అగ్ని పౌత్రుడు
ఆజ్యము
తపః–జ్వలనమ్
తపుషి–కోపము

తమః-రాత్రి
తమప్వతీ-రాత్రి
తరః-బలము
తరణిః-త్వరగా
తరస్వత్యః-నదులు
తవః-బలము
తర్వషీ-బలము
తరుష్యతిః-గచ్ఛతి, తరిష్యతి
తళిత్-దగ్గరగా
తళిదిత్-వధించు
తవిషః-గొప్ప
తస్కరః-చోరుడు
తస్తుష-మనుష్యలు
తాజత్-త్వరగా
తామ్రం-రూపము
తాయుః-చోరుడు
తార్క్ష్యః-గుఱ్ఱము
తాళిహ-వధించు
తితఉ-జల్లెడ (పరితనము)
తిన్నవద్యా
తుక్-సంతానం
తుంజః-దానం
తుగ్ర్యయా-నీరు
తృప్పిః-నీరు
తురాషః-త్వరాగమనశీల ఉదకం
తురీయతి-వెళ్ళుట
తుర్వశాః-మనుష్యలు
త్వక్ష-బలము
తూతావ-వృద్ధి, కర్మ

తౌరయాణః తూర్ణయానః
తీయక్తి-వెళ్ళుట
తుంజతి-ఇచ్చుట
తుగ్వని-తీర్థే, తూర్ణంగతే
తుజ్యమానాసహః-త్వరగా
తుర్వణిః-తూర్ణభాజీ
తూర్ణాశం-తూర్ణమశ్నోతీతి ఉదకం
తృకుః-చోరుడు
తృణేహ్మ-వధించు
తుర్వశే-దగ్గరగా
తూతుజానః-త్వరగా
తూతుజిః-త్వరగా
తూతుమాకృషే-తూర్ణంకర్త్రే
తూయమ్-నీరు
తూయమ్-త్వరగా
తూర్ణిః-త్వరగా
తృషుః-త్వరగా
తేజః-జ్వలనమ్
తేజ్నః-నీరు
తోకం-సంతానము
తోక్మ-సంతానము
తోదః-గృహస్థుడు
తోయమ్-నీరు
త్యజః-కోపము
త్రమతి-వెళ్ళుట
త్వః-దిశఉత్తరాణి
త్వష్టా-అగ్ని మధ్యస్థానం
త్వష్టా-తూర్ణంఅశ్నోతీతి
త్వష్టా-తూర్ణమశ్నుతే
వాయురూపత్వాత్

త్సరతి-వెళ్ళుట
థకతి-వెళ్ళుట
ధత్రం-బంగారము
దద్ధి-యాచించు
దధిక్రాః-గుఱ్ఱము
దనః-దానమానసః
దక్షిభష్-దిశఉత్తరాణి
దమి-ఇల్లు
దమూనా-దయమానము యజ్ఞగృహే దీషు దానమనా,శాంతమనా వా (మనస్సుకలవాడు)
దమే-దయమానే
దయతే-దమయతే
దాతి-ఇచ్చును
దావనే-దేవస్స-దేవంవా
దాశతి-ఇచ్చును
దినం-వగలు
దివబర్హాః-ఇంద్రః
దివా-వగలు
దివిష్టిషు-దివప్రార్థతే యాభిస్తాః
దివేదివే-వగలు
దీదయతి-జ్వలతికర్మ
దీధితయః-కిరణములు
దుందుభిః-దీయతి
దుణారకః-అగ్ని
దురితం-పాపకర్మ
దురోణే దుర్యాః ధ్రువస్యతి-గృహము
దురవా-దుస్తరాః
దుర్యాః-ఇల్లు

దువస్యతి-సేవించు
ధూరఅంతే-భూమ్యాకాశములు
ధూర్తిః-కోపము
దృతిః-మేఘము
ద్రవిణం-ధనం
దేవయవ-ఋతువు
దేవవ్రతయో-దేవవ్రతయ
దేవాపి-దేవతాప్తిః
దేవీ-ఊర్జాహూతీ-దేవిఊర్జాహయ ములు
దేవతాతా-యజ్ఞము
దేవీజోష్ట్రి-ద్యావాపృథివ్యౌ అహో రాత్రేచ
దేహోదేవాచ్యాకృపా-దేవగత
దోధతి-కోపగించుచున్నాడు
దోషా-రాత్రి
దేవపత్న్యః-దేవానంపాలయిత్ర్యః
దైవ్యాహోతారా-అహోస్వరాదేవానాం పార్థిమధ్యమానగ్ని
ద్యవిద్యవి-వగలు
ద్యాః-సంతానం
ద్యార ఆభగమ్-వలె
ద్వితా-ద్విధా
ద్యుమత్-జ్వలనమ్
ద్యుః-వగలు
ద్యుమత్-జ్వలతికర్మ
ద్యుమ్నం-ధనం
ద్యుతతే-కాంతించు
ద్యోతతే-జ్వలతికర్మ

ద్యోమ–నీరు
ద్రవత్–త్వరగా
ద్రవతి–వెళ్ళుట
ద్రాతి–వెళ్ళుట
ద్రుఘణం–వృక్ష
ద్రవిణము–ధనము, బలము
ద్రవిణోదాః–ధనదాత బలదాత
ద్రాతి–వెళ్ళు
ద్రుహ్యవః–మనుష్యులు
ద్రుపదే–ద్విపదే
ద్రోణే–ఇల్లు
ద్వితా–వదము
ద్విమ్నము–ధనము
ధంసః–కర్మ
ధత్రం–సువర్ణము
ధనతి–అర్చించును
ధనా–ధనము
ధనుః–ధనుస్సు
ధన్వ–అంతరిక్షము
ధన్వతి–వెళ్ళు
ధమతి–అర్చించుట
ధమతి–వధించు
ధమనిః–వాక్కు
ధరుణమ్–నీరు
ధర్నసిః–బలము
ధర్మః–యజ్ఞము
ధవాః–మనుష్యులు
ధవస–గొప్ప
ధన్వ–అంతరిక్షము
ధన్వతి–వెళ్ళుట
ధభ్నోతి–వధించు
ధభ్నోతి–వెళ్ళుట
ధారా–వాక్కు
ధాసిః–అన్నము
ధినా–వాక్కు
ధిషణే–భూమ్యాకాశములు
ధీః–ప్రజ్ఞ
ధీః–కర్మ
ధీతయః–వేళ్ళు
ధియతి–వెళ్ళుట
ధీయతే–వెళ్ళుట
ధీరః–మేధావి
ధునయః–నదులు
ధురః–వేళ్ళు
ధూర్వతి–వధించు
ధేనా–వాక్కు
ధేనుః–వాక్కు
ధ్యోతనా–ఉషస్సు
ధ్రతి–వెళ్ళుట
ధ్రయతి–వెళ్ళుట
ధ్రవతి–వెళ్ళుట
ధ్రాతి–వెళ్ళుట
ధ్రూణాతి–వధించు
ధ్రూలతి–వెళ్ళుట
ధ్వజతి–వెళ్ళుట
ధ్వంసతి–వెళ్ళుట
ధ్వరతి–వధించు
ధ్వస్మవత్–నీరు

నంసంతే-నమంతి
నసంత-పొప్నువంతి, నమంతి
న్-త్వరగా
నకీమ్-అన్ని (చివర ఉంటె)
నక్తా-రాత్రి
నక్షతి-వెళ్ళుట
నక్షద్దాభం-యుద్ధారమభి
గచ్ఛతాం శత్రూణాం హంతారం
నతిః-అన్ని (చివరఉంటె)
నదః-స్తోత
నదతి-అర్చించును
నదనుః-యుద్ధము
నద్యః-నదులు, నీళ్ళు
నపాత్-సంతానం
నభః=స్వర్గము
నభః-నీరు
నభః-అంతరిక్షము
నభతే-వధించు
నభన్వః=నదులు
నభసీ=భూమ్యాకాశములు
నమః-అన్నము
నమః-నీరు
నమః-వజ్రాయుధము
నమస్యతి-సేవించు
నమ్యా-రాత్రి
నరః-గుఱ్ఱము
నరాః-మనుష్యులు
నరశంసః-నరైః శ్శస్యతే ఇతి
అగ్నిః యజ్ఞశ్చ

నరశంసః-నరాన్ శంసతీతి మంత్రం
నవతే=వెళ్ళుట
నవమ్-క్రొత్తది
నవేదాః-మేదావి
నవ్యమ్-క్రొత్తది
నశత్-వ్యాపించు
నసంతః-వెళ్ళునవి (నమంతేవా)
నసతే-వెళ్ళుట
నసంతః, నహుషః, నాకః నాదః
నాకః-స్వర్గము
నాదః-స్తోత
నవా-వాక్కు
నామ-నీరు
నార్యః-యజ్ఞము
నాళీః-వాక్కు
నిష్పుర్ష్వః-పొట్టి
నితోశతే-వధించు
నిభర్హయతి-వధించు
నివపంతు-వధించు
నిచుంపుణః=భక్షితః ప్రీణాతీతి సోమః
నిధా (నిధీయతే ఇతి) ఉంచబడిన
నిన్యం-నిర్ణీతాంతర్హితము
నిర్ఋతిః-భూమి
నిర్ణిక్-రూపము
నివిత్-వాక్కు
నిశృంభా-అశిథిలగత్యా హరణశీలాః
నిషపీ-సుఖాతిశయ స్పర్శి
నిఘర్జతి-యాచించు
నిష్టిః-యజ్ఞము

నీత్వాన్-ప్రభువు
నియుతోవాయోః-వాయువును కలుపునవి
నీరమ్=నీరు
నీశమ్-ఇల్లు
నుకమ్-అగ్ని (చివరఉంటె)
నూ, చ నూచితే-పురాణ నవయోః
నూతనమ్=క్రొత్తది
నూత్నమ్-క్రొత్తది
నృమ్ణం-బలము
నేమః-అన్నము
నేమః-దిశ ఉత్తరాణి
నేమధితా-యుద్ధము
నైగమ-ఐక పదికము
నౌః-వాక్కు
నౌతి-అర్చించును
నాషః-మనుష్యులు
న్యచ్ఛతి-వెళ్ళుట
పంచజనాః-మనుష్యులు
పచ్యతే=ఐశ్వర్యము కోరుచున్నాడు
పడ్భూభిః-పాదైః (సామవ్య)
పణతి-వెళ్ళుట
పణతే-అర్చించును
పణాయతి-అర్చించును
పతంగాః-గుఱ్ఱము
పతతి-వెళ్ళుట
పతీచ్యమ్-నిర్ణీతాంతర్హితము
పది, పదిః-వాక్కు
పదిః-పక్షి
పధ్యా-వథము
పనాయతే-అర్చించును
పభిః-వజ్రాయుధము
ప్రప్రూక్షాః-అర్చించును
ప్రయః-రాత్రి
పయః-రాత్రి
పయః-నీరు
పయః-అన్నము
పయస్వతీ-రాత్రి
పయస్వత్యః-నదులు
పరశుః-వజ్రాయుధము
పరాకే-దూరము
పరాచైః-దూరము
పరావతః-దూరము ఆకాశమును
పరాశరః=పరాశీర్ణః కృషిః ఇంద్రశ్చ
పరితక్మ్యా-అంతటికీ వెళ్ళునది రాత్రి
పరిఉపసర్గము-అంతట
పరిప్రవ=అన్వేషణ
పరీణసా-ఎక్కువ
పరోవర-పరస్పరము
పర్జన్యః-రసాన్ ప్రార్థయతి
పర్జన్యః-మేఘము
పర్వ్యః-నదులు
పర్వతః-మేఘము
పవస్వ-అన్వేషణ
పవిత్రమ్-నీరు
పవిః-వాక్కు
పవిత్రం-మంత్ర రశ్మిజలాగ్ని
పస్త్యం-ఇల్లు వాయుసోపసురేంద్రు

వహతే-వెళ్ళుట
పాకః-ప్రశస్యము
పాజః-బలము
పాథః-అంతరిక్షము ఉదకము
పాదుః-పదనం
పార్వత్యః-నదులు
పార్శ్వే=భూమ్యాకాశములు
పాశ్యా-పాశముల సముహము
పితుః-అన్నము
పినాకమ్-దిశ ఉత్తరాది
విప్పలమ్-నీరు
పిష్టము-రూపము
పిస్యతి-వెళ్ళుట
పీవరత్-యాచించు
పురంధిః-భూమ్యాకాశములు
పురీషమ్ః-నీరు
పురుభోజాః-మేఘము
పురుకామః-పురుకామః అసంఖ్యా
పురూరు-పురుశః దంత్యా
పుషత్యోమరుతాం-ఆదిష్ఠోపయోజన
ములు
పుష్కరం-అంతరిక్షము
పూజయతి-అర్చించును
పూరవః-మనుష్యులు
పూర్ణమ్-నీరు
పూర్ధి-యాచించు
పూర్వ్యము-పురాణము
పూష-భూమి
వృక్షే-యుద్ధము

పృచ్ఛతి-అర్చించును
పృణాతి-ఇచ్చును
పృతనాః-మనుష్యులు
పృతనాః-యుద్ధము
పృతనాజ్యం-యుద్ధం
పృత్సు-యుద్ధము
పృథివీ-భూమి
పృథుప్రజయాః-పృథువేగాః
పృథ్వీ-భూమ్యాకాశములు
పృథ్వీ-అంతరిక్షము
పృథ్వీ-భూమి
పృశ్నిః=స్వర్గము
పృంషత్యోమరుతాం-గాలుల విచిత్ర
మేఘమాలలు
పేలయతి-వెళ్ళుట
పేశః-రూపము
పేశః-సువర్ణము
పైద్వః=గుఱ్ఱము
పౌంస్యే-యుద్ధము
పౌస్యాని-బలము
ప్రకలవిత్-వణిక్ ప్రకృష్టకాలవిద్
ప్రజా-సంతానం
ప్రజాపతిః-యజ్ఞము
ప్రతద్వసూ-సోప్తవసునే హరీ
విశేష్యే
ప్రతిష్ఠా-పొట్టి
ప్రత్నమ్-పురాణము
ప్రథమ్-ప్ర(కృష్ట) తమ ప్రథమ
ప్రథివః=పురాణము

ప్రఘ్నః-గుజ్జము
ప్రపిత్వే-దిశఉత్తరాణి
ప్రవతే-వెళ్ళుట
ప్రవయాః-పురాణము
ప్రాశుః-త్వరగా
ప్లవతే-వెళ్ళుట
ప్సాతి-వెళ్ళుట
ప్సు-రూపము
ఫలిగః=మేఘము
బంధుః-ధనము
బకురః-భాస్కరః
బతః=బలాతీతః
బనర్గుః-చోరుడు
బప్సతి-తినుచున్నాడు
బబ్ధాః-తినుచున్నాడు
బర్బురమ్-నీరు
బర్హిః-అంతరిక్షము
బర్హి-నీరు
బలాహకః-మేఘము
బలిశానః=మేఘము
బహుళే-భూమ్యాకాశములు
బర్హణా-హింసా
బర్హిః-అంతరిక్షము మహత్ దర్భ మయము
భర్హిషత్-గొప్ప
బాణః-వాక్కు
బాధః-బలము
బాహూ-బాహూ
బిష్టిప్-కర్మ
బీజం-సంతానం
బుందః-వృందము
బృబదుక్తం-బృహస్పత్యరం
బృహత్-గొప్ప
బేకురా-వాక్కు
బ్రహ్మ-ధనము
బ్రహ్మ-అన్నము
బ్రాహ్మణావ్రత చారిణః-వతె
భందతే-జ్వలతి కర్మ
భందనాః-స్తుతయః
భంబతే-అర్చించును
భహిష్టః-గొప్ప
భగః-ధనము
భట్-సత్యము
భభస్తి-తినుచున్నాడు
భరతాః-ఋత్విక్కు
భరిత్రే-బాహూ
భరే-యుద్ధము
భర్మ-అమృతం
భర్మ-బంగారము
భర్వతి-తినుచున్నాడు
భవిష్యత్-నీరు
భసథః-తినుచున్నాడు
భాబుజీకః=అకుటిల దీప్తిఅగ్ని
భానుః-పగలు
భామతే-కోపించుచున్నాడు
భారతీ-వాక్కు
భాస్వత్యః-నదులు
భాషుతః-మేధావి

భీదితయః-కిరణములు
భురణ్యః-త్వరగా
భురణ్యతి-వెళ్ళుట
భుం-త్వరగా
భురిజౌ-బాహు
భువనమ్-నీరు
భుసమ్-నీరు
భూః-అంతరిక్షము
భూః-భూమి
భూతమ్-నీరు
భూమిః-నీరు
భూరి-ఎక్కువ
భృణీయతే-కోపించుచున్నాడు
భృభూకమ్-నీరు
భృమిః-అగ్నిభ్రమిక
భేషజమ్-సుఖము
భేషజమ్-నీరు
భోజతే-కోపగించుచున్నాడు
భోజనము-ధనము
భసతే-దిశఉత్తరాది
భ్రమతి-వెళ్ళుట
భ్రాజతే-జలతికర్మలు
భ్రాశ్యతి-జ్వలతి
భ్రాశతే-జ్వలతికర్మ
భ్రీణాతి-కోపగించుచున్నాడు
భ్రేసతి-కోపగించుచున్నాడు
మండూక-మండే జలే ఓకస్థానం ఇతిమండూక
మందతి-అర్చించును
మందతే-జ్వలతికర్మ
మందతే-అర్చించును
మందినే-మంది స్తుతికర్తే
మందూ-మధిష్ఠునా
మంద్ర-వాక్కు
మంద్రయతే-అర్చించును
మంద్రాజని-వాక్కు
మంధాతా-మేధావి
మంహతే-ఇచ్చును
మక్షు-త్వరగా
మఖః-యజ్ఞము
మఘం-ధనము
మజ్మనా-బలము
మతయః-మేధావి
మతుధాః-మేధావి
మదతి-మాదయతి
మదనాయ-మదనీయాయ
మదేమహ-మధునందు
మధ్యా-మద్యమందు
మధ్వ-మధు
మనశ్చిత్-మేధావి
మనామహే-యాచించు
మనీషి-మేధావి
మనుష్యాః-మనుష్యులు
మనుః-ఆదిత్యుడు
మన్మహే-యాచించు
మన్యతే-అర్చించును కాంతించు
మన్యుః-కోపము
మమసత్యమ్-యుద్ధము

మయః–సుఖము
మయూఖాః-కిరణములు
మరీచిపాః-కిరణములు
మరుత్–రూపయి సువర్ణము
మరుతః–ఋత్విక్కులు
మర్తాః–మనుష్యులు
మర్త్యాః=మనుష్యులు
మర్తాసః- "
మలిమ్లుచః–చోరుడు
మల్మలాభవన్–జ్వలనమ్
మహయతి-అర్చించుచున్న
మహత్-గొప్ప
మహత్-నీరు
మహః-నీరు
మహీ–భూమి
మహాధనే–యుద్ధము
మహిషః–గొప్ప
మహీ-వాక్కు
మహీ-భూమ్యాకాశములు
మహీ–ఆవు
మదేమహి-యాచించు
మాంశ్చత్వః–గుఱ్ఱము
మాతరః=నదులు
మాతిః-అన్నిం చివరఉంటే
మాయతే-యాచించు
మాయా–ప్రజ్ఞ
మాయుః-వాక్కు
మాయుకః–పొట్టి
మార్ష్టి–వెళ్ళుట
మాహినః–గొప్ప
మిత్రః–మాదత
మినాతి -వధించు
మినాతి–వెళ్ళుట
మినోతి-వధించు
మిమీడ్ఢి–యాచించు
మిమీహి–యాచించు
మిహము–ధనం
మీహ్ళ-యుద్ధము
ముషీవాన్–చోరుడు
మూషః–మూషికమాట
మేషః–మేషము
మేధ–యజ్ఞము
మేధా-ధనము
మేనా=దిశఉత్తరాది
మేనా-వాక్కు
మేనిః-వజ్రాయుధము
మేశః-వాక్కు
మేహనా-మేహతి సించతీతి మేహన
వర్షము మహనీయం ధనాదిచ
మోక-రాత్రి
యంతారః–యాచించు
యంధి–యాచించు
యజ్ఞః–యజ్ఞము
యతతే-వెళ్ళుట
యత్–యది
యతస్రుచః-ఋత్విక్కు
యదవః-మనుష్యులు
యమః-మధ్యేనమస్థానః

యమః-యినుము
యమ్యా-రాత్రి
యమ్యౌ-కవలలు
యవ్యాః-నదులు
యశః-నీరు
యశః-ధనము
యశః-అన్నము
యహః-బలము
యహుః-సంతానం
యహః-గొప్ప
యాతి-వెళ్ళుట
యాదుః-నీరు
యామి-యాచించు
యాదృశ్మినం-యాదృశే
యుద్యతి-వెళ్ళుట
యుగత్-త్వరగా
యేతి-వెళ్ళుట
యేనా-దిశఉత్తరాది
యోక్త్రైరి-ప్రేళ్ళు
యోజనాని-ప్రేళ్ళు
యోనిః-నీరు
యోనిః-ఇల్లు
యోషిష్ఠి-వెళ్ళుట
యౌతి-అర్చించును
రంజయతి-అర్చించును
రంభః-దిశఉత్తరాది
రంము-రమణీయేషు
రకహతి-వెళ్ళుట
రజః-జ్యోతి ఉదకతటాకములు
రజః-రాత్రి
రజతి-వెళ్ళుట
రజయతి-అర్చించును
రజసీ-భూమ్యాకాశములు
రణాయ-రమణీమాయ
రణః-యుద్ధము
రత్నం-ధనము
రథం-రంహతులరథః రమతేఃతిష్ఠతి వరథః
రథర్యతి-రథము ఇచ్ఛతీతిరథర్య
రథర్యతి-వెళ్ళుట
రఘ్నాతి-వధించు
రశనాః-ప్రేళ్ళు
రశ్మయః-కిరణములు
రసః-నీరు
రసః-అన్నము
రసతి-అర్చించును
రహసహః-గొప్ప
రాజసుః-ఐశ్వర్యము కోరుచున్నారు
రాతయతి-వధించు
రాతి-యిచ్చును
రాధః-ధనము
రామ్యా-రాత్రి
రాయః-ధనం
రాష్ట్రి-ప్రభువు
రాసతి-యిచ్చును
రాసభావశ్వినోః-అశ్వులయొక్క రాసభములు
రాస్పినః-బహూదకయుత మేఘము

రిక్వా-చోరుడు
రికము-ధనము
రిణాతి-వెళ్ళుట
రిపః-భూమి
రిపుః-చోరుడు
రిభ్వా-చోరుడు
రియతే-వెళ్ళుట
రిరిడ్ఢి-యాచించు
రిరీహి-యాచించు
రిసాదసః=శత్రునాశకాః
రిహతి-అర్చించును
రిహాయాః-చోరుడు
రుక్మం-బంగారు
రుణోతి-వెళ్ళుట
రుజానాః-నదీః
రుద్రః-స్తోత
రుశత్-వర్ణవిశేః జ్వల నావిర్భూత ప్రకాశః
రేక్ణః-ధనము
రేగతే-దిశఉత్తరాది
రేజతి-వెళ్ళుట
రేతః-నీరు
రేవతి-అర్చించును
రేభః-స్తోత
రేశతే-కోపించుచున్నాడు
రై-ధనము
రైః-నీరు
రైవతః-మేఘము
రోచతే-జ్వలతికర్మ
రోణతి-వెళ్ళుట
రోధచక్రాః-నదులు
రోదసీ=భూమ్యాకాశములు
రోధప్వత్యః-నదులు
రోహితః-నదులు
రోహితోఽగ్నేః-అగ్ని యొక్క రోహిత వర్ణజ్వాలలు
రౌతి-అర్చించును
రౌహిణః-మేఘము
ర్యహః-నీరు
ర్యాతః-వధించు
లజతి-వెళ్ళుట
లేమిః-వజ్రాయుధము
లోధమ్-లుబ్ధము
లోటతే-వెళ్ళుట
లోతతే=వెళ్ళుట
లోహము=సువర్ణము
వంచతి-వెళ్ళుట
వంచనాః-నదులు
వకషః=ఉరము
వగ్నుః-వాక్కు
వంచతి-వ్యాపించు
వజ్రః-మేఘము
వధః-వజ్రాయుధము
వధః-బలము
వధ్వః-నదులు
వనమ్-నీరు
వనమ్-కిరణములు
వనస్పతిః-వనానాంపాతా

వనస్యతి–అర్చించును
వనుష్యతిః=క్రుద్ధ్యతి, హంతి
వనుష్యతి–కోపగించున్నాడు
వనోతి–కాంతిచు
వపుః–రూపము
వపుః–నీరు
వ్రభిః–రూవము
వ్రమకః–పొట్ట
వ్రమీభిః–దిశఉత్తరాణి
వయసతః– ”
వయనం=ప్రజ్ఞా
వరాహః–మేఘము
వరివః–ధనము
వరూధమ్–ఇల్లు
వర్గః–బలము
వర్చః–అన్నము
వర్చా- ”
వర్తతే–వెళ్ళుట
వర్పః–రూపము
వలాహకః–మేఘము
వలః- ”
వలిశానః- ”
వల్గుః–వాక్కు
వవక్షిథ–గొప్ప
వ్రవః–రూపము
వ్రదిః–శరీరంఅవృణోతీతి
వశ్మి–కాంతి రూపం
వశ్వి–రాత్రి
వష్టి–కాంతించు

వసవః–కిరణములు
వసుః–ధనము
వస్తోఃవస్వీ–వగలు
వహతే=వెళ్ళుట
వహ్నిః–గుఱ్ఱము
వాంఛతి–కాంతించు
వాక్–వాక్కు
వాజః–అన్నము
వాజగంధ్యం–మిశ్రణం
వాజహస్త్యం–దేవతాన్న హోమము
వాజయతి=అర్చించును
వాజసాతౌ–యుద్ధము
వాజి–గుఱ్ఱము
వాజినః–వాచ్–ఇనఃవాగీశాః
వాజే–యుద్ధము
వాణా–వాక్కు
వాణీచి– ”
వాణీః– ”
వాతరంహాః–త్వరగా
వాతాప్యం=ఉదకం వాతమాప్యాయకం వాతాప్యం
వాతి–వెళ్ళుట
వాదినీ–ఉషస్సు
వాదినీవతి–ఉషస్సు
వామః–ప్రశస్యము
వాయుః–వాయు
వారి–నీరు
వార్యం–వరణీయము
వావశానః–అతిశయేనకాంతః

వాశీ–వాక్కు
వాసరం–పగలు
వాస్వతీ–ఉషస్సు
వాహా–నీరు
వాహ్నోస్పతిః–అంతరిక్షం
వాఘతః–ఋత్విక్కు
వాహః–స్తుతిః
వాహిష్ఠః–అతిశయేనవోఢా
విఖాదః–యుద్ధము
విగ్రః–మేధావి
విచర్షిణీః–చూచెను
విచష్టే–చూచెను
విజామాతుః–విగతా జామాతృగుణాః యస్మాత్
విధధాని–విజ్ఞానములు
విధధః–యజ్ఞము
విద్రధే–దృఢా తేః ద్రు, ధరించుట వివిధం హంసితేషు, కుసితేషు
విధాతా–మేధావి
విధేమ–సేవించు
వినంగృసౌ–బాహూ
విపః–మేధావి
విపః–వ్రేళ్ళు
విపః–వాక్కు
విపన్యవః–మేధావి
విపశ్చిత్– ”
విపాట్ శతుద్రీ–నదీనామములు
విప్రః–మేధావి
విభాయాః–గొప్ప
విభావరి–ఉషస్సు
వియత్–అంతరిక్షము
వియుతే–పృథగ్భావార్థకము
విరప్శి–గొప్ప
వివక్షసే– ”
వివస్వతః–మనుష్యులు
వివాక్–యుద్ధము
వివాపతి–సేవించు
విశః–వ్రేళ్ళు
విశః–మనుష్యులు
విశ్వచర్షణిః–చూచెను
విశ్వమ్–ఎక్కువ
విశ్వరూపబృహస్పతే–బృహస్పతి యొక్కవిశ్వరూప ఛందస్సులు
విషమ్–నీరు
విష్టప–స్వర్గము అంతము విష్టపీ
విష్పితః–విస్తీర్ణము
విషుణ–విషమః
విష్ణుః–యజ్ఞము
విష్ట్వీ–కృత్వీవతెత్వాంతం ప్రవేశించి
వీరుధః–వివిధం రోధంతీతి ఓషధులు
వీర్య–బలము
వృకః–చంద్రుడు
వృకః–చోరుడు
వృకూ–బలము
వృక్తబర్హిషః–ఋత్విక్కు
వృజినమ్–బలము
వృచ్యతి–వధించు

వృజ క్తీ-వధించు
వృతః-వజ్రాయుధము
వృతమ్-ధనము
వృత్రః-ఆవృణోతీతి మేఘము
అసుఖతి-ఐతిహాసికాః
వృత్రతుతూర్యే-యుద్ధము
వృత్తం-ధనము
వృషంధిః-మేఘము
వృషభం-ఎద్దు వృషంబీజంసించతి
వేకనామః-వార్ధుషికాః
వేతి-కాంతి
వేతి-తినుచున్నాడు
వేతి-వెళ్ళుట
వేదః-ధనము
వేధాః- మేధావి
వేనః-కాంతః దీప్తః
వేనః-మేధావి
వేనః-యజ్ఞము
వేనతి-అర్చించును
వేనతి-వెళ్ళుట (గతి)
వేనతి-కాంతించు
వేవేస్తి-తినుచున్నాడు
వేషః-కర్మ
వేవేష్టి-తినుచున్నాడు
వేషిష్టి-వెళ్ళుట
వేషః-కర్మ
వేసతి-కాంతి
వైనమ్-ప్రజ్ఞ
వైనము-ప్రశస్యము
వైశ్వానర-విశ్వాన్ నరాన్ నయతీతి
వోషమ్-త్వరగా
వ్యంతః-గత్యాద్యర్థకః
వ్యధిః-కోపము
వ్యానపే-ఎక్కువ
వ్యోమ-అంతరిక్షము
వ్యోమ-దిక్కులు
వ్రిందీ-గమనవాన్
వ్రతమ్-కర్మ
వ్రధ్నః-గొప్ప
వ్రాః-ఉబ్బకాదయః
వ్రాతాః-మనుష్యులు
వ్రిధన్-గొప్ప
శం-సుఖము
శంకా-యుద్ధము
శందతే-వెళ్ళుట
శంబః-శంబరము
శంబరము-బలము
శంబరమ్-నీరు
శంబరః-మేఘము
శంయోః- శామ్యతేఃక్విప్
శంయుః- శామ్యతేఃక్విప్
శకునిః-పక్షి
శక్తిః-కర్మ
శక్మ-కర్మ
శక్వరీ-బాహూ
సక్వరి-ఆవు
శగ్ధి-యాచించు
శగ్మము-సుఖము

శచీ-కర్మ
శచీ-ప్రజ్ఞ
శచీ-వాక్కు
శచ్యతి=వెళ్ళుట
శతమ్-ఎక్కువ
శతరా-సుఖము
శద్రః-బలము
శబ్దః-వాక్కు
శరణం-ఇల్లు
శమి=కర్మ
శర్మ-ఇల్లు
శర్యాః-వ్రేళ్ళు
శర్వరి-రాత్రి
శవః-బలము
శవః-నీరు
శవతి-వెళ్ళుట
శశమానః-అర్చతికర్మ
శ్రుతే-వెళ్ళుట
శశ్వత్=ఎక్కువ
శాఖాః-వ్రేళ్ళు
శాతవంతా-సుఖము
శాత్రతి-వెళ్ళుట
శాత్రము-ధనము
శాశదానః-ఇపునఃపునఃశాతయంత్యః
శింబాత-సుఖము
శిచ్ఛతి-ఇచ్చును
శిప్తామ-యోనిః (శాకపూణిః)
శిరిణా-రాత్రి
శిపివిష్టః-ప్రశంస ఉపాత్తరశ్మిః విష్ణువు
శిప్రే-గతములో పొందబడినవి
శిల్పాః-సుఖము
శిల్పమ్-కూర్మము
శిల్పం-కూపము
శివం-సుఖము
శశీతే-తనూకరోతి
శిషత్-దిశఉత్తరాణి
శు-త్వరగా
శుంధ్యుః=ఆదిత్యః
శుక్రమ్-నీరు
శునాసీరౌ-శూపసీరులు, దేవతాద్వంద్వము
శుభమ్-నీరు
శుమ్నావరీ-ఉషస్సు
శురుధః-శుచందీప్తింతాపంవారుధత్యః
శుశ్రుతః-నదులు
శుష్ణం-బలము
శూర్యా-వాక్కు
శూరసాతౌ-యుద్ధము
శూషం-బలము
శూహనాశః-త్వరగా
శృంగాణిశృంగాణి-జ్వలనం
శైహణః-మేఘము
శేవం-సుఖము
శేవృధము-సుఖము
శేషః-సంతానము
శోకి రాత్రి
శోచతి=జ్వలతికర్మ
శోచిః-జ్వలనం

శీభమ్-త్వరగా
శ్చోతతి-వెళ్ళుట
శ్మశా-ఉదకవాహినీ
శ్నథతి-వధించు
స్నేహయతి-వధించు
శ్రామతి-వెళ్ళుట
శ్యమ్నాతి-వధించు
శ్యావీ-రాత్రి
శ్యావాః-సూర్యునిశ్యామల వర్ణములు
శ్యేనాసః-గుఱ్ఱము
శ్యోనమ్-సుఖము
శ్యోమతము-సుఖము
శ్రత్-సత్యము
శ్రుణాతి-వధించు
శ్వేత్యా-ఉషస్సు
శ్వనః-వాక్కు
శ్రవంత్యః-నదులు
శ్రవః-ధనము
శ్రవః-అన్నము
శ్రవతి-వెళ్ళుట
శ్రియంత్యః-ప్రమాశ్రయంత
శ్రుతః-వజ్రాయుధము
శ్రుతీకమ్-నీరు
శ్రిష్టి-పురుధీమతీ,సుఖం, ధాన్యశలాకా
శ్రోతః-నీరు
శ్రోత్యాః-నదులు
శ్లోకః-వాక్కు

శ్వఘ్నీ కితవుడు,స్వధనఘాతీ
శ్వశతి ధించు
శ్వహకత-వెళ్ళుట
శాత్రం-ధనము
ష్వఃకతి-క్షిప్రము
సంఖ్యే-యుద్ధము
సంగథే-యుద్ధము
సంగమే-యుద్ధము
సంగే-యుద్ధము
సంయత్-యుద్ధము
సంయుగే-యుద్ధము
సంవత్-యుద్ధము
సక్షతి-వెళ్ళుట
సగరః-అంతరిక్షము
సచతి-వెళ్ళుట
సచా-సహ,కూడ
సత్-నీరు
సతీనమ్-నీరు
సత్యమ్-నీరు
సత్రా-సత్యము
సదనమ్-నీరు
సదసీ-భూమ్యాకాశములు
సదాన్వే-సదాఅకరణ శబ్దంకారిణీ దుర్భిక్షాధిదేవతా
సద్మ-ఇల్లు
సద్మ-నీరు
సద్మ-యుద్ధము
సద్మనీ-భూమ్యాకాశములు
సనాభయః-వేళ్ళు

సనుతః-నిర్ణీతాంతర్హితము
సనేమి-పురాణము
సవతి - సేవించు
సవతి-అర్చించును
సపర్యతి-సేవించు
సప్తఋషయః-రశ్మిలు
సప్తఋషయః-కిరణములు
సప్తిః-గుఱ్ఱము
సప్రథాః-సర్వతఃప్రృథుః
సబాధః-ఋత్విక్కు
సమత్సు-యుద్ధము
సమనమ్- "
సమనీక్- "
సమరణే- "
సమర్యే- "
సమస్యసమం-సర్వము
సమితిః-యుద్ధము
సమిధే- "
సమీకె- "
సముద్రః-అంతరిక్షము
సమోహే-యుద్ధము
సర్పః-వాక్కు
సరః-వాక్కు
సరః-నీరు
సరణ్యూ=ఉదయాపస్థా
సరమా-దేవశునీ
ససమ్-అన్నము
సరస్వతీ-వాక్కు
సరస్వత్యః-నదులు

సర్గాః-నీరు
సర్ణీకమ్-నీరు
సర్పతి-వెళ్ళుట
సర్పిః-నీరు
సర్వమ్-నీరు
సలలూకం-సరణశీలం
సలిలమ్-నీరు
సలిలమ్-ఎక్కువ
సవనమ్-యజ్ఞము
సవితా-వృష్టిప్రదానాదినవితా
సవీమని-ప్రసవే, అభ్యనుజ్ఞానే
ససరాణీ-ఇల్లు
స్వసరాణీ-పగలు
ససమాన-అర్చించు
సస్నిమ్-అంతఃప్రవిష్టాభిః అంబుభిః శోషితం మేఘం
సస్తి-నిద్రించును
సస్వః-నిర్ణీతాంతర్హితము
సహః-బలము
సహః-నీరు
స్వనః-వాక్కు
సహస్రమ్-ఎక్కువ
సాచీవిత్-త్వరగా
సాధ్యః-కిరణములు
సాధ్యాః-కిరణములు
స్వాహా-వాక్కు
సాయకః-వజ్రాయుధము
సింధవః-నదులు
సిగ్మహం-వజ్రాయుధము

సినం-అన్నము
సినీవాలీ-దేవపత్ని అమావాస్య
సిషక్తి-వెళ్ళుట
సీరాః-నదులు
సుక్షేమ-నీరు
సుఖమ్-అగ్ని (చివర ఉంటి)
సుఖమ్-నీరు
సుతః-అన్నము
సుతుకః-సుప్రజాః
సుదత్రః-శుభదాత
సుదినమ్-సుఖము
సునీథః-ప్రశస్యము
సుపర్ణ-రశ్మి
సుపర్ణాః-కిరణములు
సుపర్ణీ-వాక్కు
సుప్రాయణాః-సుప్రగమనాః
సుమతు-స్వయముగా
సుమ్నము-సుఖము
సుమ్నావరా-ఉషస్సు
సురా-నీరు
సిరిణా-రాత్రి
సుగ్మ్యము-సుఖము
సువితే-సూతే స్వర్గమందు ప్రజ
యుందు
సువిదత్రః-సువిద్యత
సుశ్రవః-సుహసః
సుశ్రవం-సునాసీనా
సూచదః-కూపము
సూనమ్-సుఖము

సూనరీ-ఉషస్సు
సూనుః-సంతానము
సూనృతా-అన్నము
సూనృతా-ఉషస్సు
సూనృతావతీ- "
సూనృతావరీ "
సూరిః-స్తోత
సూర్తేః-త్వరగా
సూర్యా-వాక్కు ఉషా
సూశమ్-సుఖము
సృణః-దాత్రము
సృప్రః-సర్పిః తైలము
సోమఅక్షాః-సోమాదక్షియతి
సోమానం-సోమానాం అభిషోతారం
సౌశతి-అర్చించును
స్తామః-స్తోత
స్తాః-పగలు
స్త్రిపాః-ఉపస్థితాహుతి పాలకః
స్తుప్-స్తోత
స్తృణాతి-వధించు
స్తౌతి-అర్చించును
స్తోభతి-అర్చించును
స్పంద్రాసః-బలము
స్పృదః-యుద్ధము
స్ఫురతి-వధించు
స్ఫులతి- "
స్యందతే-వెళ్ళుట
స్వః-నీరు
స్వః-స్వర్గము

స్వంచాః—సుగమనము
స్వధా—నీరు
స్వధా—అన్నము
స్వధితిః—వజ్రాయుధము
స్వధే—భూమ్యాకాశములు
స్వపితి-నిద్రించు
స్వయంభూః—అంతరిక్షము
స్వః-వాక్కు
స్వరః-వాక్కు
స్వరతి—వెళ్ళుట
స్వరతి—అర్చించును
స్వశారః=వ్రేళ్ళు
స్వశరాణి—పగలు
స్వహకతి-వెళ్ళుట
స్వాహాకృతయః-స్వాహాకారాః
స్వేదయః-కిరణములు
హంతి-వెళ్ళుట
హతిః—మేఘము
హంసాసః-గుఱ్ఱము
హనతి-వెళ్ళుట
హర్యతి,హర్ధతి-వెళ్ళుట
హయః-గుఱ్ఱము
హరః-ఉదకము,లోకము
హరయాణః—శత్రుజీవితహర్తా
హరస్వత్యః—నదులు
హరః—జ్వలనం
హరీఇంద్రస్య—ఇంద్రుని వాహనములు
హరితః—దిక్కులు
హరితః—వెళ్ళుట
హరితః-నదులు
హరితఆదిత్యః-సూర్యునిహరితవర్ణములు
హర్యతి=కాంతించు
హర్యతి=వెళ్ళుట
హవిః—అన్నము
హస్తం—ఇల్లు
హస్తఘ్నః—హస్తమందునారిచేత కొట్టబడినవాయు
హాకండల-వధించు
హాసమానే—స్పర్థంతౌ,హృష్యంతౌవా
హికమ్—అన్ని (చివరఉంటె)
హిదమ్యథా—వలె
హినోత-ప్రవహింపుత
హిమా—రాత్రి
హిరణ్యవర్ణా-నదులు
హిరణ్యము—సువర్ణము
హిరుక్-నిర్ణితాంతర్హితము
హుషతి-వెళ్ళుట
హురశ్చిత్=చోరుడు
హుశింజః—మేధావి
హృణిః—కోపము
హేతిః—వజ్రాయుధము
హేమ-నీరు
హేమ-బంగారము
హేళతే=కోపగించు
హేళః—కోపము
హోత్రా—వాక్కు
హోత్రా-యజ్ఞము
హ్వ్యచ్యః-ప్రశస్యము
హోత్రా—వాక్కు
హేళతే—కోపించుచున్నాడు
హ్రస్వః-పొట్టి
హూర్ణిహి—జ్వలనం
హ్వయతే—అర్చించును
హ్వరః-కోపము
హ్వరతి=తినుచున్నాడు
హ్వార్యాణాం-గుఱ్ఱము